

T.C.
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DE CİNSİYET DEĞİŞTİRME İŞLEMLERİNİN TIBBİ
VE HUKUKİ YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

MERVE KOÇ KIZILYEL

SAĞLIK HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Nevzat ALKAN

İSTANBUL - 2020

T.C.
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DE CİNSİYET DEĞİŞTİRME İŞLEMLERİNİN TIBBİ
VE HUKUKİ YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

MERVE KOÇ KIZILYEL

SAĞLIK HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Nevzat ALKAN

İSTANBUL - 2020

ÖZET

Kişinin doğarken edinmiş olduğu fiziksel özelliklerine bağlı cinsiyetine uygun hissetmemesi, cinsel kimliğinin fiziksel cinsiyetinden farklı olması transseksüellik olarak adlandırılmaktadır. Transseksüel bireyler Türkiye’de ve dünyada gerek cinsiyet değiştirme operasyonları olma konusunda, gerekse ameliyat olsun yahut olmasın özgürlüklerini, haklarını kullanma konularında birçok farklı muameleye maruz kalmaktadırlar. Bu çalışmamızda transseksüel kimselerin tercih etmeleri durumunda cinsiyet değiştirme operasyonları olmaları, hukuki kimliklerini değiştirmeleri, sahip oldukları yahut sahip olmaları gereken hakları kullanmada karşılaştıkları güçlükleri Türkiye’deki hukuki düzenlemeler, emsal kararlar ve tarihsel gelişmeler ışığında inceleyeceğimiz gibi Dünya’da da farklı ülkelerde trans bireylerin karşılaştıkları durumlara yer vereceğim. Çalışmamızın ilk bölümünde ameliyatlara, ikinci ve üçüncü bölümünde Türkiye’deki hukuksal anlamda tarihsel gelişmelere ve emsal kararlara da yer vererek Türkiye’deki transseksüellerin hukuki pozisyonu ile devamında cinsiyet değiştirmenin üreme, evlatlık, evlilik, velayet (genel olarak aile hukukuna göre sonuçları), isim değiştirme, hakları kullanma, hısımlık gibi sonuçlarına ve dördüncü bölümde de dünyadaki duruma değineceğiz.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet Değiştirme, Türk Hukukunda Cinsiyet Değişikliği, Transseksüellerin Dünyadaki Durumu

ABSTRACT

The Medical and Legal Evaluation of Gender Reassignment Process in Turkey

It is called transsexuality that the person does not feel suitable for his / her gender due to his / her physical characteristics at birth and that his / her sexual identity is different from his / her physical gender. Transgender individuals are subjected to many treatments in terms of exercising their freedom and rights even if they want to have sex-change operations or not. In this study, I will examine; what are the difficulties may face if a transgender person prefers sex-change operations or to change their legal identity and using the rights to possess in the light of the regulations, the supreme court's decisions and the historical developments in Turkey and also we will examine in the light of the situations faced by transgender people in different countries place. In my study, the first section is about the sex-change surgeries, in the second and third part I will give a place about the historical developments, precedents in the legal sense in Turkey on the legal position of transsexuals in Turkey, and I will mention about the consequences of gender reassignment such as reproduction, adoption, marriage, custody (the consequences according to family law in general) and changing names, using rights and kinship. In the fourth chapter, I will point on the situations in the World.

Keywords: Changing Gender, Sex Change in Turkish Law, The world situation of transsexuals

ÖNSÖZ

Bu çalışmamda transseksüel bireylerin yaşadıkları sosyal baskı ve sosyal baskının bir sonucu olarak hukuki anlamda kendilerini tanımlamaları konusunda ikili cinsiyet tanımını kabullenmiş toplumlarda (sadece kadın ve erkek cinsiyetini benimseyen toplumlar) maruz kaldıkları güçlükleri, dışlanmaları ortaya koymaya çalıştım. Bu nedenle ilk olarak transseksüel bireylerin anlaşılmasına sağlanmasını önemsedim. Bu sayede toplumda genel kabul görmüş bireylerin dışındaki kimselere karşı da duygudaşlık geliştirilmesini amaçladım. Bu doğrultuda trans bireylerin pozisyonlarını öncelikle Türkiye’de, sonrasında ise dünya çapında incelemeye ve yorumlamaya çalıştım.

Öncelikle hazırlamak istediğim tez çalışmamın konusunu belirlemede ve çalışmamı hazırlamada bana ışık tutan tez danışmanım saygıdeğer Prof. Dr. Nevzat ALKAN’a teşekkürlerimi sunarım. Bu sayede sadece trans bireylere değil, toplumda her anlamda sıra dışı kabul edilen tüm durumlara karşı empatik duygularımı geliştirme imkânı bulduğum gibi farklı bakış açılarından olaylara bakma yeteneğimi geliştirdiğimi de söyleyebilirim. Ayrıca emsal mahkeme kararlarına ulaşma konusunda desteğini esirgemeyen babam emekli Hâkim Güventürk KIZILYEL ve merhum meslektaşım Av. Hüseyin YAMA’ya, transseksüellere dair dünya çapındaki araştırmalarıma saat farkına rağmen hızlı dönüşleriyle destek sağlayan eski dostum Tayland Savcısı Chattrapatchara Suppachokkasamsunti’ye, araştırmalarımın son aşaması olan zorlu süreçte destek veren sevgili meslektaşım Stj. Av. Sezen Dilege BEŞİR’E, sevgili eşim Av. Anıl KIZILYEL’e ve tabi ki tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteğini her daim hissettiren başta babam Ömer KOÇ ve annem Havva KOÇ olmak üzere tüm sevgili aile üyelerime teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul, Temmuz 2020

Merve KOÇ KIZILYEL

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR.....	viii
TABLO LİSTESİ.....	x
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
CİNSİYET DEĞİŞİKLİĞİ HUSUSU VE AMELİYATLAR.....	2
1. CİNSİYET DEĞİŞİKLİĞİNE GENEL BAKIŞ.....	2
1.1. Cinsel Gelişim Aşamasında Beklenen ve Karşılaşılan Durumlar.....	2
2. CİNSİYET DEĞİŞTİRME AMELİYATLARI.....	11
2.1. Ameliyat Öncesi Süreç.....	11
2.1.1. Psikolojik Tanı.....	11
2.1.2. Psikolojik Gözlem.....	11
2.1.3. Hormon Terapisi.....	11
2.1.4. Üreme Sağlığı.....	13
2.2. Kadından Erkeğe Dönüşüm Operasyonları.....	14
2.3. Erkekten Kadına Dönüşüm Operasyonları.....	17
2.4. Ses Dönüşüm – Ses İnceltme Operasyonları.....	18
İKİNCİ BÖLÜM.....	20
CİNSİYET DEĞİŞİKLİĞİ VE TÜRKİYE’DEKİ YASAL DÜZENLEMELER.....	20
1. CİNSİYET DEĞİŞTİRME AMELİYATLARI VE CİNSİYET DEĞİŞTİRME HAKKI İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER.....	20
2. CİNSİYET DEĞİŞTİRME OPERASYONLARINDA HUKUKA UYGUNLUK ŞARTLARI.....	21
3. CİNSİYET DEĞİŞTİRME HAKKI İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER.....	23
3.1. Tarihsel Gelişme.....	23
3.2. Türk Medeni Kanunu’nda İlgili Madde 40.....	26
3.3. TMK Madde 40’a Göre Aranılan Şartlar.....	30
3.3.1. Başvuru.....	30
3.3.2. 18 Yaşını Doldurmuş Olma Şartı.....	31

3.3.3. Evli Olmama Şartı.....	34
3.3.4. Transseksüel Yapıda Olma Şartı.....	35
3.3.5. Üreme Yeteneğinden Yoksun Olma Şartı.....	37
3.4. Mahkemelerde Dava Süreçleri	42
3.4.1. Mahkeme Sürecinin Adım Adım Aşamaları.....	43
3.4.2. Emsal Bilirkişi Raporu İncelemesi.....	45
3.4.3. Yerel Mahkeme Dava Dosyaları ve Kararlarına Dair İncelemeler.....	47
3.4.4. Yabancı Ülkelerde Operasyonları Geçirip Türkiye’de Dava Açarak Nüfus Kaydının Düzelttilmesini Talep Edenlerin Durumu.....	51
3.4.5. Cinsiyet Değişikliği Hakkında Yabancı Mahkemelerde Verilen Kararların Tanınması.....	52
3.4.6. Çift Cinsiyetlilerin Durumu.....	53
3.4.7. Hünsa (Çift Cinsiyetli) Olarak Doğan Çocuğun Durumunun Düzelttilmesi.....	55
3.5. Türk Medeni Kanunu Madde 40 Eleştirisi	57
3.5.1. Üreme Yeteneğinden Yoksun Olmanın Ön Şart Olarak Kabul Edilmesi Hususu.....	57
3.5.2. Cinsiyet Değiştirmede Organ Ameliyatının Şart Olması Hususu.....	58
3.5.3. Transseksüel Bireyler İçin Ayrımcılığa Dair Özel Bir Hukuki Düzenlemenin Yapılmamış Olması.....	59
3.5.4. Reşit Olma Koşulu.....	61
3.5.5. Cinsiyet Değişikliği İzin Süresi.....	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	62
TÜRK HUKUKUNA GÖRE CİNSİYET DEĞİŞTİRMENİN SONUÇLARI	62
1. KAYIT DÜZELTME DAVASI OLARAK SONUÇ DOĞURUR.....	62
2. İSİM DEĞİŞTİRME	62
3. İLERİYE ETKİLİ SONUÇ DOĞURMA	63
4. CİNSİYET DEĞİŞTİRME VE HISİMLİK.....	64
5. CİNSİYET DEĞİŞTİRMENİN AİLE HUKUKU AÇISINDAN SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	65
5.1. Eşler Yönünden Etkisi.....	69
5.2. Çocukların Durumu	70
6. CİNSİYET DEĞİŞTİRME HUSUSU İLE ÜREME MEVZUSU.....	72
6.1. Cinsiyet Değiştirme ve Evlatlık İlişkisi.....	74
7. CİNSİYET DEĞİŞTİRME AMELİYATLARI İLE SAĞLIK SİSTEMİ HUSUSLARI	76

8. CİNSİYET DEĞİŞTİRME VE İNFAZ HUKUKU.....	82
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	85
CİNSİYET DEĞİŞTİRME VE DİĞER ÜLKELERDEKİ GELİŞMELER	85
1. DÜNYADAKİ DURUMA GİRİŞ	85
2. AVRUPA GENELİNDE YER ALAN KANUNİ DÜZENLEMELER.....	86
2.1. Cinsel Kimliği Tanımda Avrupa’da 3 Kategori	91
3. DİĞER ÜLKELERDEKİ DURUM.....	99
3.1. Tayland.....	99
3.2. Arjantin.....	102
3.3. Arjantin Dışındaki Güney Amerika Ülkeleri	102
3.4. Avrupa Genelindeki Uygulamaların Aksine Daha Özgürlükçü Tutum Sergileyen Avrupa Ülkeleri.....	103
3.5. Hindistan	105
3.6. Diğer Asya Ülkeleri.....	105
3.7. Afrika Ülkeleri	107
3.8. Amerika Birleşik Devletleri	107
3.9. Kanada.....	110
3.10. Avustralya.....	111
3.11. İran	113
3.12. İkili Cinsiyet Tanıma Sisteminin Dışına Çıkan Ülkeler	114
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	121

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı Geçen Eser
AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AYM	Anayasa Mahkemesi
CETAD	Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği
Dr.	Doktor
E.	Esas numarası
İTU	İstanbul Teknik Üniversitesi
K.	Karar numarası
KTY	Kriko Tiroid Yaklaşırma
m.	Madde
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
S.k.	Sayı Kanun
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SOC	Standards of Care (bakım- tedavi standartları)
SUT	Sağlık Uygulama Tebliği
T.	Tarih
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TMK	Türk Medeni Kanunu
UIHK	Ulusal İnsan Hakları Kurumları
vb.	Ve Benzeri

WPATH World Professional Association for Transgender Health (DÜnya profesyonel transseksüel sağlığı kurumu)

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1 : Erkeklik Hormonlarının Etkileri ve Beklenen Süreleri.....	12
Tablo 2 : Dişilik Homonlarının Etkileri ve Beklenen Süreleri.....	12
Tablo 3 : Hormon Terapisiyle İlişkilendirilebilecek Riskler.....	13
Tablo 4 : Avustralya’da Eyaletlere Göre Cinsiyet Değişirme ile İlgili Sağlanan Hukuki Korumalar.....	112

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1	: Avrupa’da Cinsiyet Değişirmeye İzin Verilen Yaşlar	98
Şekil 2	: Amerika Birleşik Devletleri’nde Eyletlere Göre Cinsiyet Değişirmenin Cinsiyet Değişirme Operasyonu Açısından Yorumlanması.....	109
Şekil 3	: Dünya’da Hangi Ülkelerde Hangi Şartlarda Cinsiyet Değişikliğine İzin Veriliyor.....	115

GİRİŞ

Cinsiyet değiştirme dürtüsü transseksüel yapıdaki bireylerde bulunmaktadır. Fiziksel açıdan kadınsı özelliklere sahip ancak cinsel kimliği erkek olan bireylere trans erkek, fiziksel olarak erkek cinsiyet özelliklerine sahip ancak cinsel kimliği kadın olan bireylere ise trans kadın adı verilmektedir. Bu yapıya sahip kimseler hissettikleri cinsel kimliğini fiziksel cinsel özellikleri ile uyumlu hale getirilmesini istemektedirler. Bu amaçla Türkiye’de ve tüm dünyada cinsiyet değiştirme ameliyatları yapılmaktadır.

Elbette ki bu bireyler cinsiyet değiştirme ameliyatı öncesinde birçok aşamadan geçmektedirler. İşbu aşamalardan birisi de hukuki prosedürlerdir. Hukuki prosedürler yalnızca cinsiyet değiştirme ameliyatı öncesinde değil, sonrasında da karşımıza çıkmaktadır. Bu tezimizde Türkiye’de ve dünyada yer alan cinsiyet değiştirmeye ilişkin aşamalar, prosedürler birlikte değerlendirerek hali hazırda var olan uygulamaların çağın amaçlarını karşılayıp karşılamadığı üzerinde durulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET DEĞİŞİKLİĞİ HUSUSU VE AMELİYATLAR

1. CİNSİYET DEĞİŞİKLİĞİNE GENEL BAKIŞ

Cinsiyet, erkekle dişiyi ayırt etmeye yarayan yapı özelliklerini tanımlamaktadır. Cinsellik ise cinsel özelliklerin bütününe kapsayan bir şemsiye terimdir. Freud'a göre psikoseksüel cinsel gelişim dönemleri; oral-anal-fallik-latent-genital olarak ayrılmaktadır¹. Genital döneme kadar olan süreç çocuk cinselliği dönemine girmektedir. Bu aşamaya kadar çocuğun cinselliği üreme amacına değil, haz almaya yöneliktir. Genital dönemde ise çocukluktan artık erişkinliğe geçme aşamasıdır ve bu aşamada cinsellik üreme amacına doğru yönelmeye başlar. Bu doğrultuda çocukluğun bağımlı döneminden artık erişkinin bağımsız dönemine geçiş aşaması başlamaktadır.

1.1. Cinsel Gelişim Aşamasında Beklenen ve Karşılaşılan Durumlar

Cinsel gelişim aşamasında beklenen durum, cinsel kimliğin doğumla birlikte kazanılan biyolojik donanımlar doğrultusunda oluşması yönündedir. Ancak bu durum her zaman bu şekilde seyretmeyebilir. Çocuğun kişilik kazanmaya başlamasıyla biyolojik cinsel kimliğinden farklı davranması cinsel kimlik bozukluğu olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda çocuğun karşı cins gibi birçok davranış sergilemesinin yanında kendisini karşı cins gibi hayal etmesi ve karşı cinsin sahip olduğu fiziksel özelliklere sahip olma arzusu baskın gelmektedir. Cinsel kimlik bozukluğundan bahsedebilmek için bu tür özelliklerin ergenlikten önce var olması gerekmektedir. Bunun yanında belirtmek gerekir ki, karşı cins arkadaş gruplarıyla arkadaş olma dürtüsü, karşı cins kıyafet ve davranışlarına yakın davranışlar gösterme

¹ Osman Özdemir ve Diğerleri, "Kişilik Gelişimi (Personality Development)", **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, Cilt 4, Sayı 4, 2012, (Erişim) <http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000076323/5000070379.pdf> (29 Nisan 2020), s.571.

belirtileri cinsel kimlik bozukluklarından ziyade cinsel rol bozuklukları olarak adlandırılır. Cinsel kimlik bozukluğuna sahip olan kimselerin ileriki yaşlarda hangi şekilde cinsel yönelimlere sahip olacakları belirgin olmamakla birlikte kimi araştırmalarda bu tür grupların çoğunluğunun homoseksüel, küçük bir grubun ise heteroseksüel yahut transseksüel şeklinde kendilerini tanımladıkları bilinmektedir. Erkek çocuklarındaki cinsel kimlik farklılıkları, kız çocuklarına göre daha çok görülmektedir².

Cinsel yönelim, kişinin karşı cinse, hem cinsine yahut birden fazla cins-cinsiyete karşı romantik, duygusal yahut cinsel çekim hissettiren kalıcı bir nitelik olarak tanımlanmaktadır³. Cinsel yönelim kişinin kendi cinsine doğru olduğu zaman eşcinsellik, karşıt cinse doğru yönelmiş olduğunda heteroseksüellik, iki cinse birden yönelmiş bulunduğu anda ise biseksüellik şeklinde tanımlanmaktadır⁴. Cinsel tercih ve cinsel yönelim kalıplarının aynı anlama geldikleri düşünülse de psikolojik açıdan yapılan değerlendirmeler sonucu farklılık arz etmeleri söz konusudur. Yani cinsel tercihin bir seçim sonucu olduğu halde cinsel yönelimin seçilmemiş ve doğuştan olduğu düşünülebilir. Cinsel yönelim ya da cinsel tercihin nedenleri konusunda yıllardır birçok çalışma yönetilmesine rağmen hala bir sonuca ulaşılabilmiş değildir. Bu araştırmaların bir sonucu olarak cinsel yönelim ve cinsel tercih; İngiliz bir psikiyatri kurumunun (The Royal Collage of Psychiatrists) 2007 yılındaki açıklamalarında;

“Neredeyse bir yüzyıl boyunca yapılan psikanalitik ve psikolojik spekülasyonlara rağmen ailenin yetiştirme şeklinin ya da erken çocukluk deneyimlerinin kişide heteroseksüel ya da eşcinsel yönelimin oluşmasında bir rolü olduğuna dair önemli bir kanıt bulunamamıştır. Cinsel yönelim doğada biyolojik olarak yer alır, genetik faktörlerin kompleks etkileşimi ve erken rahim ortamı tarafından belirlenebilir. Bu

² Mücahit Öztürk, “Cinsel Kimlik Sorunları”, (Erişim) <http://www.mucahitozturk.com/cinsel-kimlik-sorunlari/> (29 Ekim 2016).

³ *Cinsel yönelim*, (Erişim) https://tr.wikipedia.org/wiki/Cinsel_y%C3%B6nelim (29 Ekim 2016).

⁴ Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, **Cinsiyet Geçiş Kılavuzu**, 1. Baskı, İstanbul: Punto Baskı Çözümleri, 2017, s.9.

yüzden cinsel yönelim bir seçim değildir ama cinsel davranış açıkça bir seçimdir” şeklinde ifade edilmiştir⁵.

Bunun gibi Amerikan Pediatri Akademisi'nin cinsel yönelimin kaynağına ilişkin yapmış olduğu açıklamalar cinsel yönelimde çevresel, hormonal, genetik faktörlerin hepsinin birlikte etkili olduğu yönündedir⁶.

LGBT hakları savunucuları “born that way” (bu şekilde doğmuş) olarak adlandırılan argümana dayalı olarak cinsel kimliğin doğuştan, değiştirilemez ve kişinin tercihiyle ilişkili olmayan bir kavram olduğunu vurgulayarak hakların temelini buradan geldiğini ifade etmektedirler⁷. Transseksüel bireylerin insan haklarından yararlanma konusunda diğer bireylerle eşit konumda olması ve toplum içinde dışlanma korkusuyla karşı karşıya kalmadan güven içinde yaşamaları için gerekli hukuksal ve toplumsal düzenlemelerin sağlanması gerektiği hususuna bilim dünyası da kuşkusuz eşlik etmektedir⁸. Ne var ki bilim dünyası, LGBT hakları savunucularının cinsel kimliğin doğuştan, değiştirilemez ve kişinin tercihinden bağımsız olduğu şeklindeki savunmalarına şiddetle karşı çıkmaktadır. Zira pek çok bilimsel çalışmada cinsel kimliğin yalnızca X ve Y kromozomlarına bağlı olarak ortaya çıkmadığı; genlerin yanı sıra çevrenin ve kişinin duygusal durumunun da cinsel kimliği şekillendirdiği ortaya konulmuştur. Dolayısıyla cinsel kimlik ve cinsel yönelim; LGBT hakları savunucularının ifade ettiği gibi “doğuştan, değiştirilemez ve kişinin tercihinden bağımsız” şeklinde açıklanamayacak, oldukça kompleks kavramlardır. Çünkü bu kavramların oluşumuna, kişinin genetik özelliklerinin yanı sıra etki eden pek çok sosyolojik ve psikolojik faktör mevcuttur⁹.

⁵ Michael King, “Submission to the Church of England’s Listening Exercise on Human Sexuality” , 2007, Royal College of Psychiatrists, (Erişim) <https://reflectionsasia.wordpress.com/2008/01/03/royal-college-of-psychiatrists-submission-to-the-church-of-england’s-listening-exercise-on-human-sexuality/> (29 Ekim 2016).

⁶ Barbara Frankowski, “Sexual Orientation and Adolescents”, 2004, American Academy of Pediatrics, (Erişim) <https://sparkaction.org/content/sexual-orientation-and-adolescents> (29 Ekim 2016).

⁷ Tia Powell, Sophia Shapiro ve Ed Stein, “Transgender Rights as Human Rights”, **AMA Journal of Ethics**, Vol. 18, No. 11, s. 1127.

⁸ Powell, **a.g.e.**, s. 1129.

⁹ Powell, **a.g.e.**, s. 1127.

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu (The Inter-American-Commission of Human Rights) cinsiyetin doğuştan gelen değiştirilemez biyolojik bir gerçeklik olmadığını, oysa toplum içinde bireylerin cinsiyetlerinin, sahip olunan cinsel organların yarattığı algıya dayanarak belirlendiğini söylemektedir¹⁰. Bu yaklaşıma göre cinsel kimlik, bilimsel bir gerçeklikten ziyade sosyal bir karar ve insan vücudunun ideolojik bir yorumudur. Yine Komisyon'un ifadelerine göre cinsel kimlik; her bireyin kendi içinde derin bir şekilde hissettiği ve her bireye özgü olan, her zaman doğumla kazanılan biyolojik özelliklerle aynı doğrultuda olmayan ve kişinin hisleri de dahil olmak üzere konuşma, giyinme ve davranış özellikleri gibi tüm cinsel davranışlarını içine alan bir kavramdır¹¹.

Heteroseksüeller haricinde kalan azınlıktaki cinsel kimliğe sahip insanlar gey, lezbiyen, transseksüel, biseksüel, eşcinsel ve aseksüel olarak tanımlanmaktadır. Gey, erkek eşcinselleri tanımlamakta kullanılan deyim iken lezbiyen ise kadın eşcinselleri tanımlayan bir terimdir. Eşcinsellik aynı cinsiyete sahip kimseler arasında var olan cinsel çekimi ifade etmektedir. Homoseksüel ile aynı anlama gelmektedir¹². Bu kavramlar arasında kalan aseksüel kimseler ise seks yapmaya ilgisini tamamen veya kısmen yitiren kimseler topluluğudur¹³.

Bütün bunların yanında herhangi bir karışıklığa mahal vermemek adına travesti kelimesinin tanımına da yer vermek isteriz. Travesti; cinsel haz almak için karşı cinse ait kıyafetleri giymek şeklinde cinsel tercihte bulunan kimselere verilen isimdir. Travesti biyolojik vücudundan hoşnutsuz olan kimse değildir. Bu farklılık ile transseksüel bireylerden ayrılmaktadır. Ancak hem transseksüel bireyler hem de

¹⁰ Zhan Chiam, Sandra Duffy ve Matilda González Gil, "Recognition before the law", **Trans Legal Mapping Report**, Geneva: ILGA, November 2017, s. 13.

¹¹ Chiam, **a.g.e.**, s. 13-14.

¹² *Eşcinsellik*, (Erişim) <https://tr.wikipedia.org/wiki/E%C5%9Finsellik> (29 Ekim 2016).

¹³ Çağrı Mert Bakırcı, "Aseksüellik ve Evrim", 2012, (Erişim) <https://evrimagaci.org/aseksuellik-ve-evrim-339> (29 Ekim 2016).

travesti bireyler “transgender” başlığı altında toplanmış tanımlar arasında yer almaktadır¹⁴.

Aslında bu noktada bireyin cinsel gelişimi bakımından neyin “normal” olduğuna değinmekte de fayda vardır. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere cinsel gelişim süreci bakımından beklenen; kişinin cinsel kimliğinin, doğumla birlikte kazandığı biyolojik özelliklere uygun tezahür etmesidir. Kişinin kendisini doğduğu bedenin karşı cinsine ait hissetmesi yahut ilk insandan bu zamana süre gelen üremeyi sağlayacak şekilde karşı cinsle birlikteliğin aksine kişinin kendisiyle aynı cinste bir başka bireye duygusal ve cinsel ilgi duyması, tıp dünyasında “anormal” kabul edilmektedir. Freud anormallik ve cinsel sapmanın sebebini cinsel obje ile cinsel içgüdünün armonik olarak iç içe geçmemesi şeklinde yorumlamıştır. Freud’a göre normalin dışına çıkan şey sapkındır¹⁵. Freud’un cinselliğe bakış açısı, tıpkı tüm bilim ve tıp dünyasının da benimsediği şekilde, heteronormatif bir uç noktaya dayanmaktadır¹⁶. Freud her ne kadar kişinin heteroseksüel olmayışını teknik olarak bir hastalık olarak görmese de bu durumun “normal” olmadığını açıklamalarıyla ortaya koymuştur.

Klasik tıp ve psikolojinin kişinin eşcinsel yahut transseksüel olmasını anormal olarak değerlendirmesine karşın, popüleritesi giderek artan modern görüşler “normal” kavramını şiddetle eleştirmektedir. Örneğin toplumda normal olarak adlandırılan basmakalıp fikirlere karşı çıkan modern filozof Judith Butler, cinselliğe ilişkin kültür kalıplarının aslında toplumda neyin gerçek olduğunu gösterdiğini ve toplumdaki heteroseksüellik hegemonyasını pekiştirdiğini söylemektedir¹⁷. Modern görüşlerin temelinde yatan ana fikre göre eğer heteroseksüel ilişki ve bunun neticesinde aile kurma ve üreme faaliyeti, insanlık için “ideal” olarak kategorize edilmiş olmasaydı, Freud’un atıf yaptığı sapkın davranış da ortaya çıkmayacaktı. Dolayısıyla modern

¹⁴ Frankowski, **a.g.e.**, (Erişim) <https://sparkaction.org/content/sexual-orientation-and-adolescents> (29 Ekim 2016).

¹⁵ Abigail W. Lloyd, “Defining the Human: Are Transgender People Strangers to the Law”, **Berkeley Journal of Gender, Law & Justice**, Vol. 20, 2005, s. 155.

¹⁶ Lloyd, **a.g.e.**, s. 156.

¹⁷ Lloyd, **a.g.e.**, s. 157-158.

görüşler, toplumda transseksüel ve eşcinsel bireylere yönelik nefret ve ayrımcılığın, heteroseksüelliğin norm olarak kabul edilmesine dayalı ortaya çıktığını belirtmekte ve kişinin cinsel kimliği ve cinsel yönelimi bakımından norm olarak kabul edilebilecek bir davranış olmadığını vurgulamaktadırlar.

Tam olarak bu noktada bir de homofobi yahut transfobi kelimelerini tanımlamak da yerinde olacaktır. Homofobi esasında kelime anlamı itibariyle eşcinsel fobisi-korkusu anlamına gelmektedir¹⁸. Ancak günümüzde bilindiği üzere homofobi; heteroseksüel bireylerin dışında kalan tüm cinsel kimliklere karşı bir tepki olarak yansıtılan ruhsal durumu ifade etmektedir.

Bu açıklamalar sonrasında asıl konumuz olan transseksüelliğe dönüş yaparsak; bir görüşe göre; transseksüellik annenin dölyatağında şekillenen fiziksel (organik) bir durumdur. Tüm memelilerde yavrunun başlangıçtaki cinsiyeti dişidir. Rahimdeki gelişimin 2. ayında, ceninin salgıladığı hormonlarla, bebeğin cinsiyeti ya dişi olarak kalır ya da erkeğe dönüşür. Bu dönemde o küçücük gövdenin ve beynin cinsel yapısı belirlenmiş olur. Ceninin gelişiminin tam bu aşamasında bir şeyler yanlış gider ve bebeğin gövdesinin cinsiyeti ile beynin cinsiyeti aynı olmaz, yani gövde cinsel dönüşümünü yaparken beyin değişmeden dişi kalır, ya da beyin dönüşümünü yaparken beden dönüşmeden dişi kalır. Bu nedenle transseksüel kimseler, fiziksel olarak sahip oldukları cinsel kimlik ile beyinde yer alan cinsel bilinci farklı olan kişilerdir¹⁹.

Transseksüellik konusunda geniş araştırmalar ve çalışmalar yapan Alman asıllı Amerikalı Dr. Harry Benjamin “cinsel yönelim bozukluğu ölçeği” adı altında bir ölçek ile 6 adımdan oluşan tanımlamalar yapmıştır. Bu ölçeğin 4. 5. ve 6. basamakları transseksüeller ile alakalıdır. Dördüncü basamakta yer alan transseksüel kimseler için ameliyat gereksinimi yoktur. Dr. Benjamin’e göre bu kimseler evlenebilir, çocuk sahibi de olabilir ve cinsel dürtüleri düşük seviyede kimselerdir. 5.

¹⁸ Uğur Alper, “Homofobi Nedir?”, 2014, (Erişim) <https://lgbti.org/homofobi-nedir/> (10 Ekim 2018).

¹⁹ *Transseksüel nedir, ne değildir*, 2015, (Erişim) <https://lgbti.org/transeksuel-nedir-ne-degildir/> (2 Mayıs 2016).

basamakta yer alan orta yoğunlukta gerçek transseksüeller ise; erkek vücudunda sıkışıp kalmış fakat kendilerini kadın hisseden kimselerdir. Ameliyat olma arzusundadırlar. 6. basamakta açıklanan yüksek yoğunluklu transseksüeller ise artık erkek cinsel organından ağır derecede rahatsızlık duyan kimselerdir ve tam anlamda karşı cins gibi yaşamak isteyen ve fiziksel özelliklere sahip olmak isteyen kimselerdir²⁰.

Bu durumda transseksüaliteye biraz daha yer verecek olursak;

İnsanlar doğduklarında biyolojik olarak bir cinsel kimliğe sahiptirler. Bu cinsel kimliğin kişilik ile örtüşmesi ise çocukluk yaşlarında başlar. Ancak bazı insanların biyolojik cinsel kimliği ile hissedilen cinsel kimliği arasında çatışma çıkması hali baş gösterebilir. Bu durumda kişinin hissedilen cinsel kimliği ile biyolojik cinsiyetinin çatışması haline de “transseksüalite” adı verilir²¹. Yani burada bu tanımda dikkat edilmesi gereken kişinin esasında hissettiği cinsel kimliğidir. Tanımlamalar da bu şekilde yapılmalı ve kabul edilmelidir. Toplumda cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirmiş bireyler transseksüel olarak adlandırılırken, henüz cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirmemiş bireyler transseksüel olarak tanımlanmamaktadır. Oysa tıbbi ve psikolojik açıdan bireyin cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirmiş olup olmaması onun transseksüel olarak tanımlanmasını etkilememektedir. Cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirmiş olsun veya olmasın, biyolojik cinsel kimliği ile hissedilen cinsel kimliği örtüşmeyen her birey transseksüeldir.

Ancak özünde tüm transseksüel yapıda bulunan bireyler çatışma yaşadıkları cinsel kimlikleri nedeniyle hâlihazırda sahip oldukları bedenleri içinde hapsolmuş hissetmektedirler ve bu nedenle gerek tıbbi gerekse hukuksal kimlikleri anlamında hissettikleri cinsel kimliklerine uygun hale gelmeyi arzulamaktadırlar. Bunun için de söz konusu cinsiyet değiştirme operasyonların gerçekleştirilmesi öncesinde bir kimsenin tam anlamıyla transseksüel yapıda olduğunun kabul edilebilmesi için karşı

²⁰ Madeline H. Wyndzen, “Dr. Harry Benjamin's Gender Disorientation Scale”, 2008, (Erişim) http://www.genderpsychology.org/transsexual/benjamin_gd.html (29 Ekim 2016).

²¹ CETAD, Transseksüelite, (Erişim) <http://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/48/transseksuelite> (10 Mayıs 2017).

cinse ait tüm özellikleri benimsemiş olması aranmaktadır²². Zira transseksüalite kişinin anatomik cinsiyetini reddederek karşı cinse ait cinsel kimlik özelliklerine sahip olmak istemesidir. Cinsiyet değiştirme ameliyatlarını iki tür grup talep etmektedir. Bunlardan birincisi transseksüel yapıdaki bireyler iken diğer bir grup semptomatik trans bireylerdir. Birinci grup transseksüalizm gerçek transseksüaliteyi yansıtırken, ikinci grupta ise transseksüalite psikolojik bir hastalığın yanında bir semptom olarak yer almaktadır ve bu durumda cinsiyet değiştirme ameliyatlarının yapılması yarardan çok geri dönüşümü imkânsız sonuçlar doğurabilmektedir²³. Cinsel disfori (gender dysphoria) ifadesi ise biyolojik özelliklerinden dolayı kendisini iyi hissetmeyen ve bu nedenle cinsiyet değiştirme ameliyatları veya bu amaca dair hormonal tedavilere başlamak isteyen kimseleri tanımlamak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır²⁴.

Tıbbi anlamda ise; yapılan tüm hormonal veya biyolojik müdahalelerin çaresiz kalması halinde artık cinsiyet değiştirmenin bir gereklilik olduğundan bahsedebilmek mümkün olabilir. Bu gerekliliğe ise şu kriterlere göre karar verilebilir:

- Kişinin saptanan cinsiyetine sahip olması nedeniyle sürekli istilaya uğruyormuşçasına bir ruh hali içerisinde bulunması,
- Cinsel kimliğini kazanma süreci anlamı taşıdığından erginlik dönemini tamamlamış olması (reşit olması) ,
- Genetik anormalliklerinin bulunmaması,
- Bu hal içerisinde bulunma sebebinin psikolojik bir rahatsızlığından kaynaklanmıyor olması,
- Anatomik cinsiyetini değiştirmeye yönelik sürekli bir biçimde 2 yıllık süreyi aşkın olarak girişimlerde bulunması,

²² Ümit Biçer ve Diğerleri, “Transseksüelite mi Homoseksüalite mi Olgu Bildirisi”, [Elektronik Versiyon] *Adli Tıp Bülteni*, Cilt 1, Sayı 2, 1996, (Erişim) <http://www.adlitipbulteni.com/index.php/atb/article/viewFile/139/104> (10 Mayıs 2017), s. 89-90.

²³ Bülent Kayahan ve Diğerleri, “Cinsel Kimlik Disfori Sendromu: Olgu Sunumu”, [Elektronik Versiyon] *Klinik Psikiyatri Dergisi*, Cilt 22, Sayı 4, 2019, (Erişim) https://www.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_8_3_141_145.pdf (22 Mart 2020), s. 142.

²⁴ Berna Özsungur, “Cinsel Kimlik Gelişimi ve Cinsel Kimlik Bozukluğunda Psikososyal Değişkenler: Gözden Geçirme”, [Elektronik Versiyon] *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, Cilt 17, Sayı 3, 2010, (Erişim) http://cms.galenos.com.tr/Uploads/Article_27670/cogepderg-17-163.pdf (22 Mart 2020), s. 164.

özelliklerinin hepsinin birlikte yer alması gerekir²⁵.

Burada önemli olan husus cerrahi girişim öncesi psikanalizin doğru bir şekilde yapılması ve cerrahi girişim öncesinde bireyin tam olarak ameliyata uygun olduğuna dair onay alınmasının gerekliliğidir. Bu durum bireyin yalnızca beden olarak değil, bunun yanında sosyal ve ruhsal anlamda da cinsiyet değiştirmek gibi büyük bir değişim anlamındaki ameliyata ve böylesine bir değişime hazır olması anlamı taşımaktadır.

Cinsiyet değiştirme ameliyatlarında geri dönüşü olmayan diğer tıbbi prosedürlerde olduğu gibi operasyonu takip eden pişmanlık hissi ve geri dönüşü olmayan hasta memnuniyetsizliği riski vardır. Tedaviyi uygulayan sağlıkçılar da bundan endişe duymaktadırlar. Sürekli pişmanlığa neden olabilecek üç ana unsur vardır:

- Cinsiyet disforisinin yanlış teşhisi veya birlikte eşlik eden başka bir psikopatoloji,
- Cerrahi müdahalenin kalitesinin düşük olması,
- İstenen cinsiyet rolünü yaşama yeteneğinin olmaması.

Bu nedenle ameliyat öncesi değerlendirme sürecinin bir parçası olarak rolünde “gerçek yaşam deneyimi” önemlidir²⁶.

Cinsiyet değiştirmek için yapılan operasyonlar ise kadından erkeğe ya da erkekten kadına dönüşmek için yapılan tıbbi uygulamalar bütünü ihtiva eden ameliyatlardır.

²⁵ Kudret Güven, “Cinsiyet Değişikliği ve Hukuki Sonuçları”, [Elektronik Versiyon] *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 1997, (Erişim) http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/1_1_5.pdf (22 Mart 2020), s. 47.

²⁶ Cameron Bowman ve Joshua M. Goldberg, “Care of the patient undergoing sex reassignment surgery”, [Elektronik Versiyon] *Vancouver Coastal Health, Transcend Transgender Support & Education Society and the Canadian Rainbow Health Coalition*, 2006, (Erişim) <https://www.amsa.org/wp-content/uploads/2015/04/CareOfThePatientUndergoingSRS.pdf> (22 Şubat 2019), s. 4-5.

2. CİNSİYET DEĞİŞTİRME AMELİYATLARI

2.1. Ameliyat Öncesi Süreç

Cinsiyet değiştirme ameliyatları kadından erkeğe dönüşüm ve erkekten kadına dönüşüm olarak ayrılmaktadır.

Söz konusu cinsiyet değişim ameliyatları öncesinde tıbbi anlamda şu aşamalardan geçilmektedir:

2.1.1. Psikolojik Tanı

Kişinin psikanalizi yapılarak durumuna ilişkin tanı konulmasıdır.

2.1.2. Psikolojik Gözlem

Kişinin cinsiyet değiştirme ameliyatlarını geręekleřtirmesinin psikolojisine uygunluğu açısından değerlendirilmesidir.

2.1.3. Hormon Terapisi

Psikolojik gözlemin yeterli seviyeye geldiğine kanaat edilmesi halinde hormon terapisi için endokrinoloji uzmanına sevk edilecektir. Hormonların doktor kontrolünde verilmesi özellikle önem arz etmektedir. Aksi durumda organlara ciddi zararlar gelebilmektedir.

Hormon tedavisinin gelişim süreci aşağıdaki tablolarda verilmektedir:

Tablo 1
Erkeklik Hormonlarının Etkileri ve Beklenen Süreleri

Etki	Beklenen Başlangıç	Maksimum Beklenen Etki
Cildin Yağlanması/Akne	1-6 ay	1-2 yıl
Yüz ve Vücutta Tüylenme	3-6 ay	3-5 yıl
Saçlarda Dökülme	>12 ay	Değişken
Kas Kitle Endeksinde Artış	6-12 ay	2-5 yıl
Vücut Yağ Oranının Yeniden Dağılımı	3-6 ay	2-5 yıl
Reglin Sona Ermesi	2-6 ay	n/a
Klitoral Büyüme	3-6 ay	1-2 yıl
Vajinal Atrofi	3-6 ay	1-2 yıl
Sesin Kalınlaşması	3-12 ay	1-2 yıl

Kaynak : World Professional Association for Transgender Health (WPATH), Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People, 2012, https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care_V7%20Full%20Book_English.pdf, s. 37.

Tablo 2
Dişilik Hormonlarının Etkileri ve Beklenen Süreleri

Etki	Beklenen Başlangıç	Maksimum Beklenen Etki
Vücut Yağ Oranı Yeniden Dağılımı	3-6 ay	2-5 yıl
Kas Kitle Endeksi Düşüşü	3-6 ay	1-2 yıl
Cilt Yumuşaması – Yağlanma Düşüşü	3-6 ay	Bilinmiyor
Libido Düşüşü	1-3 ay	1-2 yıl
Ereksiyon Azalması	1-3 ay	3-6 ay
Erkek Cinsel Disfonksiyonları	Değişken	Değişken
Göğüs Gelişimi	3-6 ay	2-3 yıl
Testis Volüm Düşüşü	3-6 ay	2-3 yıl
Sperm Üretimi Düşüşü	Değişken	Değişken
Yüz ve Vücutta Tüylerin İncelmesi ve Azalması	6-12 ay	>3 yıl
Erkek Tipi Saç Dökülmesi	1-3 ay içinde sona erer	1-2 yıl

Kaynak : World Professional Association for Transgender Health (WPATH), Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People, 2012, https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care_V7%20Full%20Book_English.pdf, s. 38.

Yukarıda hormon terapisinin doktor kontrolünde gerçekleştirilmesinin önemine değinmiştik. Ancak buna rağmen hormon alımının sağlık açısından riskleri sona ermemektedir. Riskleri bir bütün halinde görmek adına buna dair bir tabloya daha yer vermek isteriz:

Tablo 3
Hormon Terapisiyle İlişkilendirilebilecek Riskler

Risk Seviyesi	Dişilik Hormonları	Erkeklik Hormonları
Yüksek İhtimalle Artan Risk	venöz tromboembolik hastalık, safrataşı, yüksek karaciğer enzimleri, kilo alma, hipertrigliseridemi	polisitemi, kilo alma, akne, kellik, uyku apnesi
Ek Risk Faktörlerinin Varlığı ile Yüksek İhtimal Risk Artışı	kardiyovasküler rahatsızlıklar	
Muhtemel Artan Risk	hipertansiyon, hiperprolaktinemi veya prolaktin	yüksek karaciğer enzimleri, hiperlipidemi
Ek Risk Faktörlerinin Varlığı ile Muhtemel Risk Artışı	tip 2 diyabet	bazı psikiyatrik bozuklukların stabilizasyonu, kardiyovasküler hastalıklar, hipertansiyon, tip 2 diyabet
Risk Olmayan	göğüs kanseri	kemik erimesi, göğüs kanseri, boyun kanseri, yumurtalık kanseri, rahim kanseri

Kaynak : World Professional Association for Transgender Health (WPATH), Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People, 2012, https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care_V7%20Full%20Book_English.pdf, s. 40.

2.1.4. Üreme Sağlığı

Cinsiyet değişim sürecine giren bireyi ayrıca üreme fonksiyonlarının akıbeti konusunda da uyarmak gerekmektedir. Çünkü söz konusu hormonların kullanımı nedeniyle üreme fonksiyonları neredeyse tamamen engellenmiş konuma gelmektedir. Ayrıca söz konusu ameliyatın gerçekleştirilmesi ile üreme organları da aşağıda detayıyla değineceğimiz gibi değişecek ve yaklaşık olarak yapay birer

üreme organları haline gelecektir. Dolayısıyla yapay üreme organları ile üreme şu an tıbben mümkün olmadığından cinsiyet değiştirmek isteyen bireylerin sperm dondurma yahut yumurta veya embriyo dondurma konularında da bilgilendirilmeleri önemlidir. Zira cinsiyet değiştirmek isteyen kimse belki de hormon tedavisinden sonra henüz ameliyat olmadan önce bundan vazgeçecektir. Bu durumda üreme sağlığının hormon kullanımı nedeniyle etkilenebilmesi ihtimalinde de önlem almak istenmesi önemlidir.

2.2. Kadından Erkeğe Dönüşüm Operasyonları

Bu kapsamda yapılan cerrahi operasyonları 3 ana bölüme ayırabiliriz:

1. Göğüs ameliyatı
2. Genital ameliyat
3. Ses - liposuction - yüz estetiği gibi gereken çeşitli estetik operasyonlar²⁷.

Bunlar içerisinde ilk iki bölüm için ameliyat terminolojisi şu şekildedir:

1. Mastektomi (göğüs çıkarma ve erkeksi olacak şekilde yeniden göğüs şekillendirme)
2. Jinekomasti (erkek memesindeki yağlanmalarda uygulanan yöntem)
3. Histerektomi (rahmin alınması)
4. Metoidiplasti (klitorisin penis yerine kaydırılması)
5. Salpingooferektomi (yumurtalık ve tüpleri almak için operasyon)
6. Falloplasti (penis oluşturma ameliyatı)
7. İmplant (penis içine konulan protez)²⁸

Bu operasyonların başında kişinin ilk olarak memeleri ve iç genital organları alınmaktadır. Meme alımı operasyonunda meme çevresinden tüm memenin

²⁷ World Professional Association for Transgender Health (WPATH) , Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People, 2012, (Erişim) https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care_V7%20Full%20Book_English.pdf (22 Şubat 2019) , s. 57.

²⁸ Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, **a.g.e**, s. 23-24.

çıkartılması sağlanması ile göğüs bölgesinden izsiz bir ameliyat geçirmek mümkündür.

Kadın doğum uzmanları cinsiyet değişim operasyonlarında kadından erkeğe dönüşüm operasyonu kapsamında kişinin yumurtalığını, yumurtalık kanalını ve rahmini almaktadır. Ayrıca yineserdar nas aynı operasyon kapsamında vajina da çıkarılmaktadır. Bu durumda vajinanın neredeyse tamamı çıkarılmaktadır²⁹.

İlk ameliyattan 6 ila 8 aylık zaman geçtikten sonra hasta ikinci bir ameliyat için hazır hale gelmektedir. İkinci operasyonda penis rekonstrüksiyonu ile skrotum yapılmaktadır. Skrotumun yapılma sürecinde; vulvanın büyük - küçük dudakları ile klitoris üzerinde yer alan pubik bölge kullanılmaktadır. Bu sayede skrotumun renginin normal cilt rengine yakın olması sağlanmaktadır. Bunun yanında, bu yağlı ve kalın bölge dokusu sayesinde, testis protezleri olmaksızın skrotum rekonstrüksiyonu da yapılmış olur.

Penis rekonstrüksiyonu için farklı çeşitte yöntem kullanımı mümkündür. Bu tekniklerden birincisi, kol ön ve yan yüzeylerinde bulunan “radiyal ön kol flebi” fibular veya kaval kemiği ile bacak yüzeyini kaplayan cildi kapsayan “fibular kemik-cilt flebi” kullanılarak gerçekleştirilen operasyonlardır. Bu tür operasyonlarda mikrocerrahi teknikleri kullanılmaktadır. Hazırlanmış bulunan penis damarları, yapılmış skrotumun üst kısmına yerleştirilir. Daha sonra hazırlanmış bulunan damarlarla yeni penis dokusunun damarları mikroskop altında birleştirilmektedir. Fibular kemik kullanılarak penis rekonstrüksiyonu yapıldıysa, sertlik bu kemik ile sağlanmış olacaktır, ayrıca bir ameliyata ihtiyaç bulunmamaktadır.

Eğer radiyal önkol flebi kullanılırsa, penise sertlik sağlamak adına daha sonra şişirilmesi mümkündür. Yahut kırılabilir penis protezleri de kullanılabilir. Uygun ve doğru olanı hasta ile operasyonu gerçekleştirecek cerrahın karşılıklı konuşarak hangi operasyonun yapılacağına birlikte karar vermesidir. Fakat fibular kemiğin zamanla penisin içinde erimesi söz konusu olabilmektedir. Bunun yanında kimi bireylerde geç dönemlerde de görülse, kemikte kalıcı iltihap durumu yani osteomyelit

²⁹ Bowman, a.g.e, s. 15-19.

gelişebilmektedir. Bu nedenle sonradan kemiğin çıkarılmak zorunda kalınması muhtemeldir.

Bir diğer metod ise; koltuk altından cilt dokusu ile yapılan penis rekonstrüksiyonlarıdır. Bu yöntem kolda iz istemeyen hastalar için geliştirilmiştir denilebilir. Bu metodla alınan yerlerde sadece ince bir dikiş izi kalmakta ve bu da hastaları daha konforlu hissettirmektedir. Penis rekonstrüksiyonu için ihtiyaç duyulan doku sırt veya koltuk altından alınabilir. Geniş dokunun kullanılacağı durumlarda doku alınan yerdeki eksikliği gidermek için deri yaması da yapılabilir. Bu durum daha da belirgin bir yara izine sebebiyet verdiği için, penis protezinin yerleştirildiği sırada deri yaması çıkarılıp ince bir çizgi olarak kapatılabilir. Operasyon süresince penis dokusunun dolaşımı, bacak damarları ile bu dokunun damarları arasında gerçekleştirilen mikro cerrahi işlemlerinin gerçekleştirilmesi sonucunda sağlanmaktadır. Bacak bölgesinde gerçekleştirilen cerrahi izlerin estetik olarak oldukça kabul edilebilir sonuçlar yarattığı söylenebilir³⁰.

Burada akıllarda oluşabilecek penis naklinin mümkün olup olmadığı sorusuna cevap vermek gerekirse; henüz cinsiyet değiştirme ameliyatlarında penis nakli mümkün değildir. Ancak bu tür ameliyatlarda penisin operasyonlarla oluşturulabilmesi imkânı bulunmaktadır. Fakat kadavradan penis alınması ve nakledilmesi günümüz tıbbi gelişmeleri doğrultusunda mümkün değildir³¹.

Ancak erkek olarak doğan bazı kimselerde penis nakli ameliyatlarının gerçekleştirildiği bilinmektedir: 2006 yılında Çin’de penis nakli yapılmıştır ancak daha sonra hastanın travma yaşamasının ardından penis geri alınmıştır. Bununla birlikte Güney Afrika’da sünnet esnasında yanlışlıkla penisini kaybeden bir adama başarılı bir penis nakli 2014 de gerçekleşmiştir. Yine 2016 yılının Mayıs ayında

³⁰ *Kadından Erkeğe Dönüşüm Ameliyatları*, (Erişim) <http://www.serdarnasir.com/kadindan-erkege-donusum-ameliyatları/> (20 Haziran 2019).

³¹ *Sadece Doku Kullanılarak Penis Yapılır Mı?*, 2014, (Erişim) <https://transeksuellik.wordpress.com/tag/penis/> (20 Haziran 2019).

Amerika’da kanser nedeniyle penisini kaybeden bir hastaya başarılı bir penis nakli gerçekleştirilmiştir³².

2.3. Erkekten Kadına Dönüşüm Operasyonları

Bu ameliyatlarda da birçok teknik vardır ve kadından erkeğe dönüşme ameliyatlarına göre daha kolay operasyonlar olarak kabul edilebilir.

Bu kapsamda yapılan cerrahi operasyonları da yine aynı şekilde 3 ana bölüme ayırabiliriz.

1. Göğüs ameliyatı
2. Genital ameliyat
3. Ses - liposuction - yüz estetiği gibi gereken çeşitli estetik operasyonlar³³

Bunlar içerisinde ilk iki bölüm için ameliyat terminolojisi şu şekildedir:

1. Göğüs yapma ve silikon eklenmesi ameliyatı
2. Penisin cerrahi olarak çıkartılması
3. Testisin çıkartılması
4. Vajinoplasti
5. Klitoroplasti
6. Vulvoplasti

Bu operasyon kapsamında vajina yapımında genellikle penis ve skrotumu saran cilt dokusu kullanılır. Bunun nedenleri ise; operasyon sonrası küçülme ihtimalinin düşük olması, ameliyat sonrası daha kısa sürede vaskülarize olması, rektumda gerçekleşebilecek hasarın onarılmasının kolaylığı ve cildin tüysüz olmasıdır³⁴.

³² ABD’de İlk Kez Penis Nakli Gerçekleştirildi, 2016, (Erişim) <http://www.cnnturk.com/saglik/abdde-ilk-kez-penis-nakli-gerceklestirildi> (19 Mayıs 2019).

³³ WPATH, a.g.e, s. 57.

³⁴ Kadriye Acar ve Dilek Aygin, “Transseksüel bireylerde cinsiyet değiştirme cerrahisi ve hemşirelik yaklaşımları”, [Elektronik Versiyon] *Androloji Bülteni*, Cilt 21, Sayı 4, 2015, (Erişim) https://www.journalagent.com/androloji/pdfs/AND_17_62_241_245.pdf (20 Haziran 2019), s. 243.

Erkekten kadına dönüşüm ameliyatlarında; özellikle yeni yapılan vajinada darlıklar oluşabilir ve cinsel ilişki sırasında kuruluğa bağlı sıkıntılar yaşanabilmektedir. Bu ihtimalin en aza indirgenebilmesi için kadın vajina dokusuna benzer bir dokuya sahip olan bağırsak dokusu kullanılabilir. Bunun nedeni ise bağırsak dokusunun kendisine ait bir salgısının olmasıdır. Bu şekilde cinsel ilişki kurulurken kolaylık sağlanabilmektedir³⁵.

2.4. Ses Dönüşüm – Ses İnceltme Operasyonları

Cinsiyet geçişi için gerçekleştirilen temel 2 ameliyat sonrasında çeşitli estetik operasyonlar gerçekleştirilebilir. Bunlardan birisi; yüzün feminen gözükmeye için gerçekleştirilen ameliyatlardır yahut ses dönüşüm operasyonları olabilir. Ses dönüşüm operasyonları çok da kolay gerçekleştirilen bir operasyon türü değildir. Bu nedenle her zaman tavsiye edilmemektedir³⁶.

Erkekten kadına cinsiyet dönüşüm ameliyatlarında hedeflerden biri de sesin “feminen” yani “kadınsı” algılanmasının sağlanmasıdır. Kadınsı ses tonu elde etmede literatürde belirtilen en önemli unsurlardan birisi sesin temel frekansı olsa da pratikte sesin kadınsılığını belirleyen nefeslilik, yumuşaklık şeklindeki algısal faktörler sesin kadınsılığı için önemli ve gerekli parametrelerdir. “*Dr Voice Klinik, maskülenite ve jüvenite olmadan 5/5 kadınsı sesi “saf kadın tonu” olarak kabul ederek klinik ölçümlerinde her bir parametre 5 sayısı üzerinden değerlendiren subjektif bir skala kullanmaktadır. Hedef ses tonuna ulaşmada çeşitli ses terapi tekniklerinin yanında bir çok cerrahi teknik bulunmaktadır. Cerrahi yaklaşımlar içerisinde Kriko Tiroid Yaklaştırma (KTY) inceltme başarısı, geri dönüşü olması ve vokal kord yapısını bozmaması, ayrıca kondroplasti eklenebilmesi nedeniyle en etkili ve güvenli teknik olarak düşünülebilir. Başarısız KTY olgularında ise yeni bir teknik olan Lazer Redüksiyon Glottoplasti (LRG) seste ek inceltme yapmaya imkân tanıyan başarılı bir seçenektir. Güncel yaklaşımlarda ses terapi teknikleri cerrahi*

³⁵ *Erkekten Kadına Dönüşüm Ameliyatları*, (Erişim) <http://www.serdarnasir.com/erkekten-kadina-donusum-ameliyatları/> (20 Haziran 2019).

³⁶ Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, **a.g.e**, s. 25.

tekniklerinin tamamlayıcıları olarak tercih edilmektedir”³⁷ denilmektedir. Kadınsı ses tonu erkekten kadına cinsel dönüşüm ameliyatlarının bir parçası halinde gelmiştir.

³⁷ İsmail Koçak ve Esin Özlem Atmış, “Erkekten Kadına Cinsiyet Dönüşüm Ameliyatları-Sekonder Seks Karakterlerine Yönelik Yaklaşımlar: Ses Restorasyonu”, **Türkiye Klinikleri Plastik Cerrahi**, 2016, Cilt 5, Sayı 3, s. 107.

İKİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET DEĞİŞİKLİĞİ VE TÜRKİYE'DEKİ YASAL DÜZENLEMELER

1. CİNSİYET DEĞİŞTİRME AMELİYATLARI VE CİNSİYET DEĞİŞTİRME HAKKI İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

Hak, hukuki koruma altındaki menfaattir. Sahibine bu menfaatten yararlanma imkânı vermektedir. Cinsiyet değiştirme ise şahıs varlığına ilişkin bir hak türüdür. Yani, değeri para ile ölçülemeyen, kişinin daha çok hayatı, sağlığı, vücut tamlığı, şeref ve haysiyeti gibi varlıkları kapsar³⁸. Kişiye sıkı sıkıya bağlı haklarda ise karar verme yetkisi bizzat şahsa aittir. Bu tür haklar devredilemez ve mirasçılara geçemez³⁹. Cinsiyet değişikliği de kişiye sıkı sıkıya bağlı haktır⁴⁰.

Kişilik, bireyin tam ve sağ olarak doğmasıyla başlar. Yani bireyin tüm organlarıyla anneden ayrılarak doğması ve doğumdan sonra yaşaması ile kişilik başlar⁴¹. Sağ ve tam doğumdan anlaşılması gereken burada kalbin çarpması ve soluk almadır. Yoksa uzuvların tam olmasından bahsedilmemektedir⁴². Hak ehliyeti ise bütün insanların sahip olduğu bir ehliettir ve kişinin hak ve borçlara sahip olabilme ehliyetini ifade eder. Genellik ilkesine göre her doğan insan genel bir hak ehliyetine sahip olacaktır. Ancak hak ehliyetinin yaş, cinsiyet, evlilik, yabancılık, ayırt etme gücüne sahip olma, akıl hastalığı, haysiyetsiz hayat, mahkûmiyet gibi durumlarda sınırlandırılması söz konusu olabilir⁴³. Cinsiyet değiştirme hakkının ise ilerleyen bölümlerde hangi

³⁸ M. Kemal Oğuzman ve Nami Barlas, **Medeni Hukuk**, 13. Baskı, İstanbul: Arıkan Kitabevi, 2006, s. 119-120.

³⁹ Oğuzman, **a.g.e.**, s. 127-129.

⁴⁰ Ali Em ve Diğerleri, **Açıklamalı - Gerekçeli Türk Medeni Kanunu ve Uygulama Kanunu**, 1. Baskı, Ankara: Adil Yayınevi, 2002, ss. 30-31.

⁴¹ M. Kemal Oğuzman, Özer Selici ve Saibe Oktay-Özdemir, **Kişiler Hukuku**, 8. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005, s. 10.

⁴² Hüseyin Hatemi, **Kişiler Hukuku**, 7. Baskı, İstanbul: On İki Levha Kitabevi, 2018, s. 14.

⁴³ Oğuzman, **Kişiler Hukuku**, s. 34-35.

şartlar ile kullanılacağını ve dolayısıyla hangi tür sınırlamaların söz konusu olacağını ayrıca inceleyeceğiz.

Cinsiyet değiştirme hakkı hayat, sağlık ve vücut tamlığı değerleri içerisinde cinsel faaliyete ilişkin müdahaleler başlığı altında yer almaktadır. Hayat hakkı en temel haktır. Bunun yanında vücut bütünlüğü de bir haktır. Kişinin rızası olmaksızın vücut bütünlüğüne yapılan her türlü müdahale hukuka aykırıdır⁴⁴. Cinsiyet değiştirme de vücut bütünlüğüne karşı yapılan müdahaleler içerisinde yer almaktadır. Esasında cinsiyet değiştirme operasyonları da ayrıca tıbbi müdahale türüdür. Ancak bu tür tıbbi müdahalelerin yapılması için kişinin rızasının yanında mahkememe kararı ve mahkeme kararı için de endikasyon (zorunluluk) şartı vardır⁴⁵.

2. CİNSİYET DEĞİŞTİRME OPERASYONLARINDA HUKUKA UYGUNLUK ŞARTLARI

Cinsiyet değiştirme operasyonlarının da bir tıbbi müdahale olduğunu izah ettiğimize göre her şeyden öte müdahalenin tıbbi personel tarafından yapılmasının, hastanın rızasının alınmasının ve tıp biliminin verilerine göre müdahalelerde bulunulmasının hukuka uygunluk şartı olduğunu belirtmek isteriz⁴⁶.

İlk olarak tıbbi müdahalenin hukuka uygun olması için uygulamanın sağlık personeli tarafından yapılması gerekir. Bu durum toplumun korunması için getirilmiş bir kuraldır. Acil durumlar müstesnadır. Ancak 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı San'atların Tarzı İcrasına Dair Kanun Ek madde 13'te sağlık personelleri arasında da tabipler dışında hastalıklarla ilgili doğrudan teşhis ve tedavinin planlanamayacağı ve reçete yazılamayacağı belirtilmiştir. Bu anlamda yapılan uygulamanın niteliğine göre uygulayan sağlık personelinin niteliği de önemlidir.

⁴⁴ Oğuzman, **Kişiler Hukuku**, s. 127-131.

⁴⁵ Hakan Hakeri, **Tıp Hukuku El Kitabı**, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013, s. 111-112.

⁴⁶ Hakeri, **a.g.e.**, s. 123.

Bir başka hukuka uygunluk şartı ise uygulama yapılacak kişiden rızanın alınmasıdır. Buradaki önemli husus rızanın alınması öncesinde yeterli aydınlatmanın yapıp yapılmadığıdır. Hastanın açıkladığı iradenin geçerliliği için üç şart olmalıdır. Bunlardan ilki rızanın genel olarak değil, yapılacak işleme özel olmasının gerekir, ikinci husus ise rızanın serbestçe verilmesi gerekir ve son olarak da hekim tarafından yeterli aydınlatma sonrasında verilmesi gerekir⁴⁷. 1219 sayılı Kanun madde 70’te “*Tabipler, dış tabipleri ve dişçiler yapacakları her nevi ameliye için hastanın, hasta küçük veya tahtı hacirde ise veli veya vasisinin evveleminde muvafakatini alırlar*” denilerek aydınlatılmış onamdan bahsedilmiştir. Yine Hasta Hakları Yönetmeliği’nin 15/1 maddesinde; “*Hasta; sağlık durumunu, kendisine uygulanacak tıbbi işlemleri, bunların faydaları ve muhtemel sakıncaları, alternatif tıbbi müdahale usulleri, tedavinin kabul edilmemesi halinde ortaya çıkabilecek muhtemel sonuçları ve hastalığın seyri ve neticeleri konusunda sözlü veya yazılı olarak bilgi isteme hakkına sahiptir*” denilmiştir.

Benzer şekilde Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi madde 14’te de teşhise göre yapılması gereken tedbirlerin hastaya açıkça söylenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Dolayısıyla birçok mevzuat gereği hasta, kendisine yapılacak tıbbi uygulama öncesinde sonuçları, riskleri, alternatifleri, yan etkileri gibi hususlarda bilgilenmiş olmalıdır ki tam olarak neye ilişkin rıza verdiği konusunda bilgili olsun.

Türk Tabipleri Birliği’nin yayınladığı Hekimlik Meslek Etiği Kuralları madde 26’ya göre: “*Hekim hastasını,*

- *Hastanın sağlık durumu ve konulan tanı,*
- *Önerilen tedavi yönteminin türü,*
- *Başarı şansı ve süresi,*
- *Tedavi yönteminin hastanın sağlığı için taşıdığı riskler,*
- *Verilen ilaçların kullanılışı ve olası yan etkileri,*
- *Hastanın önerilen tedaviyi kabul etmemesi durumunda hastalığın yaratacağı sonuçlar,*
- *Olası tedavi seçenekleri ve riskleri*

⁴⁷ Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, **Uluslararası I. Sağlık Hukuku Sempozyumu**, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Kitabevi, 2011, s. 251-252.

konularında aydınlatır.”

Ayrıca Anayasa madde 17’de de tıbbi zorunluluklar olmadan, kişinin rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamayacağı düzenlenmiştir. Söz konusu rızanın her zaman geri alınabilmesinin önünde bir engel olmadığına, ayrıca verilen rızanın yapılan tedaviyi kapsadığından emin olması gerektiğini de ayrıca belirtmemiz gerekir.

Üçüncü şart olan tıbbi müdahalenin hukuka uygunluk şekli ise zorunluluk (endikasyon) ve tıp bilimine uygun olarak yapılmasıdır.

Ayrıca, Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi madde 13/3, hekimlerin teşhis, tedavi ve korunmak amacı olmadan, hastanın isteği doğrultusunda veya diğer sebeplerle, akli veya bedeni mukavemetini azaltacak herhangi bir şey yapamayacağını söylemektedir.

Ancak günümüzde psikolojik nedenlerin endikasyon sayılması ile müdahalelerde bulunmaktadır. Bu gibi durumda müdahalenin tıp etiğine veya adaba aykırı olmaması durumunda müdahaleler hukuka uygun sayılmaktadır⁴⁸.

3. CİNSİYET DEĞİŞTİRME HAKKI İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

3.1. Tarihsel Gelişme

Cinsiyet değiştirme hususu daha önceden Türk Medeni Kanunu ve diğer mevzuatta tanımlanmış bir olgu değildi. İlk olarak 1988 yılında çıkarılan kanun ile Türk Medeni Kanunu madde 29’a bir ek husus eklenmiştir. Bu düzenlemeden önce ülkemizde cinsiyet değiştirme hususunda yasal bir düzenleme olmamıştır. Bu durum da 1981 yılında bir Türk sanatçının İngiltere’de cinsiyet değiştirme operasyonları geçirmesi

⁴⁸ Hakeri, **Tıp Hukuku El Kitabı**, s. 197.

akabinde Türkiye’de cinsiyet değişikliği için başvuruda bulunması sonucunda hukuki bir düzenlemenin olmaması ile ortaya çıkmıştır.

İlk olarak açılan dava kabul edilmiş ancak Cumhuriyet Savcısının karara itiraz etmesi üzerine ilgili karar yüksek mahkemede incelenmiş, yüksek mahkeme davacının genel görüntüsüne göre karar verilmesinin uygun olmadığına, konunun uzmanlarından bilirkişi raporu alınmasının gerekliliğine işaret etmiş ve kararı bozmuştur⁴⁹.

Daha sonrasında yerel mahkemede dosya bilirkişiye gönderilmiş ve konunun uzmanlarından davacının kadın genital organlarına sahip olduğu, kadın olarak cinsel ilişkiyi gerçekleştirebildiği ve bu cinsel ilişkiden zevk aldığı, ruhen ve bedenen bir kadın şeklinde olduğuna kanaat edilmiştir. Bunun üzerine kabul edilen dava yeniden Yargıtay tarafından incelenmiştir.

Söz konusu kararda çoğunluk görüşü; öncelikle bu şekilde bir durumun kişilik hakları üzerinde tasarruf niteliği taşıdığını ve bu durumunun Medeni Kanun’un ilgili maddesine göre engel teşkil ettiğini belirtmiştir. Kanunda açıkça yer verilmeyen hallerde beden bütünlüğü üzerinde serbestçe değişikliğe gidilemeyeceği, aksi takdirde bu durumun sadece kişilik hakların ihlali ile de kalmayacağını, kanuna karşı hile kapılarını da aralayacağı belirtilmiştir. Devamında sadece çift cinsiyetli olarak doğan kimselerin cinsiyetlerini düzeltmeleri için ameliyat olabileceği ve bu nedenle nüfus kayıtlarını düzeltebileceklerine yer verilmiştir. Herkesin yanlış kararlarının ve davranışlarının sonuçlarına katlanması gerektiği, hukukun hak karşısında şefkatli olsa da hata söz konusu olduğunda müsamahasız olduğu ifade edilmiştir. Dahası “...Erkekliğini yitirmiş ve fakat kadın da olamamış bir kimsenin çaresizliğine birlikte acınır. Ama kanun bir yana itilerek imkân hazırlanamaz” denilmiştir.

Ayrık görüşte bulunan üyeler tarafından ise; bu durumun bir kayıt düzeltme davası olduğu, maddi olaylar bakımından dayanağının adli tıp kurumundan alınan rapor olduğu ve bu nedenle esas yönünden kabul edilmesi gerektiği görüşüne varılmıştır⁵⁰.

⁴⁹ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 21.01.1982, E. 1982-8911, K. 1982-259 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) (Erişim) www.kazanci.com (01 Ocak 2020).

⁵⁰ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 27.03.1986, E. 1986-651, K. 1986-3256, 8 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) (Erişim) www.kazanci.com (20 Ekim 2016).

Söz konusu karar eleştiri almış, Anayasa'nın 17. maddesine göre “tıbbi zorunluluklar” nedeniyle beden bütünlüğü üzerinde yapılan müdahalelere istisna getirdiği halde Yargıtay'ın görüşünün buna ters düştüğü belirtilmiştir.

Bu karar ile sosyal bir ihtiyaç haline gelen bir konuda yasal bir düzenlemenin bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine kanun koyucu harekete geçmiş ve 4.5.1988 tarihli ve 3444 sayılı “Medeni Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Daire Kanun” ile Medeni Kanun madde 29'a ek madde getirilmiştir⁵¹.

Eski Medeni Kanununun 29/II. maddesine;

“Doğumdan sonra meydana gelen cinsiyet değişikliğinin asgari sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi halinde nüfus sicilinde gerekli düzenleme yapılır. Bu konuda açılacak davalarda cinsiyet değiştiren kişi evli ise, eşe de husumet yöneltilir ve aynı mahkeme varsa ortak çocukların velayetinin kime verileceğini de tayin eder, cinsiyet değişikliği kararının kesinleştiği tarihte, evlilik kendiliğinden son bulur.”

hükmü eklenmiştir. Ancak bu maddede yer alan “asgari sağlık kurulu raporu” ifadesi yetersiz kaldığından ve mahkemeler adeta cinsiyet değişikliğini onaylayan mercii haline geldiğinden zamanla ihtiyacı gidermekten uzak olarak görülmüştür⁵².

Bu şekilde bir kimsenin cinsel kimliğini tamamen değiştirici boyutta önemli operasyonların belki de gerekli olmadığı halde, farklı amaçlarla (sahneye çıkmak yahut fuhuş vb.), bilinçsizce, meslek etiğinden yoksun kimseler tarafından, gereken tıbbi özen gösterilmeden yapılmasına olanak sağlayabileceği düşünülmüştür. Bu şekilde bilinçsizce cinsiyet değiştiren kimseler sonrasında büyük pişmanlıklar ile intihara dahi meyledebilmişlerdir.

⁵¹ Jale Bafra, “Türkiye'de Cinsiyet Değişikliği Ameliyatlarında Tıbbi ve Hukuki Sorunlar”, **Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler**, Cilt 1, Sayı 1, 2004, s. 51.

⁵² Necla Keskin, Gamze Yapça ve Lut Tamam, “**Transseksüalizm: Klinik Özellikleri ve Yasal Konular**”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, Cilt:7 Sayı 4, 2015, s.445.

Bu nedenle daha sonrasında 2002 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu içerisinde 40. madde ile cinsiyet değiştirme ameliyatları hususunda daha ayrıntılı düzenlemeye yer verilmiřtir⁵³.

Hâlihazırda yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu 40. maddesi kapsamında düzenlemeler ile cinsiyet değiştirme hususuna ilişkin düzenlemeler güncel hale getirilmeye çalışılmış, gelişen süreçte toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışacak düzeyde yasal düzenlemeler yapılmıştır. Mevcut yasal düzenlemelerin ise günümüz ihtiyaçlarına tam anlamıyla cevap verip vermediği ise ayrı bir sorundur.

3.2. Türk Medeni Kanunu'nda İlgili Madde 40

Bu noktada öncelikle Türk Medeni Kanunu madde 40'ın ilk haline yer vermek isteriz:

“Madde 40- Cinsiyetini değiştirmek isteyen kimse, şahsen başvuruda bulunarak mahkemeye cinsiyet değişikliğine izin verilmesini isteyebilir. Ancak, iznin verilebilmesi için, istem sahibinin onsekiz yaşını doldurmuş bulunması ve evli olmaması; ayrıca transseksüel yapıda olup, cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açasından zorunluluğunu ve üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun bulunduğunu bir eğitim ve araştırma hastanesinden alınacak resmî sağlık kurulu raporuyla belgelemesi şarttır. Verilen izne bağlı olarak amaç ve tıbbî yöntemlere uygun bir cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekteştirildiğinin resmî sağlık kurulu raporuyla doğrulanması hâlinde, mahkemeye nüfus sicilinde gerekli düzeltmenin yapılmasına karar verilir.”⁵⁴

Söz konusu düzenleme Türk Medeni Kanunu'nun Kişisel Durum Sicili Bölümünde dördüncü düzeltme kenar başlığına getirilmiştir. Ancak cinsiyet değiştirme sadece

⁵³ Bafra, a.g.e, s. 51-52.

⁵⁴ Mevzuat Bilgi Sistemi, (Erişim)
<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.4721&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=T%C3%9CRK%20MEDEN%C4%B0%20KANUNU&Tur=1&Tertip=5&No=4721> (20 Haziran 2019).

kişisel durum sicilinin düzenlenmesiyle ilgili olmayıp, daha geniş kapsamlı olarak kişiliği yakından ilgilendirmesi ve şartlarının da bu doğrultuda sınırlandırılması gerektiğinden özel bir kanunda düzenlenmesi gerekmektedir⁵⁵.

Söz konusu kanunun gerekçesi ise şu şekildedir:

“Bu madde yürürlükteki Kanunun 29 uncu maddesine 04/05/1988 tarih ve 3444 sayılı Kanunla eklenmiş olan ikinci fıkradan değiştirilmek suretiyle alınmıştır.

Yürürlükteki Kanunun 29 uncu maddesinin ikinci fıkrası gereğince cinsiyet değişikliği dolayısıyla nüfus sicilinde gerekli değişikliğin yapılabilmesi için kişinin önceden cinsiyetini değiştirmesi, bu değişikliğin resmi sağlık kurulu raporuna dayandığının belgelendirilmesi yeterli görülmüştür. Madde bu şekliyle mahkemeye, kişinin cinsiyetinin değiştirilmesi sonucu nüfus sicilinde değişiklik yapma konusunda bir takdir yetkisi vermemekte, mahkemeyi âdeta bir onay makamı hâline getirmektedir. Bu durum, gelişigüzel cinsiyet değişiklikleri sonucu mahkemelerimizi, âdeta bir emrivaki ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu amaçla yeni düzenlemede cinsiyet değiştirmek isteyen kişinin bu değişikliğe gitmeden önce bizzat mahkemeye başvurması zorunlu kılınmış; mahkemenin böyle bir izni verebilmesi bazı koşullara bağlanmak suretiyle yürürlükteki 29 uncu maddenin ikinci fıkrasında olduğu gibi gelişigüzel cinsiyet değişikliklerinin önüne geçilmek istenmiştir.

Bu koşulların başında kişinin mahkemeye bizzat başvurması gelmektedir. Cinsiyet değişikliği şahsa sıkı sıkıya bağlı bir hak olup, bu istemin bizzat cinsiyet değiştirmek isteyen kişiden gelmesi gerekir. Ancak bu durum kişinin böyle bir davayı mutlaka bizzat açması anlamında olmayıp, iradî temsil yolu da açıktır.

Değişiklik için aranan diğer önemli koşul, kişinin on sekiz yaşını doldurmuş olması ve evli bulunmamasıdır. Henüz cinsiyeti yönünden bir değişiklik zorunluluğu bulunmayan ya da böyle bir zorunluluğun olup olmadığı belli olmayan kişilerin bu yola başvurusunun önlenmesi bakımından en az on sekiz yaşın doldurmuş olması koşulu aranmış, bunun yanında bu kişinin evli olmaması koşulu da getirilmiştir.

⁵⁵ Mustafa Dural ve Tufan Ögüz, **Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku**, 19. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2018, s. 122.

Toplumun temeli olan aile kurumunun cinsiyeti belirsiz kişiler nedeniyle sarsılmasını önlemek amacıyla öncelikle kişinin evli olmaması öngörülmüştür. Bu koşul, kişinin bir yandan evliliğini sürdürmesi, öte yandan bu evlilik devam ederken cinsiyet değişikliğine gitmesi, bunu eşinin ya da çocuklarının ortak yaşantıları içinde yapmasının psikolojik ve ahlâkî tersliklerinin önüne geçmek üzere konulmuştur.

Getirilen diğer önemli bir koşul, istem sahibinin transseksüel yapıda olması, ruh sağlığı açısından cinsiyet değişikliğinin zorunlu bulunması ve kişinin üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun olmasıdır. Bu yolla cinsiyet değişikliği sadece biyolojik açıdan değil, ruhsal açıdan da zorunlu olma koşuluna bağlanmıştır. Bu koşulların gerçekleşip gerçekleşmediğinin gelişigüzel doktor raporlarına bağlanmaması için de uzmanlardan oluşan bir resmî sağlık kurulu raporu alınması öngörülmüştür.

Maddenin ikinci fıkrası, hâkimin iznine bağlı olarak cinsiyet değişikliğinin gerçekleştirilmesi hâlinde, bu hususun yine resmî sağlık kurulu raporuyla saptanması koşuluyla hâkimin cinsiyet değişikliği için nüfus sicilinde değişiklik kararı vermesini öngörmüştür.”⁵⁶

Söz konusu maddenin gerekçesinde de açıklandığı gibi, önceki ilk düzenleme ile Türk Medeni Kanunu madde 29’da cinsiyet değiştirme için mahkemenin izni aranmamakta, meydana gelen değişikliği hukuki duruma uygun hale getirmek için adeta sadece bir tespit yapılmaktadır. Oysaki 2002 yılında yürürlüğe giren yeni düzenleme ile 40. madde eklenmiş ve bu maddede öncelikle mahkemenin muvafakatinin alınması sonrasında söz konusu operasyonun gerçekleşmesi öngörülmektedir. Bu durum esasında bir anda verilen bir karar ile cinsiyet değişikliğine gidilmesini engellemektedir. Bu şekilde bireyler şekli şartların varlığı ile bir anlamda kararlarını tekrar tekrar gözden geçirme fırsatı bulmuşlardır. Çünkü yukarıda da detayıyla yer vermeye çalıştığımız gibi, söz konusu operasyonlar daha sonrasında geri dönüşümü zor, hatta imkânsız operasyonlardır. Bir anda cinsiyet değiştirilmesi kararı verilip operasyon yapılması ile transseksüel yapıdaki bir birey dahi durumu garipseyebilir ve kabullenemeyebilir.

⁵⁶ Em, a.g.e, s. 30-31.

Yahut daha vahimi, fiziksel cinsiyetini yadırgayıp trans olduğunu düşünen birey daha sonradan öyle olmadığına farkına varabilir ve ameliyatı gerçekleştikten sonra geri dönülmesi mümkün olmayabilir. Cinsiyet değiştirme kararı şahsın çok önemle vermesi gereken bir operasyon kararıdır. Dolayısıyla mahkemenin aradığı bu şekil şartlarının amacı esasında talepte bulunana bir kere daha, hatta tekrar tekrar kararını sorgulatmaktadır. Dahası kanun talepte bulunanın kararını dahi yeterli görmemekte, söz konusu kararın sonuçlarını kavrayabilecek bilinçte olup olmadığından da emin olmaya çalışmaktadır. Zira örnek vermek gerekirse uzun bir yolculuk yaptığımızda zaman farkı nedeniyle nasıl jetlag hissi yaşıyorsa yahut farklı bir kültür içerisinde girildiğinde kültür şoku içerisinde girilebiliyorsa; bir kimsenin vücut bütünlüğü üzerinde önemli ölçüde bu denli değişikliklerin yaşanması ile bu değişikliği yadırgamaya benzer psikolojik bazı semptomların gelişmesi de muhtemeldir.

Dahası böylesine önemli bir durum esasında nüfus kütüğünde değişikliklere sebebiyet vereceğinden kamuyu da ilgilendirmekte olması nedeniyle kamu düzenine ilişkin davalardan sayılmaktadırlar. Bu nedenle mevcut ilgili yasa trans bireyin üreme yeteneğinin aktif olup olmadığını ve evli olup olmadığını denetlemeye çalışmaktadır. Söz konusu davaların kamu düzenine ilişkin olmaları nedeniyle davaya cumhuriyet savcısı da katılmaktaydı. Genel kural hukuk mahkemeleri hâkimlerinin taleple bağlı olmaları şeklindedir. Ancak kamu düzeni ile ilişkili davalarda hâkim taleple bağlı değildir, re'sen de araştırma yapmakla yükümlüdür. Burada güdülen amaç, sırf taleple sıkı sıkıya bağlı kalınması uğruna kamu düzenini bozacak şekilde karar verilmesinin önüne geçilmesidir. Bu nedenle hâkim taleple bağlı değildir ve kendiliğinden gereken araştırmayı yapması neticesinde ulaşacağı sonucu da değerlendirmeye alarak karar vermelidir.

Bu konuda Yargıtay'ın da görüşü aynı yöndedir. Emsal bir karardan aşağıda bahsetmek isteriz:

2001 senesinde davacı yurtdışında cinsiyet değiştirme operasyon ile kadın olan cinsiyetinden vazgeçerek erkek olduğunu beyan etmiştir. Bu itibarla nüfus kaydının da değiştirilmesini istemiş, bu konuda yurtdışından almış olduğu sağlık raporlarının noter onaylı tercümelerini de dava dosyasına sunmuştur. Duruşma esnasında tanıklar

da davacının iddiasını doğrulayacak şekilde ifade vermişlerdir. Ancak sonrasında mahkemece dava reddedilmiştir. Yerel mahkemenin reddetme gerekçesinde ise; kanunda aranan şartlarda asgari sağlık kurulu raporu ile cinsiyetin değiştirilmiş olduğunun ispatının gerektiği ancak davacının cinsiyet değiştirdiğine dair mahkemeden sağlık kurulu raporu aldırılması yönünde talebi olmaması ve mevcut delillerin cinsiyet değişikliği kararı vermede yeterli olmadığı belirtilmiştir. Ancak yüksek mahkeme yerel mahkeme kararını yukarıda açıkladığımız gibi ilgili davanın kamu düzeni ile alakadar olması nedeniyle hâkim tarafından kendiliğinden araştırma yapılması gerektiğinden bozmuştur. Sadece cinsiyet değiştirme değil, diğer tüm kayıt düzeltme davalarında da hâkimin davacı tarafından talep edilmese dahi gereken araştırmayı yaparak sonuca ulaşılması gerektiğini, cinsiyet değiştirme talepli davalarda ise hâkimin gerekli görmesi halinde uygun görülen sağlık kuruluşuna davacının sevk edilmesi ile varılacak sonuca göre hüküm kurması gerektiği belirtilmiştir⁵⁷.

3.3. TMK Madde 40'a Göre Aranan Şartlar

3.3.1. Başvuru

Öncelikle cinsiyet değişikliğine izin verilmesi için yerel mahkemeye başvurmak gerekmektedir.

Söz konusu izin davası esnasında başvuru davacı eğitim araştırma hastanesine gönderilmektedir. Eğitim ve araştırma hastanesinin bu esnada yapılacak tıbbi müdahaleler için başvurucudan rıza almalı ve bu rızayı almadan evvel konu hakkında detaylı bir aydınlatma yapmalı, bu aydınlatma içerisinde yapılacak uygulamaya, uygulamanın sonuçlarına ve muhtemel komplikasyonlara dair detaylı bilgilendirme yapmalıdır. Hâkim de bu bilgilendirme sonucunda davacının yeteri kadar duruma

⁵⁷ Yargıtay 18. Hukuk Dairesi, 17.06.2002, E. 2002-4281, K. 2002-6855 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) (Erişim) www.kazanci.com (20 Ekim 2016).

vakıf olup olmadığını ve buna dair bir rıza verip vermediğini sorgulamalı ve sonrasında ancak uygun ise izin vermelidir⁵⁸.

3.3.2. 18 Yaşını Doldurmuş Olma Şartı

Kanun koyucu burada ergin olmaktan ziyade yaş sınırı getirmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle evlenme nedeniyle ergin kılınma gibi durumlarda cinsiyet değiştirme için yaş sınırı tamamlanmış sayılmayacaktır. Bu bağlamda geri dönüşü bu denli zor bir ameliyata kişinin kendisini hazır hissetmesi için yaş haddi getirilmesi uygun bir çözüm olarak görülse de gecikme durumunda telafisi imkânsız sonuçların doğma durumu var ise mahkemelerce on sekiz yaşının tamamlanmasından önce de cinsiyet değişikliğine izin verilmesi uygun görülebilir⁵⁹.

Ayrıca kanunda yer almasa da başvuru konusunun bir iradenin açıklaması olması itibariyle başvurunun temyiz kudretine sahip olması da aranmaktadır. Hukukumuzda cinsiyet değiştirme yasasının düzenlenmesinde ilham kaynağı olan Alman Transseksüeller Kanunu'nda da ayrıca ayırt etme gücünden bahsedilmemiştir. Kararın etkisi ise başvuran kişinin beden bütünlüğü ve hukuki statüsünde de önemli değişiklik yapacağı varsayıldığında temyiz kudretinin burada aranması anlamlı olacaktır.

Daha önceden de izah ettiğimiz gibi cinsiyet değiştirmenin şizofreni gibi ruhsal bir rahatsızlıktan kaynaklanması halinde semptomatik transseksüelliğin söz konusu olması durumunda temyiz kudreti de bulunmayacağından cinsiyet değişikliği başvurusunun kabul edilmesi imkânsız hale gelecektir⁶⁰.

⁵⁸ Selin Sert, “Türk Medeni Kanununda Cinsiyet Değiştirme”, [Elektronik Versiyon] *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem 2015, Sayı 118, (Erişim) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-118-1480> (17 Eylül 2019), s. 258-259.

⁵⁹ Gamze Turan Başara, “Türk Medeni Kanunu'nun 40'ncı Maddesi Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Hukukî Sonuçları”, [Elektronik Versiyon] *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem 2012, Sayı 103, (Erişim) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-103-1234> (17 Eylül 2019), s. 250-251.

⁶⁰ İpek Sağlam, “Türk Medeni Kanunu Madde 40 Üzerine Bir Değerlendirme”, **AÜEHFD**, Dönem 2004, Cilt 8, Sayı 3-4, s. 460.

Ayrıca konuyu sınırlı ehliyetsizlere göre değerlendirmek gerekirse;

On sekiz yaşını tamamlamamış olan sınırlı ehliyetsizlerin mahkemeye başvuramayacaklarını açıklamıştık. Ayırt etme gücüne sahip ergin kısıtlıların ise mahkemeye bizzat başvuruları yeterlidir. Yasal temsilcilerinin ayrıca iznine gerek yoktur. Bunun nedeni ise burada Hasta Hakları Yönetmeliği madde 24/T'deki kuraldan ayrılarak, yasal temsilcinin ameliyata rıza göstermesinin değil de bizzat kısıtlının başvurusunun aranması gerekmektedir. Bunun nedeni ise kişinin cinsiyetine ancak kendisinin karar verebilmesidir⁶¹.

Cinsiyet değiştirmek isteyen kişinin kanun gereği yaşının 18 olmasının aranması konusunda örnek bir Yargıtay kararına yer vermek isteriz:

Yargıtay öncelikle kararda evlilik birliği devam ettiği müddetçe anne ve babanın TMK madde 336/1'e göre velayeti ortak kullanması gerektiğine dikkat çekmiştir. Öncelikle yerel mahkemenin çocuğun diğer ebeveynine de davayı ihbar etmesi, muvafakatini alması gerektiğini belirtmiştir. Evliliğin devamı müddetince anne ile baba velayeti ortak kullanırlar demiştir. Ardından Türk Medeni Kanunu madde 40'a göre cinsiyet değiştirme davalarında cinsiyet değiştirecek kimsenin 18 yaşını doldurmuş - reşit olması ve ayrıca, mahkeme kararından önce operasyonun gerçekleştirildiğinin resmi kurul raporu ile ortaya konması gerektiği belirtilmiştir. Oysaki dosyada geçen 30.6.2003 tarihli tek imzalı doktor yazısının yasanın aradığı nitelikte bir rapor olmadığı gözetilmeden davanın kabulü doğru bulunmamıştır. Bahsedilen bu nedenlerle de Yüksek Mahkeme yerel mahkemece verilen kararı bozmayı uygun görmüştür⁶².

Yukarıdaki Yargıtay kararlarında ayrıca gözlemlediğimiz gibi, cinsiyet değiştirmek için mahkemeden izin alınmaksızın yurtdışında vb. şekillerde - yerlerde daha önceden ameliyatın gerçekleştirilmiş olması halinde ameliyatın gerçekleştirilmiş olduğunun aranan kriterlere uygun yani eğitim ve araştırma hastanesinden alınmış

⁶¹ Dural, **Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku**, s. 125-126.

⁶²Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 06.10.2003, E. 2003-11898, K. 2003-12737 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) (Erişim) <http://www.kazanci.com> (20 Ekim 2016).

bilirkişi raporuyla tespit edilmiş olması gerekmektedir. Cinsiyet değiştirme ameliyatının gerçekleştirilmesinden sonra mahkemeye başvurulmuş olması halinde, söz konusu yasada geçen 18 yaşını doldurmuş olma şartının artık aranması hususuna eleştirisel bir yaklaşım olarak; burada 18 yaşını doldurmuş olma şartının, erişkin bir kişinin olgunlukla karar vermesinden kaynaklandığı dūřunulurse, zaten operasyon geçirmiş ve fiziksel olarak cinsiyet değiştirmiş bir kiři için artık bu şartın yerine gelmesini beklemek bir prosedürden fazlası olmayacaktır.

Bu duruma benzer bir hal olarak cinsiyet değişikliği operasyonlarını özellikle yurtdişında geçirip sonrasında Türk mahkemelerinde cinsel kimliğe uygun şekilde nüfus kütüğünde düzeltme yapılması için açılan davalardan birini örnek gösterelim:

Yüksek Mahkeme'ye intikal etmiş emsal bir dosyada, davacı görüntü ve ruh hali itibariyle transseksüel yapıda olduğu, cinsiyet değiştirme operasyonunu Almanya'da özel bir tıp merkezinde yaptırdığı, bu nedenle hali hazırdaki durumunun nüfus kaydı ile rtuşmediğini söylemiş ve nüfus kaydındaki cinsiyetinin erkek olarak, isminin de ... olarak değiştirilmesi istemiyle dava açmıştır. Ancak yerel mahkemece dava reddedilmiştir. Oysaki Yargıtay dosyada yer alan Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı'ndan alınmış 11.07.2008 tarihli rapora göre davacının transseksüel yapıda olduğu, cinsiyet değiştirmesinin ruh sağlığı için elzem olduğu, üreme yeteneğinden de sürekli olarak arz edecek şekilde yoksun olduğu ve tıbbi gerekliliklere uygun şekilde cinsiyet değişikliği operasyonunun gerçekleştirildiği hususlarının yer aldığına dikkat çekmiştir. Bu itibarla olayları açıklamak taraflara, hukuki nitelermeyi yapmak hâkime aittir denilmiştir. Bu nedenle yerel mahkemenin artık önceden izin verme şartını aramadan cinsiyet değiştirmenin kabulü yönünde karar vermesi gerektiğine işaret etmiştir⁶³.

Bu doğrultuda, cinsiyet değiştirme operasyonu esnasında 18 yaşını doldurmadığı halde cinsiyet değiştirme operasyonunu gerçekleştiren kimse için de artık cinsiyet değişikliğine izin verilmesi davasında şartı sağlamadığı nedeniyle dava

⁶³ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 13.12.2010, E. 2009-19039, K. 2010-20942 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) (Erişim) <http://www.kazanci.com> (20 Ekim 2016).

reddedilmemelidir. Bu anlamda batı ülkelerindeki yaş sınırı aranmamasına benzer durumlar kabul edilebilmelidir⁶⁴.

3.3.3. Evli Olmama Şartı

Türk Medeni Kanunu madde 40'ta aranan şartlar arasında başvuru sahibinin evli olmaması şartı yer almaktadır. Bundan anlaşılması gereken, davacının başvurduğu esnada evli olmamasıdır. Yani, evli olmama şartı, daha öncesinde hiç evlenmemiş olmak anlamına gelmemektedir. Cinsiyet değiştirmek isteyen kişinin cinsiyet değiştirmeye izin davası açılması öncesinde evli olması, çocuk sahibi olması cinsiyetini değiştirmesine engel değildir⁶⁵.

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi eski Medeni Kanun madde 29'da; *“...Bu konuda açılacak davalarda cinsiyet değiştiren kişi evli ise, eşe de husumet yöneltilir ve aynı mahkeme varsa ortak çocukların velayetinin kime verileceğini de tayin eder, cinsiyet değişikliği kararının kesinleştiği tarihte, evlilik kendiliğinden son bulur”* denilmekteydi. Dolayısıyla yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu madde 40'tan öncesinde, evli iken cinsiyet değiştirmek için mahkemeye başvurmaya engel bir durum bulunmamaktaydı. Cinsiyet değiştirmeye karar veren mahkeme aynı zamanda evliliğin son bulduğuna dair de karar verir ve çocuklara ilişkin sonuçları da değerlendirirdi. Türk Medeni Kanunu madde 40 gerekçesine yukarıda yer vermiştik. Gerekçede bir kimsenin evliliğini sürdürdüğü esnada cinsiyetini de aynı zamanda değiştirecek olmasının toplumdaki aile yapısını zedeleyebileceği ve eş ile çocukların ortak yaşantısı esnasında bu şekilde bir değişiklik ile psikolojik tersliklere neden olabileceği belirtilmiştir. Bu nedenle hali hazırdaki düzenlemeye evli olmama şartı getirilerek, evlilik birliğinin korunması amacıyla cinsiyet değiştirmek isteyen kişinin öncesinde evliliğini bitirmesi beklenmiştir.

⁶⁴ Bilge Öztan ve Michael R. Will, “Hukukun sebebiyet verdiği bir acı -transseksüellerin hukuki durumu-”, [Elektronik Versiyon] *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 43 Sayı 1, 1993, (Erişim) <http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/629623> (4 Ekim 2018), s. 248.

⁶⁵ Turan Başara, **a.g.e.**, s. 250-253.

Ancak evli olmama şartının getirilmesinin isabetli bulunmadığı da olmuştur. Zaten cinsiyet değiştirmek için türlü prosedürle meşgul olması gereken kişinin bir de başvuru için boşanma davası ile uğraşacak olması, cinsiyet değiştirmek isteyen bireyleri hepten sıkıntıya sokacağından eleştirilmiştir. Bir başka eleştiri nedeni ise, belki de izin davası esnasında davacının cinsiyet değiştirmesi tıbben uygun görülmeyecektir. Bu durumda boş yere evlilik birliğinin sona ermesi durumu da oluşabileceğinden, fiilen cinsiyet değiştirmenin gerçekleşmesi halinde evliliğin sona ermesi kararı verilmesi daha isabetli olarak düşünülmüştür.⁶⁶.

3.3.4. Transseksüel Yapıda Olma Şartı

Türk Medeni Kanunu madde 40'ta cinsiyet değiştirmenin şartlarından birisi, transseksüel yapıda olup cinsiyet değişikliğinin kişinin ruh sağlığı bakımından zorunlu olmasıdır. Bu ifadenin manası, kişinin bedeni ile ruhu arasında sürekli bir çatışmanın olmasıdır. Ancak bu çatışmanın ne kadar süre devam etmesi gerektiği yasada düzenlenmemiştir. Bu karar uzmanlara bırakılmıştır. Zira kişiden kişiye değişebilecek olan hususun değerlendirilmesinin tamamen uzman hekimlere bırakılması isabetli görülmüştür⁶⁷.

Transseksüel kişiler dış yapıları itibariyle tamamen kadındır yahut erkektir. Ancak dış görünüşünden adeta nefret etmektedir. Transseksüel kimselerin dış görünüşlerinden kurtulmak gayesiyle kendilerine zarar verme ihtimallerinden dahi bahsedilmektedir. Oysaki eski kanuni düzenlemede (eski Medeni Kanun madde 29) cinsiyet değiştirmek isteyen kişinin transseksüel yapıda olması aranmamaktaydı. Bu itibarla transseksüel yapıda olmasa dahi fiziksel anlamda cinsiyetini değiştirmek isteyen herkes cinsiyet değiştirme davası açabiliyor ve nüfus kaydında cinsiyetini değiştirebiliyordu. Zira önce operasyon ile cinsiyet değiştirmek, ardından da dava

⁶⁶ Bafra, a.g.e, s. 52.

⁶⁷ Sağlam, a.g.e, s. 463.

açmak yeterliydi⁶⁸. Bir izin davasının olmamasının sonucu eski kanuni düzenleme zamanında transseksüel yapıda olmayan kimseler de cinsiyet değiştirebilmişlerdir.

Türk Medeni Kanunu madde 40 gerekçesinde de, eski kanuni düzenleme ile mahkemenin cinsiyet değiştirme talepleri karşısında bir takdir yetkisi olmadığı, mahkemenin adeta bir onay makamı haline geldiği, bu nedenle gerekli gereksiz herkesin cinsiyet değiştirebilmesi sonucuna yol açıldığından bahsedilmektedir. Hakikaten cinsiyet değiştirme operasyonlarının tıbbi anlamda da kapsamlı müdahaleler içerdiğinden bahsetmiştik. Bu tür ameliyatlar sonrasında pişmanlık hissi yaşanmaması için cinsiyet değiştirecek kişinin gerçekten bu duruma uygun olduğunun denetlenmesi aranmaktadır.

Kanunda ayrıca cinsiyet değiştirecek kişinin transseksüel yapıda olması şartının eğitim araştırma hastanesinden alınan bir raporla doğrulanması aranmıştır. Söz konusu raporun resmi sağlık kurulundan alınması gerekmektedir. İlgili madde ifadesinden tek imzalı hekim raporunun yeterli olmayacağı anlaşılmaktadır. Buradan yasa koyucunun amacının belirli bilimsel kriterlere uyan tarafsız kurumlar olarak varsayılan eğitim ve araştırma hastanelerinin kanaatlerinin mahkeme kararı gerekçesine oturmak olduğu anlaşılabilir⁶⁹.

Ancak bu durum, transseksüeller için özel olarak açılacak ciddi bir sağlık kurumundan yahut adli tıp kurumu gibi bünyesinde pek çok uzmanın yer aldığı bir başka kurumdan rapor alınması halinde bu rapora göre hüküm kurulmasını engellemektedir. Bu husus adil olmaması nedeniyle eleştirilmektedir⁷⁰.

⁶⁸ Dural, **Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku**, s. 124.

⁶⁹ Yeşim M. Atamer, “Transseksüellerin Türk Hukukundaki Durumu”, 21.09.2006, (Erişim) <http://www.lambdaistanbul.org/s/etkinlik/transseksuellerin-turk-hukukundaki-durumu/> (04.02.2020).

⁷⁰ Bafra, **a.g.e.**, s. 53.

3.3.5. Üreme Yeteneğinden Yoksun Olma Şartı

2002 senesinde yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu'na göre cinsiyet değiştirebilmek için cinsiyet değiştirmek isteyen kimsenin üreme yeteneğinden sürekli bir biçimde yoksun olması aranmaktaydı. Bu konu o tarihten bu yana çok eleştiri alan bir mevzu haline gelmişti. Bunun nedeni ise üreme yeteneğinden yoksun olma şartının mahkemeden cinsiyet değiştirmek için izin alma davalarında da şart olarak aranması idi. Maddenin lafzına bakıldığında sadece üreme yeteneği olmayan kimselerin cinsiyet değiştirmek için başvuruda bulunması anlamı çıkıyordu. Ancak bir kişi transseksüel yapıda olduğu halde hiçbir şekilde üreme engeli olmayabilir. Zira transseksüeller dış görünüşleri itibariyle tam bir erkek yahut kadındır⁷¹. Dolayısıyla üreme yeteneğine sahip olmama transseksüel yapıda olmak için bir kriter değildir. Bu gerçeğe rağmen cinsiyet değiştirmeye izin verme için sadece üreme yeteneğinden yoksun olma şartını aramak, büyük bir grubu kabullenmemek ve görmezden gelmek anlamı taşıyacaktır. Alman Transseksüeller Kanunu'nda ise üreme yeteneğinden yoksun olma şartı sadece cinsiyet değişikliğini kabul aşamasında aranmaktadır⁷².

Oysaki Türkiye'de cinsiyet değiştirmek isteyen kişiler başvuru yapmadan evvel üreme fonksiyonlarına sahip iseler cinsiyet değiştirmek için üreme kabiliyetlerini etkisiz hale getirici operasyonlara, sterilizasyon uygulamalarına katlanmak durumunda kalabiliyorlardı.

Bu durum ise 29.11.2017 tarihli Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bir karar ile değişmiştir. Bir vatandaş cinsiyet değiştirmek için öncesinde üreme yeteneğinden sürekli olarak yoksun kılınma ameliyatını olarak cinsiyet değiştirme davasını açmıştır. Ancak dava sonucunda ameliyatını hemen gerçekleştirmesinde bir takım engellerin ortaya çıktığından bahsetmiştir. Başvuru sahibinin ameliyat olması için birikiminin bittiğinden, cinsiyet değiştirme öncesinde de bir takım hazırlıkları tamamlamış olması nedeniyle nüfusta görülen cinsiyetiyle fiziksel görüntüsünün

⁷¹ Dural, **Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku**, s. 124.

⁷² Sağlam, **a.g.e.**, s. 465.

değişik olmasından ötürü iş bulmak konusunda sıkıntılar yaşadığını belirtmiştir. Bu doğrultuda öncelikle nüfus cüzdanının değiştirilmesine karar verilmesini talep ederek; bu şekilde iş bulabileceğini ve ameliyat için gereken birikimi sağlayabileceğini belirtmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi tarafından söz konusu talep 1 oy farkla reddedilmiştir. Yüksek mahkeme kararında; biyolojik cinsel kimliğin tam olarak değişmesinden evvel nüfus kaydının değişmesinin, hukuki durum ile gerçekliğin birbirinden farklı olması nedeniyle kamu düzenini bozacağını belirtmiştir⁷³. Ancak üreme yeteneğinde yoksun olmaya ilişkin şartı ise iptal etme kararını oy çokluğuyla almıştır. İlgili karara ilişkin detaylı incelememiz ise aşağıdaki şekildedir:

Söz konusu karar için öncesinde Anayasa Mahkemesi'ne başvuran Edirne 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'dir. Başvuru konusu ise üreme yeteneğinden sürekli bir biçimde yoksun olma şartının Anayasa'nın 10, 17 ve 20. maddelerine aykırı olması nedeniyle iptal edilmesidir. Yukarıda da yer verdiğimiz gibi 2002'de yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu'nun 40. maddesinde cinsiyet değiştirmek için aranan şartlar arasında istem sahibinin 18 yaşını doldurmuş olması, evli olmaması, transseksüel yapıda olması, cinsiyet değiştirmenin ruh sağlığı açısından zorunlu olması ve üreme yeteneğinden sürekli bir biçimde yoksun olması aranmaktaydı. Bu doğrultuda cinsiyet değiştirme mevzusunu üç bölüme ayırdığımızı söyleyebiliriz. İlk bölüm mahkemeden izin alma, ikinci bölüm cinsiyet değiştirme operasyonu, üçüncü bölüm ise nüfus kaydının değiştirilmesi ile hukuken kişinin cinsiyet değiştirdiğinin tanınmasıdır. Ancak cinsiyet değiştirmek isteyen transseksüel yapıda bulunan kimseler için üreme yeteneğinden yoksun olma şartının aranması ile üreme yeteneğinden yoksun olup da cinsiyet değiştirmek isteyen ve üreme yeteneği olmayan, cinsiyet değiştirmek isteyen trans bireyler arasında bir eşitsizlik meydana getirdiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuştur. İtiraz konusu Anayasa Mahkemesi'nde değerlendirilirken Anayasa'nın 17. maddesinde herkesin kendi bedeni hakkında karar verme yetkisinin olduğuna değinilmiştir. Ardından Anayasa'nın 13. maddesinde temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla

⁷³ *AYM'den 'nüfusta cinsiyet değişikliği' kararı!*, 2018, (Erişim) <https://www.haberturk.com/tv/gundem/haber/1885062-aymden-nufusta-cinsiyet-degisikligi-karari-ameliyatsiz-yapilamaz> (4 Ekim 2018).

sınırlanabileceği, bu sınırlamanın da ölçülülük ilkesine ters düşmeyecek biçimde olması gerektiği hususu değerlendirilmiştir. Yani ilgili maddeye göre temel hak ve özgürlükler ancak özlerine dokunulmadığı surette sınırlandırılabilir. Aksi takdirde demokratik toplum düzeninin gereklerine de aykırılık teşkil edecek bir hal ortaya çıkacaktır. Cinsiyet değiştirmenin ön koşulu olarak getirilen üreme yeteneğinden sürekli bir biçimde yoksun olma şartının aranması da bu anlamda temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması anlamına gelmektedir. Zira üreme yeteneğine sahip trans yapıda bireylerin cinsiyet değiştirmesi için üreme yeteneğinden yoksun olması şartının varlığı bu kimselerin kendisine öncesinde kısırlaştırma için müdahalede bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Oysaki Türk Medeni Kanunu madde 40'ın ikinci fıkrasında mahkemece verilen izin sonrasında tıbbi kurallara uygun bir biçimde cinsiyet değiştirme operasyonunun gerçekleştirildiğinin bir sağlık kurulu raporuyla doğrulanması aranmaktadır. Söz konusu cinsiyet değiştirme operasyonunun tıbbi yöntemlere uygun gerçekleştirilmesinin doğal bir sonucu ise zaten bireyi üreme fonksiyonundan sürekli bir biçimde yoksun bırakacaktır. Bu bağlamda cinsiyet değiştirme operasyonunun doğal bir sonucu olan üreme yeteneğinden yoksun kalma durumunun en baştan cinsiyet değiştirmek için izin olarak aranması sonucunda birey üreme yeteneğinden yoksun kalmak için ayrı bir operasyon geçirmek zorunda bırakılmaktadır. Gereksiz yere ayrı bir operasyon maddi ve manevi külfet olacağından ulaşılması gereken sonuç anlamında makul bir dengeden bahsedilemeyeceğinden ölçsüz bir sınırlama anlamı taşıdığı kanaatine varılmıştır. Bir diğer yandan, cinsiyet değiştirmek için izin davası açmak için bireyin öncesinde üreme yeteneğinden yoksun kaldığı durumlarda kişinin cinsiyetini değiştiremediği ihtimalinde ağır ve telafisi mümkün olmayan bir sonuç ortaya çıkacağından bu kural ölçülü olmadığından uygun bulunmamıştır. Nihayetinde Türk Medeni Kanunu madde 40 fıkra 1'de yer alan “...ve üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun bulunduğunu...” ibaresi Anayasa'ya aykırı olduğundan iptaline karar verilmiştir.

İlgili karara ilişkin iki ayrı karşı oy da bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde; cinsiyet değiştirmek için aranan üreme yeteneğinden yoksun olma hususunun doğumdan itibaren üreme yeteneği bulunmayan veya yasal bir zorunluluk olmadığı halde sonradan üreme fonksiyonunu daimi olarak kaybeden transseksüel kişileri mi kapsadığı, yoksa diğerleri ile birlikte üreme yeteneğine sahip transseksüel kişileri mi

kapsadığı mevzusunu anlamak gerekir denilmiştir. Karşı oyda bulunan üyelere göre bu hüküm trans bireylere sterilizasyon amaçlı bir tıbbi operasyon yaptırmasını söylememekte; sadece bu kuralın üreme yeteneği zaten olmayan veya bir şekilde kaybetmiş olan kişileri kapsadığını anlatmaktadır. Bu durumda üreme yeteneği olan trans bireylere cinsiyet değiştirme hakkının kanun koyucu tarafından tanınmadığı, ancak kendilerinin tercih etmeleri durumunda ilgili kanun kapsamına girmek gayesiyle üreme yeteneklerini iptal ettiren bireylerin de önünde bir engel olmadığı ifade edilmiştir. Bu anlamda yorumlandığında anayasal bir sorun taşımayan maddenin ilgili bölümünün iptal edilmesine gerek olmadığı belirtilmiştir. Yani cinsiyet değiştirmek sadece üreme yeteneği olmayan nitelikli olarak tabir edilen trans bireylere tanınmış bir hak olarak kabul edilmiştir.

İkinci karşı oy yazısına göre ise; Nüfus Planlanması Hakkındaki Kanun'un 4. maddesinde sterilizasyonun tanımlandığı, bunun yapılması gereken yerler ve koşullarının düzenlendiği belirtilmiştir. Ancak Anayasa'nın 5. maddesinde kişilerin ve toplumun refah ve huzurunun sağlanması amacıyla bireylerin maddi ve manevi varlığını geliştirmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmanın, 56. maddesinde de herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamanın Devlet'in temel amaç ve görevleri arasında olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda cinsiyet değiştirmek isteyen kimsenin üreme yeteneğinden yoksun olmasını istemekle kişinin isteği ile nesil arasında bir denge kurulduğu ve bu esnada da kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına toplumun yararı için makul olduğu düşünülen bir sınır getirildiği düşünülmüştür. Bu nedenle üreme yeteneğinden sürekli olarak yoksun olma şartının Anayasa'ya aykırı görülmediği kararına varılmıştır⁷⁴.

Eski Medeni Kanun döneminde cinsiyet değiştirmek için neredeyse hiç düzenleme yapılmadığı, mahkemelerin cinsiyetini keyfi biçimde değiştiren bireylerin durumunu sadece tespit eder ve onaylar biçimde rol aldığı hususlarına değinmiştik. Türk Medeni Kanunu madde 40'ın 2002'de yürürlüğe girdiği halinde ise cinsiyet değiştirme operasyonunun sadece üreme kabiliyeti olmayan küçük bir gruba hitap

⁷⁴ Anayasa Mahkemesi, 29.11.2017, E. 2017-130, K. 2017-165 (**Anayasa Mahkemesi**) (Erişim) <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/541c15e5-cca0-4b1b-bee7-63fa0e24a29e?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (5 Ocak 2019).

ettiği, bu durumda gerçek anlamda cinsiyet değiştirmek ihtiyacında olan trans yapıdaki bireylerin bilinçsiz yere kapsam dışında bırakıldığı düşünülmüştür⁷⁵. Yukarıda detayıyla yer verdiğimiz Anayasa Mahkemesi kararında da aynı şekilde üreme yeteneğinden yoksun olmayan trans bireylerin dışlandığı yahut onların zorla ekstra bir külfet altına bırakıldığı çoğunluk görüşte yer almaktadır. Kaldı ki cinsiyet değiştirme operasyonlarının yapılaş şekline değindiğimiz bölümde izah edildiği gibi öncelikle bireyin tüm üreme fonksiyonlarını içerir organları sökülmemekte, sonrasında yeni üreme organları oluşturulmaktadır. Bu nedenle doğal bir sonuç olarak üreme yeteneğinden yoksun olma şartı zaten gerçekleşecektir. Kaldı ki cinsiyet değiştirmeye izin davası sonrasında mahkeme tarafından başvuru sahibinin sevk edildiği eğitim ve araştırma hastanesinde bireyin trans yapıda olmadığına kanaat edilmesi halinde boş yere kişi üreme yeteneğinden yoksun kalabilme durumu ile karşılaşacaktır. Bu itibarla Anayasa Mahkemesi kararının tüm bu hususları değerlendirdiğini söylemek doğru olacaktır.

Oysaki karşı oylardan ilkindeki görüşe göre kanun koyucunun cinsiyet değiştirme hakkını sadece üreme fonksiyonu olmayan trans yapıdaki bireylere tanıdığı hususuna inanmak güçtür. Zira transseksüel yapıda olmanın beden ve ruhun uyuşmaması, bu durumun bireyin tam anlamıyla erkek yahut kadın bedenine sahip olması durumunda da olabileceğine değinmiştik. Bu itibarla, iptal kararından öncesi düzenlemenin üreme yeteneği olan ve üreme yeteneği olmayan bireyler arasında eşitsizliğe yol açtığı açıktır.

Bunun yanında ikinci karşı oy görüşünde ise, nesil dengesinin bozulabileceğinden üreme yeteneğinden sürekli bir biçimde yoksun olma şartının aranmasında bir aykırılık olmadığından bahsedilmiştir. Oysaki cinsiyet değiştirme operasyonunun doğal bir sonucu gereği zaten bireyin üreme yeteneğinden yoksun olacağı anlaşıldığında artık nesil dengesinin de bozulma durumunu düşünmek uğruna trans bireyleri cinsiyet değiştirme hakkından mahrum bırakmak yahut ayrı bir kısırlaştırma operasyonuna zorlamak isabetsizdir. Ancak belki herhangi bir şüpheye yer vermemek adına üreme yeteneğinden yoksun olma şartının cinsiyet değiştirme operasyonu sonucunda aranan şart olarak düzenlenmesi yerinde olacaktır.

⁷⁵ Sağlam, a.g.e, s. 466.

3.4. Mahkemelerde Dava Süreçleri

Yenilik doğurucu davalar, mahkemeye dava açmak suretiyle kullanılması gereken yenilik doğurucu hakları konu edinirler. Bu tür davalar sonucunda mahkeme davacının istediği şekilde hüküm kurar ise, herkese karşı ileri sürülen bir sonuç meydana gelir (Bu durumun ölüme bağlı tasarrufların iptali davaları gibi istisnaları vardır). Aynı şekilde bu tür davalar kural olarak ileriye etkilidir. Bu durumun istisnası da nesebin reddi davası olabilir⁷⁶. Bu açıklamalar sonrasında cinsiyet değiştirme davalarının da yenilik doğurucu dava türlerinden birisi olarak yorumlanabilir.

Yukarıda yer verdiğimiz kanun maddesi yorumlanarak ve yerel mahkeme nezdinde dava dosyalarını incelememiz sonucunda anlaşılmıştır ki:

Cinsiyet değiştirmek isteyen kişi öncelikle yerleşim yerinin kayıtlı olduğu yerel mahkemeye giderek başvuruda bulunacaktır. Bu konuda yerel mahkemelerden görevli mahkeme Asliye Hukuk Mahkemeleri'dir. Söz konusu davada davalı olarak usuli gereklilik nedeniyle Nüfus Müdürlüğü belirtilecektir. Mahkemeye başvuru ile başvuru sahibi durumunu mahkemeye arz ederek cinsiyetinin değiştirilmesine izin verilmesini isteyecektir. Bu iznin kabul edilmesi halinde mahkemece kurulacak hükümde; cinsiyet değiştirmesine izin verilmesine, bu doğrultuda nüfus kütüğünde yer alan cinsiyetinin de karşı cins olarak nüfus kütüğünden değişikliğine yine izin verilecektir. Daha sonradan ise cinsiyet değişikliğine verilen iznin ardından cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirilebilecektir. Ameliyatın başarı ile gerçekleştirilmesinin ardından cinsiyet değiştirmek isteyen davacı yeniden mahkemeye başvurarak; ameliyatının başarı ile gerçekleştirildiğini ispatlaması halinde cinsiyet değişikliğine karar verilerek, nüfus kaydında değişiklik yapılmasına da karar verilecektir. **Yani burada 2 kere dava süreci yaşanmaktadır.** Birincisi ameliyatın yapılması için mahkemeden izin alınması davasıdır. İkincisi ise ameliyatın uygun şekilde gerçekleştiğinin ispat edilmesi ile cinsiyet değişikliğine karar verilmesi davasıdır. Söz konusu davalar avukatla takip edilebileceği gibi, bireysel de takip edilebilmektedir. Eğer davalar avukatlar tarafından takip edilecekse,

⁷⁶ Oğuzman, **Medeni Hukuk**, s. 230-231.

verilecek vekâletnamede özel yetki yer almalıdır. Bunun için vekâletnameye; Türk Medeni Kanunu madde 40 uyarınca “adıma davayı açma, davayı yürütme ve sonuçlandırma hakkını veriyorum” ibaresi eklenmelidir. Ancak burada belirtmek isterim ki cinsiyet değiştirmek kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olarak görüldüğünden, vekil ile takip edilse dahi mahkemede şahsın bulunması zorunludur.

Söz konusu ameliyatın gerçekleştirilmesi için birinci adım olarak açılacak cinsiyet değişikliğine izin verme davası için önceden aranan şartlar arasında “üreme yeteneğinden sürekli olarak yoksun olma” şartı yer almaktaydı. Ancak söz konusu ibare daha önce de detaylı izah ettiğimiz gibi **Anayasa Mahkemesi** tarafından verilen karar neticesinde artık kanunda yer verildiği şekliyle cinsiyet değiştirmek için öncesinde üreme kabiliyetinin sonlanması için bir operasyon geçirmeye gerek yoktur. Ancak bundan önceki süreçte; mahkeme cinsiyet değişikliği başvurusunda bulunan kişiden önceden bu kabiliyetinin ortadan kalktığını mahkemeye delillendirmesini aramaktaydı. Dolayısıyla üreme yeteneği olan trans bireylerin iki ayrı operasyona katlandıklarından bahsetmiştik.

3.4.1. Mahkeme Sürecinin Adım Adım Aşamaları

Bu doğrultuda hukuksal süreci adım adım özetlemek gerekirse:

1. Cinsiyet değişikliğine izin verilmesi ve ameliyatın gerçekleştirilmesi için asliye hukuk mahkemeleri nezdinde dava açılmalıdır.
2. Açılan dava kapsamında mahkeme tarafından davacı cinsel kimlik konseyinin bulunduğu bir eğitim araştırma hastanesine sevk edilecektir.
3. Sevki yapılan hastanede teşhis ve tanı süreçleri yönetilmeye başlanacaktır. Bunun için öncelikle psikiyatri uzmanı tarafından değerlendirme - izleme yapılacaktır. Bu süreçte bireyin gerçekten transseksüel yapıda olup olmadığı değerlendirmeye alınacaktır. Söz konusu süreç 6 ay ile 2 yıl arasında değişkenlik arz edebilir.

4. Psikiyatri uzmanı tarafından sürecin uygun ilerlemesi ve bireyin transseksüel olduğunun düşünülmesi halinde endokrinoloji uzmanına sevki yapılarak hormon tedavisi yahut diğer adıyla terapi sürecine başlanacaktır.
5. Daha sonrasında sağlık kurulu tarafından “ruh sağlığı açısından davacının transseksüel yapıda olup; cinsiyet değiştirme ameliyatı olması zorunludur” kararı çıkması halinde mahkemeden cinsiyet değiştirme ameliyatının gerçekleşmesi için izin kararı alınabilecektir.
6. Söz konusu raporun 6 ayrı uzman tarafından imzalanmış olması gerekmektedir. Bu 6 ayrı uzmanlık imzası; davacının durumunun gereken tüm alanlarda değerlendirildiğinin göstergesidir. Bu açıdan önemlidir. Trans bireyin izlenmesi gereken 6 ayrı uzmanlık ise aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:
 - Psikiyatri
 - Üroloji
 - Kadın doğum
 - Endokrinoloji
 - Genetik
 - Plastik cerrahi
7. İzin kararının alınmasından sonra cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirilebilecektir.
8. Söz konusu ameliyatın gerçekleştirilmesinden sonra cinsiyet değiştirme nedeniyle nüfus kaydının düzeltilmesi davası açılacaktır. İlim ve fenne uygun şekilde cinsiyet değiştirme ameliyatının gerçekleştirilmiş olması halinde (buna dair alınan rapor doğrultusunda) cinsiyet değiştirme kararı verilecektir. Alınan kararın kesinleşmesinden sonra ilan edilecek ve nüfus müdürlüğünden ilgili değişikliğin yapılması talep edilebilecektir. Bu arada; cinsiyet değiştirme nedeniyle nüfus kaydının düzeltilmesi davası ile isim düzeltme davası da aynı dava ile açılabilir.
9. Verilen karar ilan edilecek ardından nüfus müdürlüğüne gönderilecektir.
10. Yeni kimliğe böylece kavuşulacaktır⁷⁷.

⁷⁷ Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, **a.g.e.** s. 28-30.

3.4.2. Emsal Bilirkişi Raporu İncelemesi

İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Cinsel Kimlik Sorunları Konseyi tarafından hazırlanan 05/10/2018 tarihli rapora göre cinsel kimliğine ilişkin sorunlar ve cinsiyet değiştirme isteği nedeni ile başvuran T...’nin gerekli değerlendirmeleri ilgili branşlar tarafından yapılmış, kişi hakkında dzenlenmiş adli ve tıbbi belgeler incelenerek heyet raporu dzenlenmiştir.

Psikiyatri Anabilim Dalı tarafından imzalanan raporda;

T.... isimli şahsın Ekim 2017 de cinsel kimliğine ilişkin sorunlar ve cinsiyet değiştirme isteği nedeniyle genel polikliniğe başvurduğu, klinikte 11 ay süre ile psikiyatrik değerlendirmesi yapıldığı belirtilmiştir.

Başvurucunun kişisel öyküsünde; erkek olarak dünyaya geldiği, doğduğunda kendisine erkek isminin verildiği ancak çocukluk döneminde kız çocuklarıyla arkadaşlığının daha yoğun olduğu, kız çocuklarının oynadıkları oyunlara ilgi duyduğu, evcilik oyunlarında anne- abla rollerini benimsediği ifade edilmiştir. Yaklaşık 3 yıldır zaman zaman kadın kıyafetleri giyerek makyaj yaptığı ve aynı süre zarfında kendisini kadın gibi hissettiğini belirtmiştir. Ayrıca son birkaç senedir saçlarını uzattığı, epilasyon yaptırdığı, günlük hayatında kadın gibi davrandığı, kadınlar tuvaletini kullandığı, çevresinde bulunan kimselerin kendisine kadın şeklinde hitap edilmesinden son derece memnun olduğu, erkeklere ilgi duyduğu da ifade edilmiştir.

Cinsel tutum ve davranışlarında; çocukluk döneminden bu yana cinsel organından rahatsızlık duyduğu, görmek istemediği, fazlalık olarak hissettiği, ergenlik döneminde ise sakallarından rahatsız olduğu ve her gün tıraş olduğunun ifade edildiği belirtilmiştir. Kadınsı görünüme kavuşmak için Temmuz 2017’den itibaren hormon tedavisine başladığını ve bu nedenle vücudunda meydana gelen değişiklerden bir hayli mutlu olduğunu ifade ettiği rapora eklenmiştir.

Dış görünümü ile ilgili değerlendirmelerde; kadınsı özellikler gösterdiği ve jest mimik hareketlerinde de kadın rolüyle uyumlu hareket ettiği saptandığı belirtilmiştir.

Ruhsal durum muayenesinde; bilincinin açık, kişi, yer, zaman yöneliminin tam olduğu, iş birliğine istekli göz teması kuran, konuşması spontane, hızı ve miktarının olağan olduğu belirtilmiştir. Düşünce akışında çağrışım hızının normal, düşünce içeriğinde ise genel olarak biyolojik cinsiyetiyle ilgili yaşadığı sıkıntılarla ilgili temaların hâkim olduğu belirtilmiştir. Duygu durumunun düşünce içeriğiyle uyumlu olduğu, algısında bir patolojiye saptanmadığı, yargısının sağlam ve iç görüsünün olduğu da belirtilmiştir.

Psikiyatri raporunun sonucunda; başvuruçunun cinsel kimliğinin kadın yönünde olduğu, ilişkilerinde kadın kimliğine uygun davrandığı ve Cinsel Kimlik Disforisi tanı kriterlerini taşıdığı kanaatine varılmıştır. Kişinin psikolojik olarak hissettiği cinsiyete uygun olacak şekilde biyolojik cinsiyetinin de değiştirilmesi halinin mental sağlık bakımından zorunlu ve uygun olduğuna kanaat edildiği ifade edilmiştir.

Üroloji Anabilim Dalı raporunda;

Öncelikle başvuruçunun Androloji Polikliniğine başvurulduğu belirtilmiştir. Yapılan fiziki muayenede dış genital yapının erkek görünümünde olduğunun izlendiği tespit edilmiştir. Hastanın hormonal sonuçlarına yer verilmiş, kromozomlarının XY olarak saptandığı belirtilmiştir. Başvuruçunun östrojen hormonu kullandığı süre boyunca üreme yeteneğinden yoksun olduğuna, cinsiyet değişikliği ameliyatının yapılmasının uygun olduğuna karar verildiği sonucuna varılmıştır.

İç Hastalıkları Anabilim Dalı raporunda;

Aralık 2016'dan bu yana doktor kontrolünde hormon replasmanı aldığını belirten başvuruçunun geliş fizik muayenesinde dış genital yapısının normal ve erkek yönünde olduğu, Tanner evre 4 meme gelişiminin olduğu, aksiller ve pubik kıllanmasının doğal olduğu belirtilmiştir. Tedavi altında olduğu için hormon profilinin net değerlendirilemediği kullandığı hormon tedavisi altında E2'nin yüksek olduğu, Testosteron - LH - FSH düşük olduğu saptandığı belirtilmiştir. Sonuç olarak hastanın cinsiyet değişikliği operasyonu olması açısından endokrinolojik engel olmadığı kanaatine varıldığı belirtilmiştir.

Raporun sonuç bölümünde ise;

Başvurucunun transseksüel bir birey olduğu, cinsiyet değişikliği operasyonunun mental sağlığı bakımından gerekli olduğu, ayrıca tıbbi olarak cinsiyet değişikliği operasyonu açısından herhangi bir engel durumunun olmadığı kanaatine varıldığı ifade edilmiştir.

Görüldüğü üzere; yerel mahkeme kararlarında daha önce aşama aşama olarak anlatıldığı gibi cinsiyet değiştirme izin davasında detaylandırdığımız şekilde bir bilirkişi heyet raporuna ihtiyaç duymaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz rapor yedi hekimden imzalıdır. Bunlar; psikiyatri, kadın hastalıkları, iç hastalıkları, çocuk sağlığı ve hastalıkları, üroloji, plastik ve rekonstrüktif ile Adli Tıp Anabilim Dalı Başkanlığı hekimleridir⁷⁸.

3.4.3. Yerel Mahkeme Dava Dosyaları ve Kararlarına Dair İncelemeler

3.4.3.1. İstanbul Anadolu 29. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 14.02.2017 Tarihli Kararı

Davacı vekili dava dilekçesinde özetle müvekkilinin 14/09/1992 yılında biyolojik kadın olarak dünyaya geldiğini, kimlik hanesinde cinsiyet bölümüne kadın olarak işaretlendiğini ancak kendisini kadın gibi hissetmediğini, kendisini erkeklerin fizyolojik, psikolojik ve ruhsal dünyasına yakın görmeye başladığını ve zamanla erkeksi davranışlar gösterdiğini, şuan erkek gibi yaşam sürdüğünü, kendisini çevresine erkek olarak tanıttığını ancak kimliğinin kadın olmasından dolayı eğitim, sosyal çevresinde ve resmi işlemlerde sıkıntı yaşadığını, bu durumun kendisini psikolojik olarak rahatsız ettiğini belirterek; cinsiyet değişikliğine izin verilmesini talep ve dava etmiştir.

⁷⁸ İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi Cinsel Kimlik Sorunları Konseyi, **5.10.2018 tarihli Heyet Raporu**, İstanbul, 2018.

Dava görülmeye başlanmış, nüfus idaresinden davacının nüfus kayıt örnekleri talep edilerek incelenmiştir. Daha sonrasında davacıya sağlık kurulu raporu aldırılmıştır. İstanbul Tıp Fakültesi Hastanesi'nden 15/11/2016 tarihli rapor aldırılmıştır. Bu raporda “biyolojik cinsiyetinin erkek olarak düzenlenmesinin ruh sağlığı açısından gerekli olduğu” ve davacının üreme yeteneğinin olmadığı belirtilmiştir.

Anılan rapor doğrultusunda diğer hususlar da incelenmiş ve davacının cinsiyet değiştirme davası açmada hukuki yararı bulunduğu gözetilerek davanın kabulüne karar verilmiştir. Verilen kabul kararı ile Türk Medeni Kanun'un 40. maddesi doğrultusunda cinsiyet değişikliği operasyonunun gerçekleştirilmesi için davacıya izin verilmiştir.

Yukarıdaki örnekte cinsiyet değişikliğine izin davasının uygulamada ne şekilde görüldüğüne somut bir örnek vermek istedik. Görüldüğü gibi yerel mahkeme hâkimi dosyayı direkt bilirkişi kuruluna göndermiştir. Gelen rapor sonucuna göre hüküm kurmuştur. Dolayısıyla cinsiyet değiştirme davalarında en önemli ispat vasıtası bilirkişi incelemesi sonucunda alınan rapor delilidir. Daha önce de izah ettiğimiz gibi söz konusu karar mahkeme tarafından verildikten sonra tekrardan dava açılarak cinsiyet değişikliği kararı verilmesi için tamamlayıcı nitelikte ayrı bir davanın açılması gerekmektedir.

3.4.3.2. İstanbul Anadolu 22. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 17.01.2019 Tarihli Kararı

Davacı vekili dava dilekçesinde özetle; Davacının İstanbul Anadolu 5. Asliye Hukuk Mahkemesi'nden almış olduğu cinsiyet değişikliği izin davası sonrasında 22/02/2018 tarihinde Özel D... Hospital'de cinsiyet değişikliği ameliyatını olduğunu belirterek nüfus sicilinde erkek olan cinsiyetinin kadın olarak düzeltilmesini ve S..... olan isminin de A..... olarak değiştirilmesini

talep etmiş, daha sonra vermiş olduğu dilekçesinde isminin D.... olarak değiştirilmesini talep ve dava etmiştir.

Davalı Nüfus Müdürlüğü temsilcisi kayden bir engel olmadığını bildirmiştir.

Mahkeme tarafından verilen kararın gerekçesinde; “*Dava Cinsiyet Değişikliği ile İsim Tashihi davasına ilişkindir*” denilmiştir.

Davacının nüfus kaydı incelendiğinde; ... İli, ... İlçesi, Cilt No: ... Hane No: ..., A... ile N...’den olma, 1990 doğumlu ... TC kimlik numaralı S... olduğu anlaşılmıştır.

Emniyet Müdürlüğü’nden gönderilen cevabi yazıdan, davacının aranan şahıslardan olmadığı, adli sicil kaydının da olmadığı anlaşılmış; Özel D... Hastanesi’nden gelen epikriz raporunda mahkeme izni ile erkekten kadına cinsiyet değişikliği ameliyatı yapılmasının uygun görüldüğü ve ameliyatın yapılmış olduğu bildirilmiş;

Davacının talebi, toplanan deliller ve tüm dosya kapsamı birlikte değerlendirildiğinde davacının iddiası kanıtlanmış olmakla, davacının cinsiyet değişikliği talebinin kabulü ile nüfusta erkek olan cinsiyetinin kadın, S... olan isminin de D... olarak değiştirilmesine karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Mahkeme neticede davayı ve cinsiyet değişikliği talebini kabul etmiş; hükümde ise “*davacının cinsiyetinin kadın olarak, isminin de D... olarak değiştirilmesine ve durumun ilan edilmesine karar verildiği*” belirtilmiştir. (17/01/2019 tarihli karar)

Görüldüğü gibi yer verdiğimiz somut örnek cinsiyet değişikliğinde ikinci aşama olan cinsiyet değiştirmenin hukuken kabul edilmesine ilişkindir. Yukarıda yer verdiğimiz bilgilerden de anlaşıldığı gibi mahkemece ameliyatın uygun bir şekilde sonuçlandığına dair alınan rapor sonucunda davanın kabulüne karar verilmiştir.

3.4.3.3. İstanbul Anadolu 29. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 17.11.2015 Tarihli Kararı

Davacı dava dilekçesinde ve duruşmalarda 1995 yılında biyolojik olarak kadın şeklinde dünyaya geldiğini ancak kendisini kadın hissetmediğini ifade etmiştir. Devamında İstanbul Marmara Üniversitesi Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde zaten cinsiyet değiştirme için tedavi sürecine başladığını, fiziksel değişim içerisinde olduğunu, çevresinde erkek olarak bilinirliğinin olduğunu ancak kimliğinde cinsiyet hanesinde kadın olarak tanımlanması itibariyle eğitim hayatında, sosyal çevresinde ve resmi işlemlerinde sıkıntı yaşadığını, bu durumun kendisini psikolojik olarak rahatsız ettiğini belirtmiştir. Bu itibarla cinsiyet değişikliğine izin verilmesini ve uzun zamandır E.... ismini kullanması nedeniyle kayıtlardaki adının değiştirilmesine karar verilmesini talep ve dava etmiştir.

Mahkeme tarafından davacı eğitim ve araştırma hastanesine sevk edilmiş ve hastaneden alınan rapor içeriğinden davacının Türk Medeni Kanunu 40. maddede yer alan ön koşulları taşıması nedeniyle cinsiyet değişikliğine izin verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Ayrıca isim değişikliği hususunda da kayden engel bulunmaması, davacının cinsiyet değişikliği yönünde izin davasının kabulüne karar verildiği, mevcut ismin kadınlara özgü kullanılan isim olması nedeniyle davacının isim değişikliği isteminde haklı olduğu kanaatine varılmış ve çevresinde E.... ismiyle tanınmış olması nedeniyle isim değişikliği talebinin de bu aşamada kabulü yönünde karar verilmiştir.

Söz konusu yukarıda bilgilerine yer verdiğimiz yerel mahkeme dava dosyasında görüldüğü gibi, cinsiyet değişikliğine izin davasında isim talepleri de mahkemeye iletilmiştir. Mahkemece bu talepler reddedilmemiştir. Davacının henüz cinsiyeti değişmese de erkek ismini kullanmasına ameliyattan önce hukuki yararı bulunduğu düşünülerek kabul edilmiştir. Ancak cinsiyet değiştiren kimselerin isimlerini değiştirme zorunluluğu hiçbir

zaman olmadığı gibi, cinsiyet değiştirmeye izinden sonra, ameliyat ve sonrasında cinsiyet değiştirme davasından sonra da isim değişikliği aynı dava ile yahut ayrı bir dava ile de talep edilebilecek bir unsurdur.

3.4.4. Yabancı Ülkelerde Operasyonları Geçirip Türkiye’de Dava Açarak Nüfus Kaydının Düzeltmesini Talep Edenlerin Durumu

Cinsiyet değiştirmek için ameliyat öncesinde izin davası açılması gerektiğinden bahsetmiştik. Dolayısıyla Türkiye’de cinsiyet değiştirilmesi için yerel mahkeme kararı ile bu özel ameliyata izin verilmesi gerekmektedir. Ancak yurtdışındaki hastaneler Türk Medeni Kanunu’ndaki kurullarla bağlı olmayacağından bazı durumlarda izin davası görülmeksizin yurtdışında cinsiyetini operasyonla değiştirip burada hukuki statüsünü değiştirmek isteyen kimselerin başvurusu ile karşılaşmak olasıdır. Bu durum kanunda yer almasa da emsal Yargıtay kararlarında değerlendirmeye alınmıştır.

İncelediğimiz bir kararda başvurucu görüntüsü itibariyle ve ruh sağlığı açısından transseksüel olduğunu, yapılan ameliyat neticesinde cinsiyetinin artık erkek olduğu, söz konusu bu halin nüfus sicili ile örtüşmediğini söyleyerek, nüfus sicilindeki cinsiyet hanesinin erkek, isminin de ... olarak değiştirilmesini talep etmiştir. Davacı tarafından ibraz edilen evraklarda; ameliyatın Almanya’da özel bir hastanede yapıldığı, yargılama esnasında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı’na gönderildiği, 11 Temmuz 2008 tarihinde düzenlenen raporda davacıya “cinsel kimlik bozukluğu, cinsel yönden kadınlara ilgi duyan” şeklinde tanı konulduğu, işbu sebeple Türk Medeni Kanunu madde 40 doğrultusunda transseksüel bir birey olduğu, cinsiyet değiştirmenin ruh sağlığı bakımından da elzem olduğu, üreme yeteneğinden sürekli vaziyette yoksun olduğu ayrıca, tıbbi gerekliliklere uygun cinsiyet değişikliği ameliyatının yapıldığının anlaşıldığı belirtilmiştir. Ancak yerel mahkeme tarafından dava reddedilmiştir. Yargıtay da bu konuda yaşanan olayların izahını yapmak tarafların, olaylara ilişkin hukuki değerlendirmeyi yapmak

ise hâkimin görevidir diyerek davacının cinsiyet değişikliğine yönelik hüküm kurulması gerekirken davanın reddedilmesini uygun görmemiştir⁷⁹.

Dolayısıyla her ne kadar hukuken kurallara uygun şekilde başvuru yapılmasa da tıbbi anlamda uygun cinsiyet değiştirme ameliyatı geçiren kimselerin artık hukuki olarak da cinsiyetlerini değiştirmeleri kabul edilmektedir. Bu durum kararın fiili durumu artık hukuki yöntemle tamamlamak anlamına geldiğinden isabetli bulduğumuzu belirtmek isteriz.

3.4.5. Cinsiyet Değişikliği Hakkında Yabancı Mahkemelerde Verilen Kararların Tanınması

Bunun yanında bir de yabancı ülkelerde cinsiyet değiştirme operasyonları yaptırıp, akabinde yabancı ülke kanunlarına göre yasal olarak da cinsel kimliklerini mahkeme kararı ile değiştirip, daha sonrasında Türkiye’de bu kararın tanınması talep edenlerin durumu vardır. Söz konusu durum yabancı ülke vatandaşlık hakkı olan kimselerin başına gelebilecek türden olgulardır. Bu duruma ilişkin ayrı bir düzenleme bulunmayıp Yargıtay tarafından verilmiş emsal kararlarla uygulamalara açıklama getirebilmek mümkündür.

Konu ile ilişkilendirebilecek bir Yargıtay kararında:

Davacının, nüfus kayıtlarındaki cinsiyet kısmının “kadın” şeklinde değiştirilmesine ve adının L...’den D...’ya değiştirilmesine yönelik yabancı mahkeme hükmünün tanınmasını talep ettiği belirtilmiştir. Davacının cinsiyetini değiştirip erkekten kadın olduğunda, Türk Vatandaşı değil, Alman vatandaşıdır.

Davacı izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkmıştır. Çıkış belgesini 1.10.2014’te almış ve bu tarih itibariyle vatandaşlığı kaybetmiştir. Yabancı durumda bulunduğu sırada iken sonrasında Alman (Heidelberg) Sulh Hukuk Mahkemesi tarafından verilen hem isim hem de cinsiyet değişikliğine yönelik kararların ikisi de

⁷⁹ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 13.12.2010, E. 2009-19039, K. 2010-20942 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) (Erişim) www.kazanci.com (20 Ekim 2016).

kesinleşmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla cinsiyet ve isim değiştirme davası, Alman Hukukuna göre incelenip karara bağlanmıştır.

Davacı ameliyat neticesinde erkekten kadın olduğu sürede Türk vatandaşı değildir. Alman vatandaşıdır. İsim ve cinsiyet değiştirmeye yönelik dava da vatandaşı olduğu yabancı ülke hukuka göre görülmüştür. Bu yabancı mahkeme kararının tanınmasını istemekte davacının hukuki menfaatinin bulunduğu açık olduğu belirtilmiştir. Devamında cinsiyet değiştirme ameliyatının Türk Medeni Kanunu madde 40'ta ifade edilen usul takip edilmeden yapılmasının ve kararın dayanağı olan raporun maddede belirtilen hususları içermiyor olmasının tek başına kamu düzenine aykırılık teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Koşulları mevcut olduğuna göre, her iki yabancı mahkeme hükmünün de tanınması gerekirken, ret kararı verilmesi yerinde görülmemiştir. Dolayısıyla yerel mahkemede verilen karara itiraz edilen hükmün yukarıda izah edilen nedenlerle bozulmasına karar verilmiştir⁸⁰.

Yukarıda yer verdiğimiz kararda da görüldüğü üzere, bu tür davalarda Türk kamu düzenine göre karar verilmesi aranmaktadır. Ancak, Türk vatandaşlığında olmayan bir kimsenin, yabancı bir mahkemede cinsiyet değiştirme kararı almasının ardından işbu kararın tanınması için Türk mahkemelerinde dava açılması halinde, artık Türk Medeni Kanunu'nun 40. maddesinde yer alan prosedürlerin izlenip izlenmediğinin aranmasının fayda vermeyeceğinden bahisle, yabancı (Alman) yargı mercileri tarafından verilen kararın tanınması ve bu şekilde Türkiye'de hüküm ve sonuç doğurması gerektiği kanaatiyle Yüksek Mahkeme tarafından karar verilmiştir.

3.4.6. Çift Cinsiyetlilerin Durumu

Bütün bunların dışında, cinsiyet değiştirme konusunun irdelenmesi ile akıllara gelebilecek bir başka durumdan bahsetmek isteriz: çift cinsiyetlilerin durumu. Çift cinsiyetli kimselerde, hem dişi hem erkek üreme organı ve cinsel kimlik özellikleri

⁸⁰ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 21.12.2009, E. 2009-9678, K. 2009-22090 (Kazancı Hukuk Otomasyonu) (Erişim) <http://www.kazanci.com> (20 Ekim 2017).

görülmektedir⁸¹. Çift cinsiyetli kimselere tıbbi olarak müdahale edildiği zaman, düzeltici operasyon uygulanmaktadır. Çünkü burada söz konusu durum tıbbi gereklilik halindedir.

Çift cinsiyetlilere düzeltici operasyonların uygulanmasından sonra nüfus kütüğünde fiziksel cinsel kimliğe uygun düzeltme davası açılabilir. Ancak söz konusu davalar cinsiyet değiştirme davaları gibi nitelenip, incelenmemelidir. Söz konusu olaya ilişkin önceki tarihlerde verilmiş bir Yüksek Mahkeme kararından birine bu noktada örnek vermek isteriz:

İlgili kararda yer alan bilgilere göre dava dilekçesinde avukat, müvekkili R...’ın nüfus kayıtlarında yanlışlıkla erkek olarak gözüken kaydının kız, adının da A... olarak değiştirilmesini istemiştir. Mahkemece davanın reddine karar verilmiş, verilen karar temyiz edilmiştir.

Dosyadaki bilgi ve belgelerle heyet raporunun incelenmesinde; çocuğun biyolojik olarak çift cinsiyetli olması nedeniyle cinsiyet düzeltme kararı alınarak tıbbi müdahalede bulunulduğu anlaşılmıştır. Bu durumda başvuru tarafından cinsiyetinin düzeltilmesinden önceki durumu nedeniyle nüfus kayıtlarının erkek olması ve adının da erkeklere özgü olması nedeniyle ameliyattan sonraki durumu dikkate alınarak 5490 sayılı Yasa hükümleri uyarınca adının ve cinsiyetinin değiştirilmesi istenmektedir.

Mahkemece bu nedenle tarafların gösterecekleri tüm deliller toplanıp oluşacak sonuca göre karar verilmesi gerekirken, maddi olaya uygulanacak yasanın saptanmasında hataya düşülerek davanın reddi doğru görülmemiştir. Bu nedenle reddedilen yerel mahkeme kararının bozulmasına karar verilmiştir⁸².

İlgili karardan anlaşıldığı üzere burada Türk Medeni Kanunu 40. maddede yer alan prosedürlerin izlenmesine gerek yoktur. Çift cinsiyetlinin durumu göz önüne alınarak

⁸¹ *Hermafrodit Nedir? (Çift Cinsiyet Nasıl Oluşur)*, (Erişim) <http://www.biyologlar.com/hermafrodit-nedir-cift-cinsiyet-nasil-olusur> (16 Ekim 2018).

⁸² Yargıtay 18. Hukuk Dairesi, 19.04.2012, E. 2012-80, K. 2012-4125 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) (Erişim) www.kazanci.com (20 Ekim 2016).

nüfustaki adı ile cinsiyetinin değiştirilmesi ve düzeltme operasyonu sonrasındaki duruma uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

3.4.7. Hünsa (Çift Cinsiyetli) Olarak Doğan Çocuğun Durumunun Düzeltilmesi

Doğum ile bazı kimselerin çift cinsiyetlilik halinde bulunduğundan, yani çift cinsiyetlilerden de yukarıda bahsettik. Bazen bu gibi durumlar aileler için bir karmaşa yaratmaktadır. Bazı durumlarda çift cinsiyetliler tamamen erkek yahut kadın gibi görünmekteyken; bazen bebeklerin cinsel organlarında bir takım şüpheler bulunmaktadır. Bu gibi durumlarda çocuğun nüfusa kadın yahut erkek olarak kaydedilmesi ancak sonradan baskın olanın diğer cinsiyet olduğunun ortaya çıkması halinde kaydın düzeltilmek istenmesi durumunda ne olacağı sorunu akıllara gelmektedir. Şöyle ki; hünsa durumunda olan kişi büyüdüğü zaman bu durumunu mahkemeye başvurarak izah edebilir ve gerekirse cinsiyet değiştirebilir. Ancak çocukken bu durumun düzeltilmemesi, çocuğun yetiştirilmesi aşamasında bazı sorunları da beraberinde getirebilecektir. Bu gibi durumlarda Yargıtay her ne kadar cinsiyet değişikliği davalarının 18 yaşından büyük olmakla açılabileceğini belirtse de bu tür davaların cinsiyet değiştirmeden ayrı değerlendirilmesi gerektiğinden 18 yaş şartı aranmaksızın hünsa olan çocukların cinsiyetinin nüfus kaydında düzeltilmesine izin verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. İlgili kararlardan birine değinmek isterim:

Davacılar taleplerini ileri sürerken; 10.09.2011 tarihinde devlet hastanesinde doğan ... isimli çocuklarında cinsel kimlik bozukluğu olduğunu, hastanede cinsiyetinin “kız” olduğuna dair teşhis konulduğundan, nüfusa da “kız” olarak tescil edildiğini, daha sonrasında ise çocuklarının bir üniversitesi hastanesinde tedavi gördüğünü, tedavi sırasında gözlemlendiği üzere çocuklarının cinsel gelişmesinin “erkek” yönünde ilerlediğini, gerçekleştirilen tıbbi işlemler sonucunda cinsiyetinin “erkek” olarak tespit edildiğini ileri sürerek, çocuklarının nüfus kaydında “kız” olan cinsiyetinin “erkek” olarak düzeltilmesini istemişlerdir. Yerel Mahkemece, dava cinsiyet değişikliği olarak nitelendirilip; çocuğun on sekiz yaşından küçük olduğundan ve Türk Medeni Kanunu’nun 40. maddesinde aranan yaş şartı

sağlanamadığından reddedilmiş, bunun üzerine karar ilgili davacılar tarafından temyiz edilmiştir.

Yüksek mahkemenin değerlendirmesi uyarınca; doğum 10.09.2011 tarihinde Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesinde gerçekleşmiştir. Doğum kayıtlarında, doğan çocuğun cinsiyeti “kız” olarak bildirilmiştir. Çocuğun doğumdan dört gün sonra 14.09.2011 tarihinde “doğuştan beri kuşkulu dış genital yapısı olduğu” şikâyetiyle yapılan başvuruda üniversitesi hastanesi klinik değerlendirmesinde; baskın cinsiyetine dair kuşların olduğu yönünde tanı konulduğu, cinsel gelişim bozukluğu tanısının var olduğu, yapılan cerrahi müdahalelerle erkek yönünde düzeltici tıbbi işlemlerin gerçekleştirildiği belirtilmiş, cerrahi müdahale sonrasında 07.06.2013 tarihinde çocuğun belirlenen cinsiyetinin “erkek” olarak tespit edildiği ifade edilmiştir. Bu bilgilere göre doğan çocuğun cinsiyetini tayinde anatomik ve fizyolojik sebeplere bağlı olarak doğum sonrası belgelerin düzenlenmesinde hataya düşülmüş olabileceği değerlendirilmiştir. Bu nedenle ilgili davanın cinsiyet değiştirme olarak nitelenmesinin doğru olmayacağı ifade edilmiştir. Böyle bir olasılığın varlığının tıbbi araştırmayı gerektirmesi itibariyle, yerel mahkemece gerçekleştirilen delil toplama sonucunda yapılan muhakeme işbu yönden karar verme hususunda yeterli bulunmamıştır. Yerel mahkemece çocuğun hormon tetkikleri yapılarak, hastanedeki doğum belgeleri, varsa hamilelik dönemindeki tetkiklere dair bilgiler, ilgili üniversite hastanesi raporları, epikriz belgeleri, tüm tedavi evrakları ile adli tıp kurumuna gönderilerek, çocuğun “kız” olarak mı, yoksa “erkek” olarak mı doğduğu konusunda rapor alınmak suretiyle doğumdaki cinsiyeti kesin olarak belirlenmeli, genital sisteminde farklılaşma olup olmadığı araştırılmalı, genital sistemi normal olarak dünyaya gelmiş ise, cinsiyetinin sonradan değiştirilip değiştirilmediği, değiştirilmemiş ise doğumdan sonra genital organlara ne gibi bir cerrahi müdahale uygulandığı araştırılmalı, yapılan cerrahi müdahalenin “cinsiyet değiştirme” mi, yoksa “genital organlardaki anatomik bozukluğun düzeltilmesi” mi olduğu araştırılmalı, daha sonrasında davanın hukuki nitelmesi yapılarak cinsiyet değiştirme mi yoksa, cinsiyetini tayinde yapılan bir hataya dayalı olarak kişisel durum sicilinin düzeltilmesine dair bir dava mı olduğu belirlenmeli, sonucu itibariyle hüküm kurulmalıdır, denilmiştir. Açıklanan hususlar araştırılmadan eksik inceleme

ile hüküm tesisi doğru bulunmamıştır. Bu nedenle yerel mahkeme kararı hakkında bozma kararı verilmesine oybirliğiyle karar verilmiştir⁸³.

3.5. Türk Medeni Kanunu Madde 40 Eleştirisi

Türk Medeni Kanunu madde 40'ta öngörülen şartlar emredici niteliktedir. Bunların başında 18 yaşında olma, bekâr olma, transseksüel yapıda olma, üreme yeteneğinden sürekli yoksun kalmış durumda olma (son kararlar ile bu ön şart olmaktan kaldırılarak, üreme organ ameliyatının bir sonucu olduğu zaman tamamlayıcı şart olarak değerlendirilmiştir) ve nihayetinde tıbbi yöntemlere bağlı olarak cinsiyet değiştirme operasyonunu geçirmiş olma gelmektedir.

3.5.1. Üreme Yeteneğinden Yoksun Olmanın Ön Şart Olarak Kabul Edilmesi Hususu

Yukarıda detaylı olarak Anayasa Mahkemesi kararı ışığında cinsiyet değiştirme izin davasında üreme yeteneğinden yoksun kalmış olma ön şartının varlığından bahsetmiştik. Bu durumda üreme yeteneğine sahip trans bireylerin kanundan yararlanma hakkı kısıtlanmakta olduğundan, trans bireyler arasında üreme fonksiyonu olmayan kimselerin cinsiyet değiştirmesine olanak sağlandığından bahsetmiştik. Bu durumda uygulamada dava öncesinde üreme fonksiyonunu kaybetmek için birçok trans bireyin ayrı bir ameliyat yaptırdıklarını da ifade etmiştik. Oysaki cinsiyet değiştirme ameliyatının doğal sonucunun zaten kişinin üreme fonksiyonunu sona erdirici olduğuna da değinmiştik. Bu durum hem bazı trans bireylerin iki kez operasyon olması durumunu hem de trans bireyler arasında eşitsiz bir durumu oluşturmaktaydı. İfade ettiğimiz nedenlerle bu şart oldukça eleştirilen bir husus iken Anayasa Mahkemesi kararı ile bu şart ortadan kaldırılmıştır.

⁸³ Yargıtay 18. Hukuk Dairesi, 25.04.2016, E. 2015-10507, K. 2016-6528 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) (Erişim) www.kazanci.com (20 Ekim 2017).

3.5.2. Cinsiyet Değiştirmede Organ Ameliyatının Şart Olması Hususu

Bir başka eleştirisel konu ise; cinsiyet değiştirmek isteyen kişinin organ ameliyatı olmaya zorlanmasıdır. Kanunun lafzından anlaşıldığı üzere de Türkiye’de sadece fiziksel anlamda cinsiyet değiştirebilen kimseler ancak hukuki statülerinde değişiklik yapabilmektedir. Ancak transseksüel herhangi bir birey kişisel veya kişisel olmayan nedenlerle organ ameliyatı olmayı tercih etmeyebilir.

Günümüzde Türkiye’de cinsiyet değiştirme operasyonu olmak isteyen herhangi bir transseksüel bireyin karşılaşılabileceği dış olumsuz faktörler ise aşağıdaki şekildedir:

Bunlardan ilki devlet hastanelerinde bu tür ameliyatları yapacak hekimler kolay bir şekilde yetiştirilememektedir. Yetiştirilmiş kişiler ise kendi özel muayenehanelerini açarak özel kurumlarda bu ameliyatları gerçekleştiren hekimler haline almışlardır. Dolayısıyla trans bireylerin sağlık güvencesi kapsamında bir sağlık kuruluşunda kamu desteği de alarak hizmete erişme imkânı kısıtlanmış olmaktadır. Özel sağlık kuruluşlarında ise cinsiyet değiştirme ameliyatları son derece maliyetli operasyonlardır.

Bir başka neden ise ameliyat sonrası meydana gelebilecek komplikasyon yahut malpraktis teşkil eden konulardır. Söz konusu operasyonlarda meydana gelen olumsuz durumlardan birçoğunun Trans Danışma Merkezi Derneği’nin veri tabanında ameliyat mağduru trans bireyler tarafından paylaşıldığı da bilinmektedir⁸⁴. Mesela trans bir bireyin 2014 senesinde geçirdiği ameliyat sonrası vajinasına yapılan uygulamanın komplikasyon göstermesi nedeniyle bir çok kez düzeltme ameliyatı geçirmesine rağmen sonuç olarak vajinasında canlı hücre kalmama noktasına gelmesi bu örneklerden sadece bir tanesidir⁸⁵. Ayrıca cinsiyet değiştirme ameliyatları birçok

⁸⁴ Sinem Hun, “Türk Medeni Kanunu’nun 40. Maddesi Somut Norm Denetimine Tabiyken: Trans Geçiş Sürecinde ‘Bekletmeler’in Trans Öznelliklere Etkisi”, [Elektronik Versiyon] *Ankara Barosu Dergisi*. Cilt 73, Sayı 4, 2015, (Erişim) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/398481> (2 Ocak 2020), s. 312.

⁸⁵ *Hatalı Ameliyatlara Hayatı Altüst Oldu: Trans Kadın Zehra Hayel İçin Dayanışma Çağrısı*, 19.09.2019, (Erişim) <https://sendika63.org/2019/09/hatali-ameliyatlara-hayati-altust-odu-trans-kadin-zehra-hayel-icin-dayanisma-cagrisi-561921/> (2 Ocak 2020).

uzman tarafından gerçekleştirilen ağır cerrahi girişimler olduğu gözetilirse; her durumda yetkin sağlık kurumları tarafından yapılması gerektiği de ayrı bir konudur.

Üçüncü bir durum olarak; geçiş aşamasında transseksüel kimselerin bazı durumlarda acil kimlik değişimine ihtiyaçları olduğundan da bahsetmek isteriz. Trans bir bireyin ameliyat olmayı ertelemesi durumunda yeni cinsel kimliğini de elde edememekte ve bu şekilde T.C. vatandaş kimliği ile görünümü arasında çelişki oluşmaktadır. Bu durumda da örnek vermek gerekirse çalışmaya ihtiyacı olarak bir transseksüelin iş araması sıkıntı oluşturabilecek bir durumdur.

Bu konuda destekleyici bir yargılama mercii olan AİHM'in Türkiye (Başvuru No: 14793-08) kararında trans bireylerin organ ameliyatı için ameliyata mecbur bırakılmalarının AİHS'in özel hayata saygı kuralı bakımından ihlal yarattığı yönünde karar verilmiştir. Bu kararın sadece Türkiye değil, Avrupa Konseyi'ne üye tüm ülkelerde oldukça sıra dışı bir karar olarak değerlendirilmesi muhtemeldir.

3.5.3. Transseksüel Bireyler İçin Ayrımcılığa Dair Özel Bir Hukuki Düzenlemenin Yapılmamış Olması

Bunun yanında esasında cinsel yönelimler nedeniyle insan hakları kapsamında ayrımcılığın yasaklanması da gerekmektedir. Ancak sadece Türk Medeni Kanunu madde 40 kapsamında bir düzenlemeden bahsetmek mümkündür.

Hali hazırda Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesinde

Nefret ve ayrımcılık başlığı altında

“Madde 122- (Değişik: 2/3/2014-6529/15 md.)

(1) Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle;

a) Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini,

b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını,

c) Bir kişinin işe alınmasını,

d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını, engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”⁸⁶

denilmiştir. Ancak buna rağmen hala toplumumuzda trans bireyler ayrımcılığa uğramaya devam etmektedir.

Örnek olarak bir internet sitesinde yer alan haberde;

Erkekten kadına dönüşen bir transseksüelin esasında İTÜ Elektrik Fakültesi’ni bitirmiş olduğu, imalat ve teknik hususunda müdürlük yaptığı, yirmi yıla yakın bir iş deneyimi olduğu ve bilgisayar programlama dili bildiği, birçok yazılımı kullandığı halde cinsiyet değiştirme ameliyatından sonra bir yıldır iş bulamadığı belirtilmiştir. Söz konusu trans bireyin beyanında, daha önceden kendisinin de birçok kere işe alım süreçlerinde yer aldığı, kendisinin başvurduğu pozisyonlara göre işe alınmama nedeninin yeterlilik düzeyi ile kıyaslandığında anlamsız olduğu, esasında temelde yatan nedenin cinsiyet değiştirme operasyonu olduğu yer aldığını ifade etmiştir⁸⁷.

Bu durumda ayrımcılık hususunda da cinsiyet değişim kararlarında olduğu kadar titizlikle koruyucu - önleyici daha ciddi kanuni düzenlemeler yapılması önemlidir. Zira transseksüellik hususunda ülkemizin önemli bir kesiminde transfobik inançlar görülmektedir. **Transfobi** de ayrımcılığın bir türüdür. Transfobinin uygulama şekli olarak sırf trans birey olduğu için çalışma, barınma veya sağlık hizmetleri reddedilebilmektedir. Bu şekilde bireyin insani yaşam koşulları dahi engellenebilmektedir.

⁸⁶ Mevzuat Bilgi Sistemi, (Erişim)

<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.5237&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=t%C3%BCrk%20ceza%20kanunu&Tur=1&Tertip=5&No=5237> (20 Haziran 2019).

⁸⁷ Filiz Koçali, “Transseksüele iş yok”, 2014, (Erişim) <https://lgbti.org/transseksuele-is-yok/> (17 Eylül 2019).

3.5.4. Reşit Olma Koşulu

Yine 18 yaş şartına baktığımızda, cinsel tercihini ergenlik döneminde yapabilecek bir bireyi göz önüne almak yerine, reşit oluncaya kadar transseksüel yapıda olan bir genci belirsiz bir durumda bırakmak, cinsel kimliğini oturtmasını engellemek türünden etkiler oluşturabilme ihtimalinin varlığını akla getiren türden bir şarttır. Oysaki cinsiyet değiştirmeye izin davası esnasında zaten bireyin transseksüel yapıda olup olmadığının hekimler tarafından incelenmesi ve mahkemeye bir rapor olarak bildirilmesi talep edilmektedir. Dolayısıyla burada hekimlerin 18 yaşından genç bireylerde de cinsel kimliğinin oturmuş olup olmamasının incelemelere dâhil edilmesi ve raporun bu bilgileri de içerecek şekilde hazırlanması sayın mahkemelerce talep edilebilirse bu durumdaki kimselerin ihtiyaçlarına daha erken çözüm bulunabilir.

3.5.5. Cinsiyet Değişikliği İzin Süresi

Cinsiyet değiştirme ameliyatı olunması için öncelikle mahkemelerden izin alınması gerektiği hususuna değinmiştik. Söz konusu iznin ise ne kadar süreli olacağı kanunda yer almamaktadır. Örnek vermek gerekirse herhangi bir nedenle izin sonrası ameliyat olmamış bir kimse üzerinden yıllar geçse de cinsiyet değiştirme operasyonu olabilecek midir? Kanun cinsiyet değiştirmek için kişinin ruh sağlığının zorunlu kılması şartını aramaktadır. Oysaki yıllar geçmesine rağmen cinsiyet değiştirmemiş bir kimsenin ruh sağlığının cinsiyet değiştirmeyi zorunlu kılmadığı anlamına da gelip gelmediği ayrı bir sorundur. Zira böyle bir anlamın çıkması yasal düzenlemeye göre cinsiyet değiştirmenin ön koşulunun eksikliği anlamında olabilecektir⁸⁸.

⁸⁸ Atamer, **a.g.e**, (Erişim) <http://www.lambdaistanbul.org/s/etkinlik/transseksuellerin-turk-hukukundaki-durumu/> (04.02.2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNA GÖRE CİNSİYET DEĞİŞTİRMENİN SONUÇLARI

1. KAYIT DÜZELTME DAVASI OLARAK SONUÇ DOĞURUR

Cinsiyet değiştirme davası bir nüfus kaydı düzeltme davası şeklinde sonuç doğurur. Nüfus kaydının yeni duruma göre düzenlenmesi hukuki düzeni sağlamakla ilgilidir. Verilen cinsiyet değiştirme kararı sonrasında nüfus cüzdanı da yeni cinsiyete göre düzenlenecektir. Bunun haricinde kişi tanımlayan her türlü belge, bilgi ve fotoğraflı olan tüm resmi belgeler de buna göre değişecektir. Aile kütüklerinde sadece din bilgilerine ilişkin talepler kişinin yazılı beyanına uygun olarak değiştirilir. Bunun haricindeki tüm nüfus kaydı değişiklikleri veya düzeltmeleri için nüfus düzeltim davası açılması gerekir⁸⁹.

2. İSİM DEĞİŞTİRME

Bir başka önemli husus ise; cinsiyet değişikliği durumunda kişinin sahip olduğu eski adının ne olacağıdır. Kanunen cinsiyet değişikliği durumunda eski adın kullanılmak istenmesi halinde bu duruma engel bulunmamaktadır. Ancak cinsiyet değişikliği talebinde bulunan kişinin adını değiştirmek istemesi de bu durumun doğal bir sonucudur. Söz konusu talep cinsiyet değiştirilmesi davası ile birlikte mahkemeye iletilebilmektedir. Bu şekilde başvurulması halinde mahkeme tarafından cinsiyet değişikliğine karar verilmesi halinde adın değiştirilmesine de karar verilebilecektir.

Türk Medeni Kanunu madde 27’de “*Adın değiştirilmesi, ancak haklı sebeplere dayanılarak hâkimden istenebilir. Adın değiştirildiği nüfus siciline kayıt ve ilân olunur. Ad değişmekle kişisel durum değişmez. Adın değiştirilmesinden zarar gören*

⁸⁹ Aydın Zevkliler ve Diğerleri, **Medeni Hukuk (Temel Bilgiler)**, 8. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013, s. 133.

kimse, bunu öğrendiği günden başlayarak bir yıl içinde değiştirme kararının kaldırılmasını dava edebilir.” denilmektedir.

Söz konusu ad değiştirilmesi talebin kabul görmesi için; hukuken kabul edilebilir haklı bir nedenin varlığı aranmaktadır. Cinsiyet değiştirmenin bir sonucu olarak bu talebin zikredilmesi ise tartışmasız hukuken kabul gören bir durumdur⁹⁰.

3. İLERİYE ETKİLİ SONUÇ DOĞURMA

Cinsiyet değiştirme amacıyla mahkemeye başvuru yapılmasının sonrasında cinsiyet değiştirmesine izin verilen ve nihayetinde cinsiyetini değiştiren bireyin mahkeme kararıyla cinsiyet değiştirilmesine karar verilmesi sonrasında nüfus müdürlüğüne ilgili değişikliğin tescili talep edilebilecektir. Söz konusu kararın tescil edilmesine kadar gelinen aşamada her ne kadar dava derdest olsa, belki de ameliyat gerçekleştirilse dahi mahkeme kararının kesin olarak sonuçlanmasına kadar geçecek olan sürede cinsiyet değiştiren kişi eski cinsiyetiyle hukuki işlemleri yapacaktır. Çünkü cinsiyet değişikliği ileriye etkili olacak bir hüküm çeşididir. Örnek vermek gerekirse cinsiyet değiştiren kişi emeklilik yaşını önceden erkek ise erkeklere göre hesaplarken; cinsiyet değişikliğinin nüfusa tescili ile kadın cinsiyetine geçmesi halinde kadınlar için hesaplanan emeklilik yaş hesabını yapabilecektir⁹¹.

Bundan başka, cinsiyet değiştirme nedeniyle önceden erkek olması nedeniyle babasından kalan yetim aylığı yahut emekli aylığına cinsiyet değiştirerek kadın olması halinde hak kazanabileceği Danıştay kararları doğrultusunda da açıklanmıştır. Bu duruma örnek vermek gerekirse;

Tıbbi operasyon neticesinde erkekten kadın olan ve mahkeme tarafından erkek olan cinsiyeti kadın şeklinde değiştirilerek nüfusa da kayıt edilen davacının emekli maaşı almakta iken, ölen babasından intikal eden yetim aylığını alabilmek hususunda yaptığı başvurunun, 5434 sayılı Kanun`da erkekken cinsiyetini değiştirerek kadın

⁹⁰ Turan Başara, **a.g.e.**, s. 258.

⁹¹ Turan Başara, **a.g.e.**, s. 257.

haline gelen kız evlatlara yetim aylığı verileceği hususunda net bir kural mevcut olmadığından hareketle reddedilmesine dair işlemin iptali talebiyle ikame ettiği dava neticesinde, Ankara 5. İdare Mahkemesi tarafından, yargı kararı ile kadın olduğu saptanarak nüfusa tescil edilmiş olan davacının, artık erkek olarak kabul edilemeyeceği ve yasaların kadınlar için tanıdığı tüm haklardan yararlandırılması gerektiği, şu anda yetim aylığı alabilmesi hususunda aranan şartları sağlayan davacıya yetim aylığı verilmemesinde hukuken uygunluk görülmediği gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline; diğer taraftan davacı yetim aylığı bağlanması için 30.1.1989 tarihinde başvuruda bulunmuş olduğundan, yetim aylıklarının, başvuruda bulunduğu 30.1.1989 tarihinden itibaren, aylık ödeme tarihleri başlangıç alınmak suretiyle hesaplanacak yasal faizi ile birlikte davacıya ödenmesine, mahkeme kararının kesinleştiği 22.12.1988 tarihinden itibaren aylık ödenmesine ilişkin istemin ise reddine karar verildiği belirtilmiştir. Daha sonrasında davalı idare tarafından, sonradan kız olarak nüfus kaydı değiştirilen davacıya yetim aylığının bağlanmasına imkân olmadığı ifade edilerek karar temyiz edilmiştir.

Sonrasında ilgili Danıştay dairesi; bozulması talep edilen hüküm, yasa ve usule uygun olduğundan ve dilekçede belirtilen itiraz nedenleri kararın bozulmasına sebebiyet verecek durumda görülmediğinden temyiz itirazının reddine ve bozulması talep edilen hükmün onanmasına karar vermiştir. Dolayısıyla ilgili emsal karardan da anlaşıldığı gibi cinsiyet değiştirme kararı sonrası tüm sonuçları yetim aylığı hususunda da kendisini göstermiştir⁹².

4. CİNSİYET DEĞİŞTİRME VE HISİMLİK

Bunun yanında cinsiyet değişikliği sonrasında bir kişinin hısımlık ilişkileri değişmeyecektir. Nüfus kütüğüne göre yer alan hısımlık ilişkileri aynen devam edecektir. Söz konusu değişiklik bu durumu etkileyecek bir mevzu değildir.

⁹² Danıştay 10. Daire, 27.12.1993, E. 1992-4706, K. 1993/5536 (**Legalbank**) (Erişim) <https://legalbank.net/belge/d-10-d-e-1992-4706-k-1993-5536-t-27-12-1993-danistay-10-daire-karari/529280/> (3 Eylül 2019).

5. CİNSİYET DEĞİŞTİRMENİN AİLE HUKUKU AÇISINDAN SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Cinsiyet değiştiren yahut değiştirecek kimse bekâr ise ve hiç çocuğu yok ise cinsiyet değiştirmenin sonuçlarının diğer aile fertleri üzerinde herhangi bir tesiri bulunmayacaktır.

Fakat cinsiyet değiştiren yahut değiştirecek kişinin evli olması ve/veya çocuklarının bulunması halinde eşi ve çocukları yönünden sonuç doğuracaktır.

Türk Medeni Kanunu doğrultusunda evlenme, erkek ile kadının beraber başvuru yapması ile evlenmeye engel koşulların bulunmaması halinde nikâh memurunun huzurunda açıkça evlenmeyi istemelerini belirtmeleri ile gerçekleştirilir. Dolayısıyla kanunda evlenmenin ancak iki ayrı cins arasında olabileceği tanımlanmıştır. Bu durum evlenmenin asli kurucu unsurudur⁹³. Medeni Kanun'da birbiriyle evlenecek erkek ve kadından söz edilir. Dolayısıyla hukukumuza göre aynı cinsiyetten olan kişilerin birlikteliğinden evlilik doğmayacağı belirtmiřtir⁹⁴.

Medeni Kanun 40'ta ise cinsiyet değiştirecek kişinin evli olmaması gerektiği şart olarak belirtilmiştir. Ancak mahkemeden izin almadan evli olduğu halde fiziksel olarak cinsiyet değiştiren kişinin evliliğinin ne olacağı ayrı bir sorundur.

Doktrinde bu konuda birçok görüş yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi ölüm halinde olduğu gibi cinsiyet değiştiren kişinin evliliğinin kendiliğinden sona ereceğini ya da yok evliliğe dönüşeceğini savunmaktadır. Bu görüş kapsamında evlenirken tarafların farklı cinsiyetlerde olma koşulunun yerine gelmemiş olması durumunda evliliğin yok hükmünde sayılması nedeniyle, aynı şartın evliliğin devamında da aranacak olması gerektiğinden evlilik hiçbir işlem yapılması gerekmeden kendiliğinden hükümsüz sayılmasından bahsedilmiştir. Aynı zamanda eşlerden birisinin evli iken cinsiyet

⁹³ Güven, **a.g.e.**, s. 50-51.

⁹⁴ Aydın Zevkliler, Ayşe Havutçu ve Damla Gürpinar, **Medeni Hukuk (Temel Bilgiler)**, 6. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2008, s. 323.

Aynı yönde;

Turgut Akıntürk ve Derya Ateş Karaman, **Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku İkinci Cilt**, 15. Baskı, İstanbul: Beta Kitabevi, 2013, s. 199.

değiştirmesi durumunun kamu düzenine aykırılık teşkil edeceği de şüphesizdir, denilmiştir. Bu durumun neden butlan olarak ileri sürülemeyeceğinin açıklaması ise; butlan nedenlerinin kanunda tüketici olarak sayılmasıdır ve butlan olarak kanunda cinsiyet değiştirme yer almamaktadır⁹⁵.

Diğer bir görüş ise; evliliğin kanunda yazılan nedenlerden sadece ölüm durumunda kendiliğinden sona erebileceğini ifade eder. Eşler yaşadığı sürece ancak mahkeme kararı ile sona erdirilebilir⁹⁶. Mahkeme kararıyla evliliğin sona ereceği haller ise boşanma, butlan ve gaiplik nedenleri olarak sınırlı sayıda sayılmıştır. Sınırlı sayıda sayılan nedenler olması nedeniyle cinsiyet değiştirme bunlardan biri olarak yorumlanamaz⁹⁷. Bu durumda eşlerden birisinin cinsiyet değiştirmesinin kanuna butlan olarak eklenmesi gerektiği görüşü de savunulmaktadır⁹⁸.

Üçüncü bir görüşe göre ise; evlilik ölüm dışında her zaman mahkeme kararı ile sona erer. Bu nedenle eşlerden birisinin cinsiyet değiştirmesi hukuken tanınmayacağından, hukuken eski cinsiyeti korunmaya devam edecektir. Fiilen iki aynı cins kişi arasında evlilik devam edecektir. Kanunda evliliğin geçersizliğine dair durumlar hep sınırlı sayılmış olduğundan da tek hukuki yol genel boşanma sebeplerine dayalı olarak boşanma davası açmaktır demektir⁹⁹.

Evlenmeye engel koşullar arasında;

1. Eşlerden birinin evlilik sırasında evli olması,
2. Eşlerden birinin evlilik sırasında sürekli nedenle temyiz kudretini haiz olmaması,

⁹⁵ Akıntürk, **a.g.e.**, s. 201.

Aynı yönde;
Mustafa Dural, Tufan Öğüz ve Mustafa Alper Gümüş, **Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku**, 14. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2018, s.77.

⁹⁶ Bilge Öztan, **Aile Hukuku**, 4. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2004, s. 320.

⁹⁷ Öztan, **a.g.e.**, s. 323.

⁹⁸ Hatemi, **Kişiler Hukuku**, s. 89.

⁹⁹ Hatemi, **a.g.e.**, s. 89.

3. Eşlerden birinde evlenmeye engel teşkil edecek şekilde akıl hastalığı olması,
4. Eşlerin arasında evlenmeye engel teşkil edecek hısımlığın olması,

sayılmıştır. Yukarıda sayılan nedenler mutlak butlan nedenleri olarak Türk Medeni Kanunu'nda sayılmıştır. Görüldüğü üzere bu nedenlerin arasında cinsiyet değiştirmiş olmak geçmemektedir.

Bir de kanunda evlenme bakımından nisbi butlan sebepleri şu şekilde sayılmıştır¹⁰⁰:

1. Temyiz kudretini geçici olarak haiz olmama
2. Yanılma
3. Aldatma
4. Korkutma

Burada yer alan nisbi butlan nedenleri arasında da yine cinsiyet değiştirmiş olmak yer almamaktadır.

Bütün bunların haricinde trans bir bireyin cinsiyetini erkek olarak değiştirmesinin ardından artık nüfus kütüğüne erkek olarak tescil edilmesiyle karşı cinsten yani bir kadın bireyle evlenmesinin bir engeli bulunmamaktadır. Dolayısıyla cinsiyet değiştirmiş bir kişi, değiştirdiği cinsiyetinin karşı cinsiyetle evlenebilir, kanunen buna bir engel bulunmamaktadır.

Bu noktada bir habere değinmek isteriz: Hindistan'da yer alan bir habere göre cinsiyet değiştirmek için hastaneye başvuran 2 kişi klinikte birbirlerinden etkilenmişlerdir. Cinsiyet değiştirme ameliyatlarının sonuçlanmasının ardından her iki şahıs da karşı cins özelliklerini taşımış hale gelince ilişkilerini iletirip evlenme kararı almışlardır. Nihayetinde cinsiyet değiştiren çift evlenmiştir¹⁰¹.

¹⁰⁰ *Mevzuat Bilgi Sistemi*, (Erişim) <https://www.mevzuat.gov.tr> (20 Haziran 2019).

¹⁰¹ *Karşılıklı Cinsiyet Değiştirip Evlenme Kararı Aldılar*, 2017, (Erişim) <https://www.birgun.net/haber/karsilikli-cinsiyet-degistirip-evlenme-karari-aldilar-177235> (4 Ekim 2018).

Bunun yanında trans bireyin **evlendiği esnada transseksüelliğini gizlemesi** halinde hata nedeniyle evliliğin iptalini istemek mümkün olabileceği görüşleri vardır¹⁰². Ancak burada akıllara gelen bir durum; şahsın daha önceden cinsiyetini değiştirdiğinin sonradan eş tarafından öğrenilmesinin YANILMA yahut ALDATMA kapsamında girip girmeyeceği hususudur. Örnek vermek gerekirse; cinsiyet değiştirmiş olan bir şahıs yeni bir hayata başladığını kabul ederek sonrasında bir evlilik yaparak geçmiş hayatından yeni eşine bahsetmemesi durumunda; yeni eşin bu durumu öğrenmesi ve kabullenmeyi reddetmesi durumunda ne olacaktır? Bu konuda henüz yaşanmış bir örnek karşımıza çıkmamıştır. Bu durumda evlenmenin butlan nedeniyle sona ermesi nedenlerinden birisi oluşmasa da bu durumun varlığını öğrenme karşı taraf için çekilmez bir hal alması halinde “evlilik birliğinin temelinden sarsılması” nedeniyle boşanma nedeni oluşturup oluşturmayacağı ayrı bir sorudur. Bu durum çocuk sahibi olma yeteneğinden eşlerden birinin yoksun kalması durumuna benzemektedir. Bu durumda da daha önceden açılmış davalarda Yargıtay evliliğin butlanı nedenini oluşturmayacağı yönünde kararlar vermiştir. Bu duruma örnek bir kararın incelemesine yer vermek isteriz:

İlgili kararda İ..... ve N..... arasında görülen boşanma davası yargılamasında davanın cinsel iktidara sahip olmaması nedeniyle çocuk yapma yeteneğine sahip olmamasının evliliğin butlanına sebep olacak şekilde hatayı oluşturmadığından temyiz itirazlarının reddine ve yerel mahkeme kararının onanmasına karar verilmiştir¹⁰³.

Karar incelememizde görüldüğü gibi ilgili Yargıtay dairesi bu durumu evliliğin butlanını gerektirecek şekilde hata oluşturmamaktadır şeklinde yorumlamıştır. Benzer şekliyle eşlerden birinin daha önceden cinsiyet değiştirdiğini saklamadığı ama itiraf da etmediği durumlarında, butlan nedeni oluşturmadığı ancak ciddi anlamda eşler arasında sıkıntı oluşturması halinde evlilik birliğinin sürdürülemez hale gelmesi, dolayısıyla evliliğin temelinden sarsılması durumunda boşanma nedeni haline gelebileceği şeklinde yorumlanabilir.

¹⁰² Güven, **a.g.e.**, s. 51.

¹⁰³ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 29.12.1986, E. 1986-10355, K. 1986-11434 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) (Erişim) www.kazanci.com (27 Haziran 2018).

Daha önce de değindiğimiz gibi Türk Medeni Kanun'un 40. maddesine göre cinsiyet değiştirme izninin mahkemeden alınabilmesi ve cinsiyet değiştirme kararının verilebilmesi için gerekli olan şartlardan bir tanesi de "evli olmama" şartıdır.

Yine burada değinmek isteyeceğimiz bir başka husus hermafroditlerin durumudur. Hermafroditlik özelliği dışarıdan anlaşılabilir durumda olmayabilir. Yani hünsa özelliği taşıyan birey kadın yahut erkek görünümünde bulunabilir. Bu durumun evlenmeden sonra açığa çıkması halinde diğer tarafın evliliğin hata nedeniyle iptalini isteyebileceğinin de söz konusu olabileceği akıllara gelmektedir.

5.1. Eşler Yönünden Etkisi

Evliliğin sona ermesinin boşanma davası ile olması halinde maddi hususlara da kısaca değinmek isteriz. Cinsiyet değiştirme arzusunda olan eşin esasında böylesine önemli ve hayatını ve hatta tüm benliğini etkileyecek bu kararı alırken bir fantezi peşinde olduğunu söylemek gerçekçi olmayacaktır. Çünkü her şeyden öte cinsiyet değiştirecek kimse vücudunda birçok cerrahi operasyona da katlanma halini dahi göz önüne almaktadır. Trans bireyin nazarında hissettiği cinsiyete rağmen yaradılıştan ötürü karşı cinsin bedeninde mahkûm kalmış olması durumu söz konusudur. Dolayısıyla cinsiyet değiştirme kararını alan şahsın bu kararını gerçek kimliğine kavuşmak arzusuyla gerçekleştirmekte olduğu kabul edilmelidir. Bu durumda cinsiyet değiştiren eş her ne kadar evliliğin sona ermesine sebep olsa da bu duruma kusuru ile sebep olmadığı kabul edilerek diğer eşe karşı maddi veya manevi tazminatla yükümlü kılınmamalıdır¹⁰⁴. Ancak halin şartlarına göre taraflardan biri için yoksulluk nafakası hükümlerinin değerlendirilebilmesi uygun olacaktır¹⁰⁵. Fakat transseksüelliğin karşı taraftan hile ile saklanması ve bu şartlar altında evlilik birliğinin kurulması halinde diğer eş açısından evliliğin sona erdirilmesinin istenebilmesinin yanında tazminat hususunun da gündeme gelebileceği ayrı bir husustur.

¹⁰⁴ Öztan, **Hukukun sebebiyet verdiği bir acı -transseksüellerin hukuki durumu-**, s. 256.

¹⁰⁵ Turan Başara, **a.g.e**, s. 261.

5.2. Çocukların Durumu

Çocukların durumuna gelince;

Alman hukukunda çocuğun velayetinin transseksüel olan ebeveyne verilmemesi gerektiği bir dönem savunulmuştur¹⁰⁶. Bu husus sadece Alman hukukunda değil, birçok toplum tarafından da öne sürülebilecek bir görüştür.

Ancak burada bütün boşanma davalarında olduğu gibi dikkate alınması gereken yegâne husus “çocuğun yararı ve esenliği ilkesi” gereği her somut olayda çocuğun yararına olan sonuca ulaşmak olmalıdır¹⁰⁷. Toplumda var olan genel karine benlik karmaşası yaşamakta olan bir bireyin çocuk yetiştirmek, bir çocuğun sorumluluklarını alabilmek gibi konularda güçlük yaşayacağı şeklindedir. Ancak 1989 yılında verilen bir Alman mahkeme kararı bu durumun her zaman öyle olmayacağını gözler önüne sermektedir. Cinsiyet değiştirmiş ve artık bir kadın olan baba ve anneden hangisine velayetin verilmesi gerektiği ilgili mahkeme tarafından irdelenmiş ve sonunda velayetin artık kadın olan babaya verilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır. Buradaki en önemli etken, çocuğun ısrarla babası ile yaşamak istemesidir. Bunun yanında mahkeme çocuğun annesini; çocuğun yetiştiği, okula gittiği, arkadaşlarının olduğu ve alışık olduğu şehirden başka yere taşındığı, sevgilisiyle pek de büyük olmayan bir evde yaşadığı ve çocukla ilgilenmesini önemli düzeyde azaltacak bir işte tüm gün çalıştığı için çocuğun menfaate uygun bulmamıştır. Buna rağmen cinsiyet değiştiren baba ev işleriyle ilgilenmekte, çocukla oldukça vakit geçirmektedir. Bu durumda çocuğun da talebi dikkate alınarak velayetin babaya verilmesine karar verilmiştir¹⁰⁸.

Burada velayet hususu değerlendirilmeye alınırken genel hükümlere göre değerlendirme yapılması uygun olacaktır. Bu durumda boşanma gibi ilgili hükümler uygulama imkânı bulmalıdır. Bilindiği üzere Türk Medeni Kanunu'nun 182'nci

¹⁰⁶ Öztan, **Hukukun sebebiyet verdiği bir acı -transseksüellerin hukuki durumu-**, s. 258.

¹⁰⁷ Hüseyin Hatemi ve Burcu Kalkan Oğuztürk, **Aile Hukuku**, 2. Baskı, İstanbul: Vedat Kitabevi, 2013, s. 110.

¹⁰⁸ Öztan, **a.g.e.**, s. 258-259.

maddesi 1. fıkrasına göre velayet bakımından hâkime takdir imkânı verilmiştir. Söz konusu takdir yetkisi kullanılırken önemli olan çocuğun yararını göz önüne almaktır¹⁰⁹. Bu durumda velayet hakkının tesis edilmesi hususlarında baba ve ana eşit konumdadır. Cinsiyetini sonradan değiştiren anne yahut baba açısından da durum bu şekilde değerlendirmeye alınmalıdır. Velayeti talep eden anne yahut baba cinsiyet değiştirmiş olsa dahi psikolojik ve maddi anlamda çocuk ile ilgilenebilmesi için yeterli ise ve çocuğun transseksüel bireyle bir arada olmasında herhangi bir sakınca görülüyorsa çocuğun velayeti trans bireye verilebilmelidir. Güven'e göre, velayetin temeli tabii soy bağı ilişkisidir. Bu durumda çocuğun biyolojik annesi yahut babası cinsiyet değiştirirse dahi soy bağı ortadan kalkmayacağından, cinsiyet değiştiren kimseye velayetin bırakılmasına engel yoktur¹¹⁰.

Velayetin verildiği taraf ile çocuk arasında kişisel ilişkinin düzenlenmesi konusunda da yine Türk Medeni Kanunu madde 182/II'ye göre velayet kendisine bırakılmayan eş ile çocuğun kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde de çocuğun yararları kriter olarak esas alınır¹¹¹. Çocuk açısından sakıncalı sonuçlar doğuracaksa böyle bir ilişkinin kurulması reddedilmelidir¹¹².

Ancak çocuk için zararlı bir sonuç doğurmayacaksa sadece cinsiyet değiştirdiği için bir kimsenin çocuğu ile ilişki kurmasından mahrum bırakılması hak ve nefasetle bağdaşmaz¹¹³.

¹⁰⁹ Dural, **Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku**, s. 144.

¹¹⁰ Güven, **a.g.e.**, s. 73.

¹¹¹ Hatemi, **Aile Hukuku**, s. 111.

¹¹² Dural, **a.g.e.**, s. 146-147.

¹¹³ Güven, **a.g.e.**, s. 74.

6. CİNSİYET DEĞİŞTİRME HUSUSU İLE ÜREME MEVZUSU

Yukarıda detaylandırdığımız gibi Türkiye’de cinsiyet değiştirme için mahkemeye başvuru esnasında bazı ön şartlardan bahsedilmiştir. Bu şartlar; evli olmamak, üreme yeteneğinden sürekli olarak yoksun olmak ve 18 yaşını doldurmuş olmak şeklinde idi. Maddenin lafzından da açıkça anlaşıldığı gibi cinsiyet değiştirmek için mahkemeden izin almanın öncesinde başvuru sahibi davacının üreme yeteneğinden sürekli olarak yoksun kaldığına dair şartı sağladığını mahkemeye ispat etmesi gerekirdi. Aksi durumda dava şartı yokluğundan dava reddedilmekteydi. Bu durumda da dava öncesinde üreme yeteneğini sürekli olarak yoksun kılan ayrı bir operasyonu geçirmiş olmak gerekmektedir. Bu şekilde şartlar sağlanınca mahkeme tarafından cinsiyet değişikliğine izin verebilmek için sağlık kuruluşuna sevk edilerek gerekli aşamaların tamamlanması akabinde cinsiyet değişikliği ameliyatı olunmaktaydı. Ancak üreme yeteneğinden sürekli olarak yoksun kılınması şartının sağlanması için geri dönüşü mümkün olmayan bir ameliyata maruz kalınması durumu ortaya çıkmaktaydı. Dolayısıyla yukarıda detayıyla incelediğimiz karar örneğinden de anlaşıldığı üzere bu şartın ortadan kaldırılması için Anayasa’ya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesi’ne başvuruda bulunulmuştur.

AYM Genel Kurulu, başvuru hakkında esastan inceleme yaparak karar vermiş ve başvuru nedenini kabul etmiştir.

Anayasa Mahkemesi 29 Aralık 2017 tarihli toplantısında 2017-130 Esas Sayılı dosyada mevcut başvuru nedeni olan cinsiyet değiştirme ameliyatına onay verilmesi için “üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun olma” şartını, Anayasa’ya aykırı bulmuş ve ilgili hükmün iptaline karar vermiştir. Kısaca tekrar etmek gerekirse söz konusu kararın gerekçesinde ise;

Cinsiyet değiştirme tıbbi operasyonunun bir sonucu olan üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun kalma hâlinin;

- **Tıbbi uygulamaların sonucunda gerçekleşecek olması nedeni ve**
- **cinsiyet değiştirme nedeniyle mahkemeye başvurma öncesinde dava şartını sağlamak amacıyla tıbbî bir müdahale sonucu üreme**

yeteneğinden sürekli yoksun kalan bir kişinin herhangi bir nedenle cinsiyet değiştirme ameliyatı olamaması durumunda cinsiyetini değiştiremediği hâlde üreme yeteneğini kaybetmesi sonucuyla karşılaşabileceğinden;

üreme yeteneğinden yoksun kalmanın dava şartı olması şeklindeki kuralın iptaline karar verilmiştir¹¹⁴.

Bu durumda Anayasa Mahkemesi'nin 29.11.2017 tarihli kararı sonrasında yapılacak olan başvurularda üreme yeteneğinden sürekli yoksun kalındığına dair bir şart gerekmecektir.

Ayrıca yine aynı Anayasa Mahkemesi kararında bahsedildiği üzere cinsiyet değiştirme ameliyatı sonrasında; cinsiyet değiştiren kişi ameliyatın doğal bir sonucu olarak üreme yeteneğinden yoksun olacaktır. Bunun yanında cinsiyet değiştiren kişinin esasında çift cinsiyetli olması durumunda (önceden yanlış cinsiyet atanması nedeniyle) yani doğuştan gelen özellikler sayesinde sperm yahut yumurtasının bulunması halinde üremenin mümkün olup olmayacağı da akıllara gerekmektedir. Bu konuda net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Prof. Dr. Metin Yavuz tarafından basın açıklaması yapılmış ve doğuştan kadın görünümünden erkek görünümüne geçen kişilerde sperminin olması halinde yahut erkeklikten kadınlığa geçiş halinde yumurtalıklarının zaten doğuştan olduğu bir kişide çocuk sahibi olmanın zor olduğu ancak mümkün olduğuna değinilmiştir¹¹⁵.

Bunun dışında ise bazı basın açıklamalarında gelişen tıbbın bir sonucu olarak gelecekte belki kök hücre tedavisiyle çocuk sahibi olunabileceği haberleri yer almıştır. Ancak şimdilik bu konuda kayda değer bir gelişmeye rastlanmamıştır¹¹⁶.

¹¹⁴ Anayasa Mahkemesi. 29.11.2017. E. 2017-130, K. 2017-165 (**Anayasa Mahkemesi**) (Erişim) <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/541c15e5-cca0-4b1b-bee7-63fa0e24a29e?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (5 Ocak 2019).

¹¹⁵ *Cinsiyet değiştiren çocuk sahibi olabiliyor*, 2013, (Erişim) <https://www.ensonhaber.com/cinsiyet-degistiren-cocuk-sahibi-olabiliyor-2013-03-06.html> (4 Ekim 2018).

¹¹⁶ *Rüzgar Erkoçlar çocuk sahibi olabilecek mi?*, 2013, (Erişim) <https://www.sabah.com.tr/magazin/2013/07/01/ruzgar-erkoclar-cocuk-sahibi-olabilecek-mi> (4 Ekim 2018).

Bütün bunlardan başka olarak; çocuk sahibi olmak isteyen cinsiyet değiştiren bazı kişiler için taşıyıcı annelik bir çözüml gibi görünebilmektedir. Ancak Türk kanunlarına göre taşıyıcı annelik tanınmamaktadır. Bu durumun nedeni ise esasında Türk Medeni Kanunu'nda annenin yasal olarak tanımlanma şeklidir. İlgili madde şu şekildedir:

Madde 282- Çocuk ile ana arasında soybağı doğumla kurulur.

Çocuk ile baba arasında soybağı, ana ile evlilik, tanıma veya hâkim hükmüyle kurulur.

Soybağı ayrıca evlât edinme yoluyla da kurulur.

Görüldüğü üzere; anne; annelik sıfatını dünya getirdiğı çocuğu ile kazanır. Bu durumda Türk kanunlarına göre taşıyıcı anne dünyaya getirdiğı çocuğun gerçek ve tek annesi olarak tanımlanacaktır.

6.1. Cinsiyet Değiştirme ve Evlatlık İlişkisi

Cinsiyet değiştiren bir kişinin cinsiyet değiştirmeyen herhangi bir erişkin gibi çocuk evlat edinmesinde bir farklılık yoktur. Zira evlat edinme koşulları kanunda açıkça sayılmıştır:

Türk Medeni Kanunu'nun 305 ve devamında yer alan maddelerinde de açıkça bu duruma yer verilmiştir. Belirtilen şartlara bir bütün halinde yer vermek gerekirse:

1. Küçük, evlât edinilen kişi tarafından minimum bir yıl süreyle bakılmış ve eğitilmiş olmalıdır
2. Evlat edinme prosedürünün her halükarda küçüğün yararına olması ve evlât edinen kişinin diğer çocuklarının yararlarının, hakkaniyete aykırı şekilde zarara uğramaması gerekir.
3. Evlât edinecek kimselerin, evlât edinilen kişiden en az on sekiz yaş büyük olması gerekmektedir.
4. Temyiz kudretini haiz küçüğün evlat edinilmesine ilişkin rızasının alınması gerekmektedir.

5. 22 Kasım 2001 tarihli, 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu madde 311 – 312’de yer alan hükümler müstesna olmak üzere, madde 309’da belirtilen şekilde küçüğün anne ve babasının rızasının alınması gerekir.
6. Küçüğün vesayet altında olması halinde, Türk Medenî Kanunu madde 397’de öngörülen vesayet dairelerinin izninin alınmış olması gerekir.
7. Eşlerin en az beş yıl boyunca evlilik birliği içerisinde olmaları veya her birinin otuz yaşını tamamlamış olması gerekmektedir.

Evli Olmayan Kişinin Evlat Edinmek İstemesinin Koşulları:

1. Evlât edinmek isteyen ve evli olmayan kişinin otuz yaşını doldurmuş olması gerekir.
2. Evli olmayan kişiler birlikte evlat edinmemektedir.

Eşlerden Birinin Diğerinin Çocuğunu Evlat Edinme İstemesinin Koşulları:

1. En az iki yıldan beri evli olmaları veya
2. Kendisinin otuz yaşını doldurmuş olması gerekmektedir.

Evli Olan Eşin Tek Başına Evlat Edinmesinin Koşulları:

1. Otuz yaşını doldurmuş olması,
2. Diğer eşin ayırt etme gücünden sürekli vaziyette yoksun bulunduğunu veya diğer eşin iki yıldan fazla süredir nerede olduğunun bilinmediğinin yahut
3. Mahkeme kararına dayalı olarak iki yıldan fazla süredir eşinden ayrı yaşadığı için, birlikte evlât edinmelerinin mümkün olmadığını ispat etmesi gerekmektedir¹¹⁷.

¹¹⁷ *Evlat Edinme Hizmeti*, (Erişim) <https://ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/evlat-edinme-hizmeti/> (4 Ekim 2018).

Görüldüğü gibi kanunda evliyen eş ile birlikte yahut tek başına veya bekâr haldeyken tek başına evlat edinme durumlarının tamamı düzenlenmiştir. Belirtilen koşulların dışında da cinsiyet değiştirmenin evlat edinmeye engel bir durum teşkil edeceğine dair herhangi bir kayıt yoktur. Bu doğrultuda cinsiyet değiştiren bir kişi üreme yeteneğinden yoksun olsa da çocuk evlat edinebilmesinin bir engeli yoktur.

Kanunda da açıkça bildirildiği gibi soy bağının kurulmasının bir diğer yolu evlat edinmedir¹¹⁸.

7. CİNSİYET DEğİşTİRME AMELİYATLARI İLE SAğLIK SİSTEMİ HUSUSLARI

Söz konusu ameliyatın sosyal güvenlik kapsamında karşılanıp karşılanmayacağı da ayrı bir mevzudur. Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından bir ameliyatın maddi yükünün karşılanabilmesi için gereken tıbbi müdahalenin zorunlu olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Eğer ki yapılan müdahale lüks ihtiyaç kapsamında değerlendirilirse karşılanmayacaktır. Oysaki tıbbi anlamda değerlendirme yapıldığında; bir bireyin psikolojik anlamda transseksüel yapıda olması halinde fiziksel olarak da cinsiyetini değiştirmesi kaçınılmazdır. Aksi durumda psikolojik olarak ağır bunalımlar söz konusu olabilecektir. Çünkü öncesinde de detayıyla değindiğimiz gibi transseksüel bireyler hissetmedikleri biyolojik özelliklere sahip vücudunda hapsolmuş hissetmektedirler.

Bir operasyonun SGK kapsamında olup olmadığı 5510 sayılı Kanun'un 63 ve 64. maddeleri değerlendirilerek anlaşılacaktır. Zira belirtilen maddelerde hangi hizmetlerin Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından karşılandığı ve karşılanmadığı yer almaktadır:

“Finansmanı sağlanan sağlık hizmetleri ve süresi

MADDE 63- Genel sağlık sigortalısının ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sağlıklı kalmalarını; hastalanmaları halinde sağlıklarını kazanmalarını; iş kazası ile

¹¹⁸ Hatemi, **Aile Hukuku**, s. 149-153.

meslek hastalığı, hastalık ve analık sonucu tıbben gerekli görülen sağlık hizmetlerinin karşılanması, iş göremezlik hallerinin ortadan kaldırılmasını veya azaltılmasını temin etmek amacıyla Kurumca finansmanı sağlanacak sağlık hizmetleri şunlardır:

a) Kişilerin hastalanmalarına bakılmaksızın kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile insan sağlığına zararlı madde bağımlılığını önlemeye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri.

b) Kişilerin **hastalanmaları halinde** ayakta veya yatarak; hekim tarafından yapılacak muayene, hekimin göreceği lüzum üzerine teşhis için gereken **klirik muayeneler, laboratuvar tetkik ve tahlilleri ile diğer tanı yöntemleri, konulan teşhise dayalı olarak yapılacak tıbbî müdahale ve tedaviler, hasta takibi ve rehabilitasyon hizmetleri, organ, doku ve kök hücre nakline ve hücre tedavilerine yönelik sağlık hizmetleri, acil sağlık hizmetleri, ilgili kanunları gereğince sağlık meslek mensubu sayılanların hekimlerin kararı üzerine yapacakları tıbbî bakım ve tedaviler**

...

f) Yukarıdaki bentler gereğince sağlanacak sağlık hizmetleriyle ilgili teşhis ve tedavileri için gerekli olabilecek kan ve kan ürünleri, kemik iliği, aşı, ilaç, **ortez, protez, tıbbî araç ve gereç, kişi kullanımına mahsus tıbbî cihaz, tıbbî sarf, iyileştirici nitelikteki tıbbî sarf malzemelerinin** sağlanması, takılması, garanti süresi sonrası bakımı, onarılması ve yenilenmesi hizmetleri.”

Yukarıdaki maddede protezlerin SGK kapsamında olduğu belirtilmiştir.

SGK kapsamına girmeyenler tedaviler ise yine aynı kanunun aşağıda yer verdiğimiz maddesinde yer almaktadır:

“Kurumca finansmanı sağlanmayacak sağlık hizmetleri

MADDE 64- Kurumca finansmanı sağlanmayacak sağlık hizmetleri şunlardır:

a) Vücut bütünlüğünü sağlamak amacıyla yapılan ve iş kazası ile meslek hastalığına, kazaya, hastalıklara veya konjenital nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan durumlarda

yapılacak sağlık hizmetleri dışında estetik amaçlı yapılan her türlü sağlık hizmeti ile estetik amaçlı ortodontik diş tedavileri.

b) Geleneksel, tamamlayıcı, alternatif tıp uygulamaları ve Sağlık Bakanlığınca izin veya ruhsat verilmeyen sağlık hizmetleri ile Sağlık Bakanlığınca tıbben sağlık hizmeti olduğu kabul edilmeyen sağlık hizmetleri.

c) (Ek: 17/4/2008-5754/41 md.) Yabancı ülke vatandaşlarının; genel sağlık sigortalısı veya genel sağlık sigortalısının bakmakla yükümlü olduğu kişi sayıldığı tarihten önce mevcut olan kronik hastalıkları,

d) (Ek: 17/1/2012-6270/7 md.) 63 üncü maddeye göre yöntem, tür, miktar ve kullanım sürelerinin belirlenmesi sonucunda Kurumca finansmanı sağlanacak sağlık hizmetlerinin kapsamı dışında bırakılan sağlık hizmetleri. (Ek fıkra: 10/9/2014-6552/46 md.)

Kurumla sözleşmeli özel sağlık hizmet sunucuları ile Kurumla kısmi branş veya sağlık hizmeti alım sözleşmesi imzalamış olan vakıf üniversitesi sağlık hizmeti sunucuları, Kuruma bildirmiş oldukları hekimlerden sözleşme kapsamı branşlarda fiilen hizmet sunanlar tarafından verilen sağlık hizmetlerini, Kurumca belirlenen istisnalar hariç olmak üzere ve Kurum mevzuatına uygun olarak fatura edebilirler. Aksi takdirde, bu faturalara ait tutarlar Kurumca karşılanmaz. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usûl ve esaslar Sağlık Bakanlığının uygun görüşü alınarak, Kurumca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”

Dolayısıyla yukarıdaki maddeden de anlaşıldığı gibi salt estetik gayeyle yapılan operasyonları SGK karşılamamaktadır.

2014 yılında çıkan haberler doğrultusunda ise SGK Başkanlığı'nca İstanbul Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü'ne gönderilen dilekçede cinsiyet değiştirme ameliyatlarının karşılanmasının gerektiği görüşü yer almıştır¹¹⁹.

Trakya Üniversitesi'ne 13.09.2013'de yapılmış bulunan cinsiyet değiştirme operasyonuna başvuruya müteakip, SGK Başkanlığı'ndan İstanbul Sosyal Güvenlik

¹¹⁹ *Cinsiyet değişimi SGK kapsamında*, 2014, (Erişim) <http://www.milliyet.com.tr/gundem/cinsiyet-degisimi-sgk-kapsaminda-1837366> (3 Ekim 2018).

İl Müdürlüğü'ne gönderilen dilekçe neticesinde, cinsiyet değiştirme operasyonun SGK dâhilinde yapılmasına izin verilmiştir.

23.10.2013'te Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Genel Sağlık Sigortası Genel Müdürlüğü'nce İstanbul Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü'ne iletilen dilekçe içeriği aşağıdaki gibidir:

“Cinsel kimlik bozukluğunun (transseksüalite) bir ‘hastalık’ olduğu, buna yönelik yapılan ve SUT eklerinde zaten mevcut olan tıbbi işlemlerin de sağlık hizmeti olarak kabul edilmesi ve transseksüalite tanısının psikiyatri uzmanınca konulduktan sonra en az 1 yıl süreyle psikiyatri kliniği takibi sonrasında, kişinin aldığı sağlık kurulu raporu ile mahkemeye başvurması neticesinde; mahkemenin başlamasını takiben hâkimin isteği ile ikinci kalıcı rapor verilmesi ve TC mahkemelerince verilen karar neticesinde tıbbi işlemlere başlanması gerekmektedir. Kişinin bir psikiyatri uzmanı tarafından en az bir yıl süreyle takip edilmiş olması ve uzman hekimlerin verdiği sağlık kurulu raporuna tıbbi genetik uzmanından alınan görüş yazısı eklenmesi gerekmektedir. Ayrıca kadından erkeğe cinsiyet değiştirme işlemlerine; SUT'ta yer alan (...) Testis Protezi Yerleştirilmesi ve Üroplasti işlem kodlarından, SUT ve ilgili mevzuat hükümlerimiz doğrultusunda işlem yapılması gerekmektedir. Gereğini rica ederim.

Uygulamada sıkıntılar yaşıyor

1988'den bu yana 500'e yakın cinsiyet geçiş ameliyatına imza atan Plastik Cerrahi Uzmanı Doç. Dr. Harun Özkan, SGK kapsamında bu ameliyatların gerçekleşmesinin önemli olduğunu vurgulayarak şunları kaydetti: ‘Avrupa’da zaten hep böyle. Türkiye’de de SGK’nın bu ameliyatlara karşılmasına ilişkin bir yasanın olduğunu biliyoruz. Fakat uygulamada sıkıntılar yaşıyor. Henüz hastaneler ve doktorlarda bilinç yok. Bunun için heyet raporu gerekiyor. Zaten sırf ameliyat masrafları SGK kapsamına diyor değil, bu ameliyatların yapılması için de heyet raporu ve mahkeme kararı gerekiyor. SGK’nın bu ameliyatlara karşılması çok olumludur.’”¹²⁰

¹²⁰ Cinsiyet Geçiş Ameliyatları SGK Kapsamında, 2014, (Erişim) <https://lgbti.org/cinsiyet-gecis-ameliyatlari-sgk-kapsaminda/> (17 Eylül 2019).

SUT'un eklerinde SGK tarafından karşılanan operasyonlar arasında penis yapılması, protezler yer alıyor. Burada tek sorun erkekten kadına dönüşüm halinde meme ameliyatlarının karşılanmamasıdır. Zira SUT eklerinde göğüs operasyonlarının bir karşılığı yer almamaktadır. Sadece cinsel organın yapılmasının karşılanacağı hususuna dair bilgi yer almaktadır¹²¹.

Ancak 2018'de emsal olarak ilk defa bir kişinin meme ameliyatının SGK kapsamında sayıldığına dair haberlere rastladığımızı da belirtmek isteriz. İlgili haberde hastanın öncesinde adli tıp biriminden "beden ve ruh sağlığı bakımından zorunlu operasyon" raporu aldığı ve bu şekilde zorunluluk nedeniyle ameliyatın karşılanmasının söz konusu olabileceği belirtilmiştir¹²².

Zira genel olarak plastik cerrahi kapsamında gerçekleştirilen lüks ihtiyaç olarak nitelendirilebilecek yüz gerdirme, bazı yüz ve vücut hatlarının değiştirilmesi ameliyatları söz konusu cinsiyet değiştirme ameliyatlarından farklıdır. Cinsiyet değiştirme ameliyatı bir heves uğruna katlanılacak mevzudan çok daha ötedir.

Yine bu başlık altında değinmek istediğimiz bir başka sorun ise; sağlık sistemlerinin trans bireyleri tanımamasıdır. Bu durumda uygulamada bazı problemler görülmektedir. Şöyle ki; cinsiyet değiştirmiş olan bir bireyin daha sonradan biyolojik cinsiyetine ait bir hastalığa yakalanması halinde; bu hastalığa dair tanı ve tedavilerin yapılması için hastane yahut diğer sağlık kuruluşunda problemler yaşamaktadır. Bu duruma örnek vermek amacıyla trans bir kadın (biyolojik erkek - transseksüel yapıda olup ameliyatla kadın kimliğine geçmiştir); cinsiyet değiştirme sürecini tamamlayıp pembe kimlik aldığını, sonrasında hekiminin prostat kanseri şüphesiyle tahlil yaptırmak istediğini ancak sisteme kadın olarak görünmesi nedeniyle tahlil girişinin

¹²¹ 11 ve 17 Ocak 2020 SUT Değişiklik Tebliği İşlenmiş Güncel 2013 SUT, 2020, (Erişim) http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/merkez-teskilati/ana_hizmet_birimleri/gss_genel_mudurlugu/anasayfa_duyurular/duyuru_20200117_20 (23 Mart 2020).

¹²² *Trans bireyin göğüs büyütme ameliyatını devlet karşılayacak*, 2018, (Erişim) <https://www.haberturk.com/trans-bireyin-gogus-buyutme-ameliyatini-devlet-karsilayacak-2158570> (23 Mart 2020).

yapılmadığından bahsetmiştir. Dolayısıyla sağlık sistemleri sadece biyolojik cinsiyet temellidir¹²³.

Esasında burada örnek verdiğimiz problem ciddi -hatta tedavi edilmezse ölümlerle sonuçlanabilecek türden- bir emsaldır. Bu gibi durumları önlemek için sağlık sistemlerinin de trans bireylere göre entegre edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde teşhis, tanı koymakta güçlük çekilebileceği gibi bireyler ilaçlarını almada yahut tedavilerini yaptırmada da problem yaşayabileceklerdir. Trans bireyler de heteroseksüeller gibi toplumun hiç de azımsanmayacak bir bölümünü teşkil etmektedir. Dolayısıyla artık kanunen de tanınan trans bireyler için sosyal sigorta ve sağlık sistemleri de uygun koşullara entegre edilmelidir.

Ülkemizin yanı sıra dünyadaki pek çok ülkede de trans bireyler sağlık sistemine erişmekte sıkıntı yaşamaktadırlar. Örneğin Hırvatistan ve Kıbrıs'ta bu konuyla ilgili alanında uzman kişiler hiç olmadığından yahut sayıca az olduğundan, trans bireyler tedavilerini gerçekleştirebilmek için Avrupa'da yahut Avrupa dışında farklı ülkelere seyahat etmek zorunda kalmaktadırlar¹²⁴. Belçika ve Hollanda gibi cinsiyet değiştirme hususunda diğer ülkelerin bir adım önünde olan ülkelerde bile bu tür tedaviler sayıca sınırlı belli hastanelerde gerçekleştirildiğinden, bu durum bireylerin bir sağlık hizmeti sağlayıcısı seçme özgürlüğünün kısıtlanması olarak yorumlanmaktadır¹²⁵. Yani trans bireyler tedavilerini gerçekleştirebilmek için sayıca sınırlı belli hastaneleri tercih etmek zorundadırlar. Ülkede tedavi imkânının olup olmamasının yanı sıra tedavi giderlerinin devletlerce karşılanmaması da trans bireyler için önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Kimi ülkelerde (örneğin Polonya) sadece hormon tedavisi giderleri karşılanıp ameliyat giderleri karşılanmazken, kimi ülkelerde ise (örneğin Macaristan) devletler tedavi giderlerinin belli bir yüzdesini – örneğin tüm giderlerin %10'unu karşılamaktadırlar¹²⁶. Meme ameliyatları ise tıpkı

¹²³ Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, **a.g.e.** s. 18.

¹²⁴ Marjolein van den Brink ve Peter Dunne, **Trans and intersex equality rights in Europe – a comparative analysis**, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018, s. 79.

¹²⁵ Brink, **a.g.e.**, s. 79-80.

¹²⁶ Brink, **a.g.e.**, s. 79.

ülkemizde olduğu gibi diğer pek çok ülkede cinsiyet değiştirme açısından zorunlu bir operasyon olarak görülmeyip, estetik amaçlı değerlendirilmekte ve bu nedenle sağlık sigortalarının karşılanmamaktadır¹²⁷.

8. CİNSİYET DEĞİŞTİRME VE İNFAZ HUKUKU

Cinsiyet değiştirmek isteyen bireyin hükümlü olması halinde durumunun ne olacağına bu başlık altında yer verilecektir. Transseksüel bir kimsenin istemesi halinde cinsiyetini değiştirmesine izin verilmemesinin trans bir bireyin fiziksel görüntüsünden rahatsız olması nedeniyle ruhsal sıkıntılara yol açabileceğinden bahsetmiştik. Bu durumda Anayasa madde 17’de belirtilen yaşam hakkını korumak adına cinsiyet değiştirmek isteyen birey hükümlü dahi olsa bu hakkının elinden alınmaması ve sağlıklı yaşamını koruması için gerekli izinler verilmeli, cinsiyet değiştirme ameliyatları konusunda gerekli destek sağlanmalıdır.

Hükümlü kimsenin bu operasyonu geçirmek istemesi durumunda operasyon maliyetlerinin ne olacağı ayrı bir husustur. Bu konudaki düzenlemelere baktığımızda:

- Sağlık Bakanlığı’nın 2013/2 sayılı Genelge’sinin 3. maddesinde yatarak ve ayakta tedavi esnasında neredeyse her türlü tedavinin sağlık hizmeti sunan tarafından karşılanacağı belirtilmiştir. Ancak estetik amaçlı tedavilerin, hastanın kendisi tarafından karşılanacağı ifade edilmiştir.
- 20 Mart 2006 tarihli 2006/10218 sayılı Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük’ün 120. maddesinin 3. fıkrasında ise; estetik amaçlı yahut kurumdaki yaşantısını engellemeyecek şikayetlerine dair tedavi giderlerinin hastanın kendisi tarafından karşılanacağı düzenlenmiştir.
- 5275 sayılı 13 Aralık 2004 tarihli Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun madde 71/1’de ise; hükümlünün beden ve ruhsal sağlığı için gerekli olacak her türlü tedavinin öncelikle kurum revirinde, mümkün

¹²⁷ Brink, a.g.e, s. 80.

olmaması halinde ise devlet veya eğitim - araştırma hastanelerinde gerçekleştirileceği düzenlenmiştir.

Dolayısıyla bahsettiğimiz mevzuat hükümlerinden de anlaşılacağı gibi, operasyon maliyetlerinin kimin tarafından karşılanacağı belirlenmesi için öncesinde; cinsiyet değiştirme ameliyatlarının estetik amaçlı tedaviler kapsamına girip girmeyeceği ve hükümlünün ameliyatı ceza infaz kurumunda bulunduğu süre içerisinde gerçekleştirmesinin zorunluluğu hususlarının tartışılması ve talep eden için ruhsal anlamda zorunluluk haline gelip gelmediğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Ancak tekrar ifade edersek; cinsiyet değiştirme tedavileri ve ameliyatları tek başına bir heves uğruna katlanılmasından çok daha öte zorlu bir süreçtir. Zaten cinsiyet değiştirilmesi uygun görülen kişiler için alınan sağlık raporunda ruh sağlığı için cinsiyet değiştirilmesi zorunludur şeklinde yorum yapıldığından bahsetmiştik. Bu durumda cinsiyet değiştirmenin ruhsal sağlığın devamlılığı için zorunlu operasyonlardan görülmesi ve hükümlülerin cinsiyet değiştirmeleri için uygun desteğin sağlanması yerinde olacaktır. Kaldı ki; Anayasa'nın 73. maddesinde:

"...Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlama,... amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler."

denilmektedir.

Dolayısıyla hükümlülerin de Anayasal hak olan sağlığını sürdürmesi için Devlet desteğinin sağlanması önemlidir.

Ayrıca bu konuda daha önceden de infaz mahkemeleri tarafından ameliyatın gerçekleştirilmesi gerektiği yönünde verilmiş kararların olduğu bilinmektedir.

Bu örneklerden birinden bahsetmek gerekirse:

Cinsel kimliğine ilişkin sorun yaşadığı gerekçesiyle öncelikle adının değiştirilmesi davası açan, sonrasında ise cinsiyetinin değiştirilmesi için izin davası açan bir mahkûmun davası kabul edilmiştir. Sonrasında ise bu kişi ceza infaz kurumu idaresine ilgili ameliyat için talepte bulunmuştur. Ancak ceza infaz kurumu idaresi tarafından ret kararı verilmiştir. Bunun üzerine infaz hâkimliğine başvurulmuş, infaz hâkimliğinden de ameliyatın gerçekleştirilmesi yönünde karar verilerek başvurucaunun şikâyeti kabul edilmiştir. İlgili kararın gerekçesinde ise;

Alınan sağlık raporlarında psikolojik açıdan hükümlünün ruhsal sağlığının iyi halde seyretmesi için cinsiyet değiştirmesinin zorunlu olarak görüldüğüne dikkat çekilmiştir.

Devamında, hükümlünün cinsiyet değiştirme ameliyatından uzak tutulmasının, ileride ruhsal çöküntü yaşama ihtimalini doğurabileceğini ve bu durumun da sağlığını, hayatını tamamen tehlikeye sokabileceğini, hükümlünün infazının tamamen bitmesinin beklenmesinin kişinin sağlığı ve yaşamı için riskli olduğunu ifade edilerek talebi kabul edilmiřtir¹²⁸.

¹²⁸ Suat alışkan, “Cezaevinde Olan Transseksüel Hükümlülerin Cinsiyet Değiştirme Hakkı”, Hukuki Haber, 16.07.2018, (Erişim) <https://www.hukukihaber.net/cezaevinde-olan-transseksuel-hukumlularin-cinsiyet-degistirme-hakki-makale,5971.html> (7 Ocak 2020).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CİNSİYET DEĞİŞTİRME VE DİĞER ÜLKELERDEKİ GELİŞMELER

1. DÜNYADAKİ DURUMA GİRİŞ

Dünya üzerinde ilk olarak resmi bir şekilde cinsiyet değişikliği ameliyatı yaptığını açıklayan sağlık kuruluşu John Hopkins adında Amerika'daki bir hastanedir. Söz konusu ameliyat 1965 yılında gerçekleştirilmiştir ve bir erkekten kadına dönüşüm operasyonudur¹²⁹.

Ancak bundan önce cinsiyet değiştiren dünyadaki ilk transseksüel Danimarkalı Einar Wegener isimli bir ressamdır. Einar Wegener, öncelikle bir kadın ressamla evlilik yapmış, bu evliliği esnasında ressam eşine kadın kılığında modellik yapmıştır. Söz konusu portrelerdeki kadının kim olduğu ise merak uyandırmıştır. Daha sonrasında ise portrelerde yer alan modelin kimliği açığa çıkmıştır. Öncelerde cross-dresser (karşıt cins gibi giyinen) olarak düşünülen Einar'ın daha sonrasında transseksüel yapıda olduğu anlaşılmıştır. Einar, cinsiyet değiştirmek istemiş ve Uzman Seksolog Magnus Hirschfeld gözetiminde Berlin'de yapılan ilk ameliyatla cinsiyetini değiştirmiştir. Ancak sonrasında da birkaç defa daha operasyon geçirmek zorunda kalan yeni adıyla LİLİ ELBE, yumurtalıkların yerleştirilmesi için birkaç defa ameliyat olmuştur ancak en sonunda doku uyumsuzluğu nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Tarihteki ilk transseksüelin hayali esasında çocuk sahibi olmak olduğu için yumurtalık nedeniyle defalarca tıbbi operasyonlar geçirmiş ve en sonunda da hayata gözlerini yummuştur¹³⁰.

¹²⁹ *Identity Crisis*, (Erişim) <https://web.archive.org/web/20120219001219/>

http://www.baltimorestyle.com/index.php/style/features_article/fe_sexchange_jf07/ (21 Ocak 2019).

¹³⁰ Duygu Ertürk, "Dünyanın İlk Transseksüeli: Zavallı Küçük Lili'm Benim", 2009, (Erişim) <https://www.kaosgl.org/haber/dunyanin-ilk-transseksueli-zavalli-kucuk-lilirsquom-benim-> (21 Ocak 2019).

2. AVRUPA GENELİNDE YER ALAN KANUNİ DÜZENLEMELER

Cinsel yönelim konusunda ayrımcılık hususunda Amsterdam Anlaşması'yla bir takım düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemeler ışığında “*Konsey, Komisyonun teklifi üzerine ve Avrupa Parlamentosuyla istişare içinde cinsiyet, ırk ve etnik köken, dini inanç, yaş ve cinsel yönelime ilişkin yapılan her türlü ayrımcılığa karşı harekete geçebilir.*” Denilmiştir (1 Mayıs 1999 günü yürürlüğe giren 13. madde).

Böylece cinsel tercihler hususunda ayrımcılığa karşı duruş olarak düzenlenen ilk anlaşma kabul edilmiştir.

1999 yılı sonrasında ise; çalışma hakları düzenlendiği esnada istihdam konusunda kişinin inançları, engel hali, cinsel eğilim ve yaşa ilişkin ayrımcılıklar yasak hale getirilmiştir (2000/78/EC 27 Kasım 2000).

Bu yasak, üye ülkelere karşı da bağlayıcı olarak kabul edilmiştir. Bu sayede üye ülkelerin kendi yasaları içerisinde de bahsedilen ayrımcılık kurallarına uygun düzenlemeler getirilmesi öngörülmüştür.

Avrupa Birliği İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan 21. maddeye göre;

*“Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, kalımsal özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya başka herhangi bir görüş, bir ulusal azınlığın üyesi olma, doğum, yaş veya cinsel yönelim gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılması yasaktır”*¹³¹

Bu sayede insan hakları sözleşmesinin açık bir şekilde cinsel yönelim kaynaklı ayrımcılık karşıtı olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Bunun yanında cinsiyet değişikliğinin Avrupa'daki birçok ülkedeki kanuni olarak gelişimi şu şekildedir:

Yukarıda da detayıyla yer verdiğimiz gibi ülkemizde ilk defa 1988 yılında Türk Medeni Kanunu'na getirilen değişiklikler ile cinsiyet değiştirme hususunda düzenleme yapılmıştır. Bu bağlamda cinsiyet değiştirme hususunda kanuni düzenleme yapan Avrupa'da 5. ülke Türkiye'dir.

¹³¹ AB'de Cinsel Yönelim, 2014, (Erişim) <http://lgbti.org/abde-cinsel-yonelim> (17 Eylül 2019).

Diğer Avrupa ülkelerinde ise konuya ilişkin ilk düzenlemeler şu şekilde yapılmıştır:

- İtalya, Almanya ve İsveç'te konuya ait özel kanun hükümleri çıkarılmıştır.
- Hollanda'da ise bizim hukuk sistemimizdeki gibi Medeni Kanun'a ek yapılmakla yetinilmiştir.
- Almanya'da 1980 senesinde Transseksüeller Kanunu çıkarılmıştır. 1988 senesinde yapılan Türkiye'deki düzenlemede Alman kanunu bu konuda göz önünde bulundurulmazken, yeni cinsiyet değiştirme kanunumuzun Alman kanunundan esinlendiğini söylemek mümkündür.
- İsveç Hukuku'nda 1972 tarihinde düzenlenen yasa maddesi ile Türkiye'deki düzenlemeye oldukça benzer bir hüküm tesis edilmiştir. Dolayısıyla burada yer alan hususlar da yine Alman Kanunu'ndaki düzenlemelere denktir¹³².

Bunun yanında; 1989 senesinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tavsiye bir karar kabul etmiştir. Söz konusu kararın transseksüellerin durumuna ilişkin bir karar olmasının yanında Parlamenterler Meclisi Hukukî İşleri ve İnsan Hakları Komisyonu'nca düzenlenmiş raporda cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığa dair hususlara da yer verilmiştir. Çünkü burada her ne sebeple olduğu fark etmeksizin, insan haklarından eşit yararlanma ilkesinin önemi vurgulanmak istenmiştir.

Ayrıca, 2 Temmuz 2008 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu cinsiyet kimliği ile cinsel yönelime dair ayrımcılığa karşı mücadele etmeye karar vermiş, milletlerarası bir grup kurulmuş ve Avrupa Konseyi üyesi devletlere örnek olması amacıyla Tavsiye Kararı hazırlamak üzere görevlendirilmiştir. Bu hareketin de devamında Avrupa Birliği'ne üye devletleri transseksüel kişilerin koruma altına alınması için daha ileri planlar yapmaya ve bu planları geleceğe taşımak için kanunlar yapmaya teşvik etmeye başlanmıştır.

¹³² H.C. Hakan Hakeri, "Cinsiyet değiştirme hukuku", [Elektronik Versiyon] *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*. Dönem 2013-2014, Sayı 29, (Erişim) <http://www.sdplatform.com/Dergi/756/Cinsiyet-degistirme-hukuku.aspx> (21 Ocak 2019), s. 28.

2006 ve 2007 tarihlerindeki kararlarda transseksüel bireylerin durumu Avrupa Parlamentosu'nun dikkatini çekmiş ve neticesinde 2007 yılında Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğine İlişkin İnsan Hakları Hukukunun Uygulanması hakkında Yogyakarta İlkeleri yayınlanmıştır. Söz konusu ilkeler standart olarak uluslararası şekilde kabul edilmediği halde birçok mahkeme karar verirken bu ilkelere atıfta bulunmakta ve birçok devlet söz konusu ilkeleri, transseksüel kimselere ilişkin uygulamalarını belirleme hususunda yol gösterici olarak kabul etmiştir.

İnsan Hakları Komiseri de ayrıca Yogyakarta İlkeleri'ne destek vermiş ve bu ilkeleri önemli bir araç olarak göstermiştir¹³³.

2012'de ise Avrupa Komisyonu tarafından, ayrımcılıkla mücadele alanında uzman kişilerce hazırlanan, cinsiyet ve cinsel kimliğe dayalı ayrımcılığı konu edinen bir rapor yayınlanmıştır. 30 Avrupa ülkesindeki uzmanların bilgisine dayanılarak hazırlanan bu rapor, her ne kadar kimi Avrupa ülkelerinde transseksüel hakları yönünde umut verici gelişmeler olsa da, genel olarak Avrupa Birliği içerisindeki transseksüel ve çift cinsiyetli bireylerin maruz kaldıkları ciddi eşitsizlikleri göz önüne sermiştir. Bu anlamda dikkat çekici bir çalışmadır. 2012'den bu yana hem Avrupa Birliği'nde hem de Avrupa Serbest Ticaret Birliği'nde transseksüel ve çift cinsiyetli bireylerin sahip olduğu haklara ve cinsel kimliğe dayalı olarak ortaya çıkan ayrımcılığa yönelik ilgi ciddi anlamda artış göstermiş ve üye ülkelerde bu bireylerin karşılaştıkları sosyal, hukuki ve ekonomik problemlere yönelik farkındalık artmıştır¹³⁴.

Her ne kadar transseksüel ve çift cinsiyetli bireylerle ilgili farkındalık ve kabulleniş bu yıllardan itibaren artış gösterse de, hala Avrupa Birliği ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği'nde cinsiyet ve cinsel kimliğe dayalı olarak ortaya çıkan ayrımcılık gerçeği kendisini ciddi şekilde hissettirmektedir. Örneğin 2014'te yayımlanan "Avrupa Birliği'nde trans olmak" isimli raporda Avrupa Birliği'nde yaşayan lezbiyen, gey,

¹³³ İnsan Hakları Komiserliği Avrupa Konseyi, **İnsan Hakları ve Cinsiyet Kimliği**, Strasburg, 2009, (Erişim) https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/31/CinsiyetKimligi_TR.pdf (21 Ocak 2019), s. 5-6.

¹³⁴ Brink, **a.g.e**, s. 31.

biseksüel ve transseksüel bireylerle yapılan geniş çaplı ankete yer verilmiştir. Ankete katılan transseksüel bireyler eğitim, kariyer ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere farklı alanlarda ayrımcılıkla karşılaştıklarını belirtmiştir. Yine ankete göre transseksüel bireylerin şiddet ve tacize maruz kalma oranı; lezbiyen, gey ve biseksüel bireylerin iki katı oranındadır¹³⁵. Bu rapor, tüm dünyada transseksüel bireylerin, heteroseksüel olmayan diğer bireylere kıyasla daha fazla insan hakları ihlallerine maruz kaldığı gerçeğini ortaya koymasıyla da dikkat çekicidir.

Toplumlar içerisinde norm olarak kabul ettirilmeye çalışılan heteroseksüel davranış kalıbına uymayan bireyler yalnızca toplumdan dışlanmakla kalmamakta, aynı zamanda hukuki perspektif yönünden de kabul görmemektedir. Zira dünyadaki bütün hukuk sistemlerinde kendisine geniş çaplı yer bulan ve insan hakları hukukunun temelini oluşturan “cinsiyete dayalı ayrımcılık yasağı” kavramı dahi, salt kadın – erkek arası eşitsizliklerin giderilmesi şeklinde yorumlanmakta; LGBTI üyesi bireylerin her anlamda maruz kaldığı ayrımcılık “onların ne tam olarak kadın ne de tam olarak erkek olmadığı” gerekçesiyle hukuk alanlarının ilgisi dışında bırakılmaktadır.

Sadece Avrupa sınırları içerisinde değil, tüm dünya ülkelerinde transseksüel bireyler hukukun sağladığı korumaya erişme konusunda problem yaşamaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde transseksüel hakları konusunda hemen hemen her çalışmada geniş yer bulan *Ulane v. Eastern Airlines* kararına kısaca değinmek transseksüel bireylerin hukuk sistemlerince nasıl dışlandığını göstermek konusunda aydınlatıcı olacaktır. Transseksüel olduğu gerekçesiyle cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirdikten sonra işten çıkarılan pilot *Karen Ulane*’nin havayoluna karşı açtığı kazandığı dava, üst mahkemece “*Karen Ulane*’in işten çıkarılmasının sebebinin kadın olması değil transseksüel olması olduğu, yerel mahkemenin *Karen Ulane* lehine verdiği kararın dayanağı olan kanun maddesinin ‘sadece kadınların’ cinsiyete dayalı uğradığı ayrımcılığa karşı koruma sağladığını, bu kanun maddesinin homoseksüeller, travestiler ve transseksüeller bakımından koruma sağladığı şeklinde

¹³⁵ Brink, a.g.e, s. 32.

yorumlanamayacağını” belirterek bozmuştur¹³⁶. Görüldüğü üzere dünyadaki çoğu hukuk sistemi bile toplumda heteroseksüel olmayan bireylerin varolduğu gerçeğini adeta görmezden gelmekte, kanunların sağladığı eşitlikten yalnızca klasik “kadın” veya “erkek” kalıbına uygun bireylerin yararlanabileceğini kabul etmektedir.

1993’de Seattle’da 22 yaşında intihar eden henüz ameliyat olmamış transseksüel bir kadının, intihar etmeden önce günlüğüne yazdığı “*Keşke anatomik olarak ‘normal’ olsaydım, böylece yüzmeye gidebilirdim... Ama hayır, ben bir mutantım, Frankenstein’in canavarıyım*” sözleri bile toplumda norm olarak benimsenen kalıplara uymayan bireylerin yaşadıkları psikolojik travmaları ortaya koymaktadır¹³⁷.

2014’te yapılan anketin geniş ses getirmesinden sonra 2015’te Avrupa Komisyonu “LGBTİ Eşitliğini Sağlamak İçin Yapılacaklar Listesi”ni yayınlamıştır. Komisyonun bu listedeki iki önceliği “*LGBTİ’li bireylerin haklarının geliştirilmesi ve bu bireylere yasal korumanın sağlanması*” ve “*LGBTİ’li bireylerin ve ailelerinin mevcut haklarının izlenmesi uygulanması*”dır. Rapor her ne kadar LGBTİ’li bireylerin haklarının korunmasını hususunda Avrupa Birliği ülkelerin milli hukuklarını tamamlayıcı bir rol üstlenmiş olsa da, Komisyon tarafından bu raporun tek başına hakların sağlanması hususunda yeterli olmadığı belirtilmekte ve üye ülkelerin sağladığı korumanın yeterince gelişmemiş olduğu endişesi ifade edilmektedir¹³⁸. Dolayısıyla transseksüel bireyler başta olmak üzere tüm LGBTİ üyesi bireylerin sahip olduğu hakların korunması ve bu bireylere karşı ayrımcılığın önüne geçilebilmesi için ülkelerin milli hukuklarında değişiklikler yapması zorunludur.

Bu doğrultuda Avrupa ülkelerinde transseksüel bireyler başta olmak üzere tüm LGBTİ üyesi kişilerin ayrımcılığa karşı milli hukuk düzeyinde nasıl korunduğuna kısaca değinmekte fayda vardır. Pek çok Avrupa ülkesinde transseksüel yahut diğer LGBTİ üyesi bireylerin korunmasına yönelik olarak özel hukuki düzenlemeler yapılmamış, genel olarak insan hakları bağlamında “kimseye ayrımcılık

¹³⁶ Lloyd, **a.g.e.**, s. 162-164.

¹³⁷ Lloyd, **a.g.e.**, s. 159.

¹³⁸ Brink, **a.g.e.**, s. 32.

yapılamayacağı” ve “herkesin eşit olduğu” kavramlarından yola çıkarak transseksüel ve diğer LGBTI üyesi bireylerin herkesle aynı korumaya sahip olduğu hüküm altına alınmıştır¹³⁹. Bunun yanında Malta “cinsel kimlik”, “cinsiyet ifadesi” ve “cinsel özellikler” kavramlarının üçünü de kapsayıcı şekilde transseksüel bireylere yönelik ayrımcılığa karşı özel hukuki düzenlemeler getiren tek Avrupa ülkesi olarak ön plana çıkmaktadır. Hollanda’da yakın zamanda yapılan kanun değişiklikleriyle Malta’dakine benzer şekilde cinsel ayrımcılık ve eşitsizliğe karşı geniş bir koruma sağlanmaya çalışılmaktadır¹⁴⁰. Alman Hukuku ise Malta Hukuku ile birlikte, cinsel ayrımcılık ve eşitsizliğe karşı non binary yani ikili olmayan cinsiyete ait bireyleri de koruma altına almaktadır¹⁴¹.

2.1. Cinsel Kimliği Tanımda Avrupa’da 3 Kategori

Yukarıda bahsedilen Avrupa Birliği raporuna göre cinsel kimliği tanımda Avrupa Birliği ülkeleri 3 kategoriye ayrılmış durumdadır:

İlk kategoride, resmi olarak cinsel kimliği tanımlamak için hiçbir şart öngörülmemiştir. Örneğin İrlanda, Belçika, Danimarka, Hollanda, Lüksemburg, Malta, Norveç ve Portekiz gibi bazı ülkeler bir tür kendi kaderini tayin etme (self determination) hakkını tanımakta ve cinsiyet değiştirmek için herhangi bir tıbbi süreç geçirmeyi yahut kişinin transseksüel olduğuna ilişkin tıbbi bir tanının konulmuş olmasını zorunlu kılmamaktadır¹⁴². Bu ülkelerde bireyler, kendi istekleri doğrultusunda cinsiyetlerini değiştirme hakkına sahiptirler. Bu ülkelerdeki kişiler her ne kadar kimlik kayıtlarındaki cinsiyetlerini değiştirebilmek için tıbbi bir müdahale yahut rapora ihtiyaç duymasa da tam anlamıyla gerçek anlamda kişinin kendi kaderini tayin etme hakkını tanıyan ülke Malta’dır. Malta dışındaki diğer ülkelerde tıbbi müdahale yahut rapor aranmasa da kişinin en azından belli bir yaşı doldurmuş

¹³⁹ Brink, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁴⁰ Brink, **a.g.e.**, s. 69.

¹⁴¹ Brink, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁴² Brink, **a.g.e.**, s. 59.

olması yahut belirli süredir karşı cinse ait şekilde yaşadığını ortaya koymuş olması şeklinde belli şartlar aranmaktadır¹⁴³.

İkinci kategoride ise, tercih edilmiş cinsiyetin resmi olarak kabul edilmesi için herhangi bir ameliyat veya hormon tedavisi şartı aranmamıştır. Örneğin Macaristan'da Sağlık Bakanlığı'nda uzman kişilerden veya İngiltere'de Cinsiyet Tayini Kurulu'nda bir hekim ya da klinik alanında uzman psikolog gibi yetkili bir makam karşısında cinsiyet disforisi ortaya konularak cinsiyetin hukuken tanınması mümkün olmaktadır.

Ancak 3. ve birçok Avrupa Birliği ülkesini de kapsayan kategoride yer alan ülkelerde ise,

1. Tıbbi olarak denetlenmiş cinsiyet tayini operasyonu geçirmiş olduğu (genellikle devlet tarafından belirlenmiş kurum ve hekimlerle sınırlıdır),
2. Tıbbi bakımdan geri dönüşü olmayan vaziyette kastrasyon uygulandığı,
3. Hormon tedavisi gibi başka tıbbî işlemlerden geçtiği,

hususlarının ortaya konması şartları aranmaktadır¹⁴⁴. Günümüzde ülkemizde yapılan düzenlemeler de bu şekildedir.

Örneğin cinsiyet değişikliği konusunda nispeten daha özgürlükçü tutum sergileyen Almanya, Macaristan, İzlanda, İtalya, Polonya, Slovenya, İspanya, İsveç ve İngiltere gibi ülkelerde cinsiyet değiştirmek için yalnızca kişinin transseksüel olduğuna ilişkin konulmuş bir tanının varlığı yeterli görülmekte, bireyler ameliyata yahut sterilizasyona zorlanmamaktadır¹⁴⁵. Bu ülkelerden bazıları ise her ne kadar şart olarak bir cerrahi müdahale yahut sterilizasyonu aramasa da kişilerin belirli sürelerle hormon tedavisi görmüş olması şartını aramaktadır. Örneğin İspanya'da kişilere transseksüel tanısı konulmadan önce 2 yıllık hormon tedavisi görmüş olmaları şartı

¹⁴³ Chiam, **a.g.e.**, ss. 45-84.

¹⁴⁴ İnsan Hakları Komiserliği Avrupa Konseyi, **a.g.e.**, s. 7-8.

¹⁴⁵ Brink, **a.g.e.**, s. 62-63.

aranmaktadır¹⁴⁶. Rusya ve Finlandiya gibi bazı ülkelerde ise her ne kadar yukarıda bahsettiğimiz şekilde kişinin transseksüel olduğuna ilişkin sağlık raporunun varlığı yeterli görünse de bu raporları alabilmek için aranan şartlar oldukça zordur. Örneğin uzun süre hormon tedavisi görme veya farklı uzmanlardan oluşan sağlık kurulunu gerçekten transseksüel olduğu konusunda ikna edebilme gibi¹⁴⁷. Görüldüğü üzere teorik olarak kimi ülkeler cinsiyet değiştirme ameliyatını şart olarak görmediğinden daha özgürlükçü anılsa da, bazılarında öngörülen zorlu şartlar trans bireyleri en az cinsiyet değiştirme ameliyatları kadar sıkıntı içine sokmaktadır.

Bu nispeten özgürlükçü tutum sergileyen ülkelerin aksine Letonya, Romanya, Slovakya, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti gibi bazı ülkelerde ise kişiler, cinsiyet değiştirebilmek için cerrahi operasyonlara ve sterilizasyona mecbur bırakılmaktadır¹⁴⁸.

Arnavutluk, Azerbaycan, Makedonya ve Kosova gibi sınırlı sayıdaki ülkelerde ise transseksüel bireylerin kimliklerindeki cinsiyetlerini değiştirmelerine izin verilmemektedir¹⁴⁹.

Beş Avrupa ülkesinde ise (Bulgaristan, Kıbrıs, Letonya, Litvanya ve Lihtenştayn) şaşırtıcı şekilde cinsiyet değişikliği ile ilgili hazırlanmış herkesi kapsayıcı yasal düzenlemeler mevcut değildir. Yani bu ülkelerde cinsiyetini değiştirmek isteyen bireyler yerel mahkemelere başvurmak ve mahkemeleri cinsiyet değişikliğine izin vermeleri için ikna etmek zorundadırlar. Mahkemelerin yaptıkları yargılamada esas alabilecekleri kanuni düzenlemeler mevcut olmadığından, her bireyin başvurusu, kendi şartlarına göre özel olarak incelenmektedir. Bu beş ülkede cinsiyet değişikliği şartlarını ortaya koyan belirli çerçevelerin olmaması, fiiliyatta kişilerin cinsiyetlerinin hukuki düzeyde tanınmasını engellenmektedir¹⁵⁰.

¹⁴⁶ Brink, **a.g.e**, s. 63.

¹⁴⁷ Chiam, **a.g.e**, s. 45-84.

¹⁴⁸ Brink, **a.g.e**, s. 62.

¹⁴⁹ Chiam, **a.g.e**, s. 45-84.

¹⁵⁰ Brink, **a.g.e**, s. 55-56.

Örneğin bu ülkelerden Litvanya’da her ne kadar mahkemeler cinsiyet değişikliğine karar vermek için kişilerin cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirmiş olmasını arasa da, hukuk sistemi resmi olarak bu prosedürü düzenlemediğinden, Litvanya’dan bir birey medikal geçiş sürecini tamamladığı halde, hukuk düzenindeki eksik düzenlemelerden dolayı nüfus kayıtlarındaki cinsiyetini değiştiremediğinden AİHM’e başvurmuştur. Mahkeme kararında, milli hukukta bu prosedüre yönelik herhangi bir düzenleme olmamasının bireyi ara konumda bıraktığını (kişi ameliyat sonrası fiziksel olarak kadın haline gelmişse de nüfus kayıtlarındaki erkek cinsiyetini değiştirememesi sebebiyle) ve bu nedenle Litvanya hukukunun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. maddesinde koruma altına alınan özel hayata saygı hakkını ihlal ettiğini belirtmiştir¹⁵¹.

Yukarıda bahsedilen Avrupa Birliği cinsel kimlik raporunda 3. kategoride yer alan ülkelerde aranan şartların düpedüz insan haklarına saygısızlık olarak görüldüğü yazılıdır. Özellikle burada eleştiri alan kısım, geri dönüşü olmayan bir şekilde kısırlaştırmadır. Söz konusu kısırlaştırmanın altında yatan neden ise; transseksüel bireylerin üremesinden duyulan korkudur. Buradaki amaç, transseksüellerin aile olmasını engellemektir. Yine söz konusu İnsan Hakları Konseyi’nin raporuna göre, bir dönem hormon tedavisi yahut psikanaliz ile uğraşan bireyler ameliyat ve sonrasında da yaşayacakları toparlanma sürecini bütünüyle hayata dair tabiri caizse önemli bir dönemi sadece kendilerini ispat etmek için ayırmaktadırlar. Bu nedenle topluma, iş hayatına, eğitim hayatına tam bir katılımdan bir dönemlik men edilmiş durumda yer almaktadırlar.

Raporda ayrıca Avrupa’daki trans bireylerin haklarının durumunun insan haklarına tam olarak uygun olmadığı ancak bir takım iyi uygulamaların arttığı belirtilmiştir. Bunlardan birkaç örnek vermek gerekirse:

- a. Birleşik Krallık’ta Cinsiyet Tanıma Yasa Tasarısı’nın, boşanma şartının öngörülmüş olması dışında, güzel bir uygulama örneği teşkil edebileceği belirtilmiştir. Taslak yasa tasarısı zorla kastrasyon, tıbbî tedavi koşulları

¹⁵¹ Brink, a.g.e, s. 43.

yahut ağırlaştırılmış uygulamalar gibi ihlalleri geride bırakıp uygulanabilir bir hale gelmiştir.

- b. Çalışma alanında kimi sendikalar, iş yerlerinde transseksüel kişilerin korunması için işverenlere ilişkin standartlar geliştirilmiştir. Bunlara örnek olarak Hollanda ve Birleşik Krallık'taki sendika gösterilebilir. Ayrıca İtalya'nın Torino kentinde trans bireylerin ameliyat sonrası istihdama katılması için bir program oluşturulmuş. Bu program; transseksüel bireylere ihtiyaç ve kabiliyetlerine yönelik yapılan incelemeler sonucunda farklı şirketlerde ileride kalıcı hale gelebilecek geçici iş önerileri sunmada yardımcı olmaktadır.
- c. Bazı ülkeler ise abartılı psikiyatrik tahlillere ihtiyaç duyulmadan, destekleyici terapi sunan ve her şekilde cinsiyet değiştirme ameliyatını ve hormon tedavilerini kapsayan sağlık sigortası düzenlemeleri yapmış ve tıp merkezleri açmıştır.
- d. Hollanda, Almanya ve Birleşik Krallık'ta cinsiyet kimliği ile ilgili problemleri mevcut, erişkin olmayan kişiler ve onların ailelerine yönelik destek için gruplar mevcuttur.
- e. Yine rapora göre Avrupa'da birkaç üniversite ve okulda transseksüel bireylerin karşılaştığı dışlanma ve şiddet olaylarının ciddiye alınması gerektiği kabul edilmiştir. Bu ülkelerden biri de İngiltere'dir.
- f. Bunun yanında; Liderlikte Mükemmellik Merkezi isimli kuruluşun, trans hakları grubu ile çalışmalar yaparak üniversitelerde ve diğer yükseköğrenim kurumlarında yöneticiler ve idareciler için transseksüel problemlerine ilişkin, kendi kendine çalışma kursu hakkında yayınlarda bulunmuş olduğu belirtilmiştir.

Bütün bunların yanında ayrıca ihtiyaç olan husus, transseksüel kişilerin karşılaştığı problemlere karşı yenilikçi bir insan hakları yaklaşımının benimsenmesidir. Bu hususu gerçekleştirebilmek için bireyler arasında sevgi, saygı ve karşılıklı iletişimi destekleyecek eğitim programlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Transseksüel kişilerin karşılaştığı problemlerin araştırılması ve bunların eğitim programlarına dâhil edilmesi gerekmektedir. Komiserlik, Avrupa Konseyi'ne üye olan devletlerde transseksüellerin durumuna yönelik karşılaştırmalı bir araştırma çalışması

başlatmıştır ve cinsiyet kimliği ayrımcılığı da bu araştırmada önemli bir rol oynamıştır. Cinsiyet kimliği ayrımcılığının UİHK'ler (Ulusal İnsan Hakları Kurumları) ve Eşitlik Kurumları tarafından ele alınması önemlidir. Bunun iyi bir örneği, 2006'da Yeni Zelanda İnsan Hakları Komisyonu'nun hazırladığı, trans bireylerin yaşadığı ayrımcılık hakkındaki raporu olarak görülmüştür¹⁵².

Cinsel kimliği tanımada Avrupa ülkelerinde aranan şartlar sık sık uluslararası düzeyde ülkeler aleyhine başvurulara ve mahkeme kararlarına da konu olmaktadır. Örneğin AİHM, “Goodwin v. United Kingdom (2000)” kararında; cinsiyet değişikliği ameliyatı geçirdikten sonra kimliğindeki cinsiyetini kadın olarak değiştirmek için yaptığı başvurusu reddedilen Ms. Goodwin'in, başvurusunun reddedilmesi sebebiyle İngiltere'de kadınlara yönelik olarak tanınan emeklilik güvenceleri ve evlilik hakkından yararlanamadığını belirterek, İngiltere'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. (özel ve aile hayatına saygı hakkı) ve 12. (evlenme hakkı) maddelerini ihlal ettiğini belirtmiştir¹⁵³.

Mahkeme “A.P, Garçon and Nicot v. France (2017)” kararında; cinsiyet değiştirme için pek çok cerrahi ve diğer tıbbi müdahaleleri, neticede de kısırlaştırmayı zorunlu kılan Fransız hukuk sisteminin, Sözleşme'nin 8. maddesinde yer verilen kişinin beden ve ruh bütünlüğü hakkını ihlal ettiğini ifade etmiştir. Mahkeme bundan önceki kararlarında yasal cinsiyeti tanıma bağlamında zorunlu sterilizasyonun ülkeler tarafından istenmesinin insan hakları bakımından orantılı bir istek olup olmadığı hususunda net bir ifadeye bulunmamışken, 2017'deki A.P. kararında net bir şekilde ülkelerin cinsiyet değişikliği için sterilizasyonu zorunlu tutamayacağını altını çizmiştir. Her ne kadar Mahkeme, cinsel kimliğin belirlenmesi yahut değiştirilmesi hususunda bireylerin insan haklarına aykırı şekilde ağır cerrahi müdahalelere ve zorunlu sterilizasyona maruz bırakılmayacağını belirtse de, ülkelerin cinsiyet değişikliği bakımından kimi şartlar öngörmesi Mahkemece normal karşılanmaktadır. Dolayısıyla Mahkemenin henüz Yogyakarta İlkeleri'nde belirtildiği şekilde cinsel kimliğin belirlenmesini tamamen kişinin hür iradesine (self determination – kendi

¹⁵² İnsan Hakları Komiserliği Avrupa Konseyi, **a.g.e**, s. 16-17.

¹⁵³ Brink, **a.g.e**, s. 41

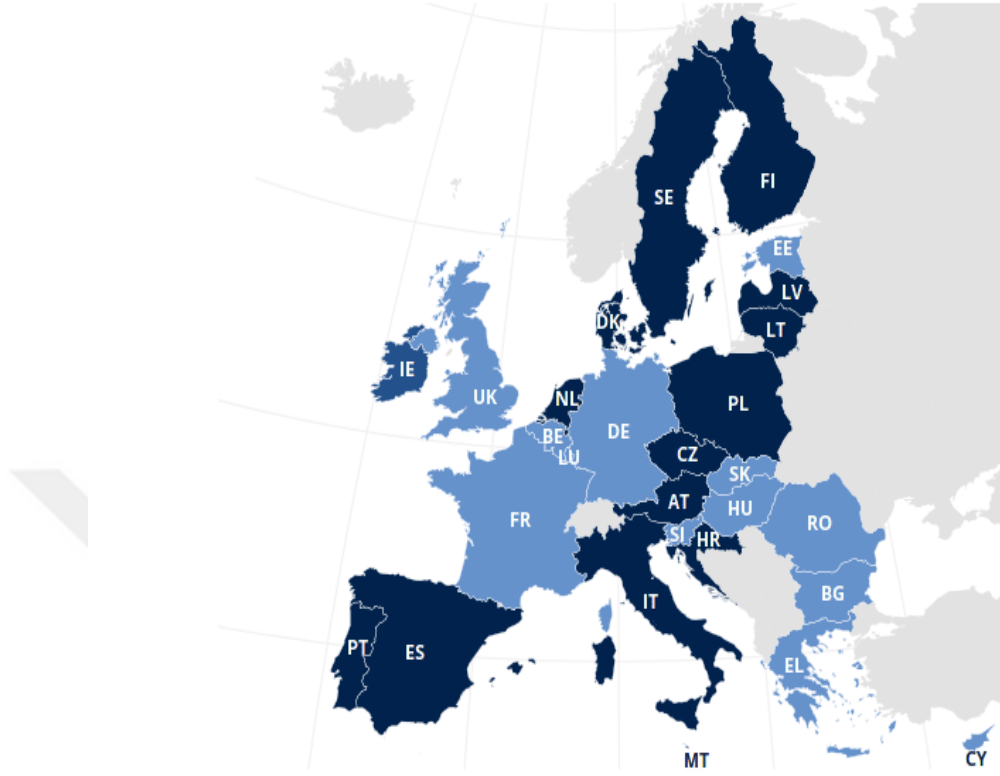
kaderini tayin etme) bırakma şeklindeki yaklaşımı kabul etmediği de açıkça görülmektedir¹⁵⁴.

Bütün bu Avrupa'daki gelişmelere dair açıklamalarımız sonrasında cinsiyet değiştirmenin izin verilmeye başlandığı yaşı gösteren haritaya da burada yer vermek isteriz. Söz konusu harita 2017 yılındaki verilere göre hazırlanmıştır.

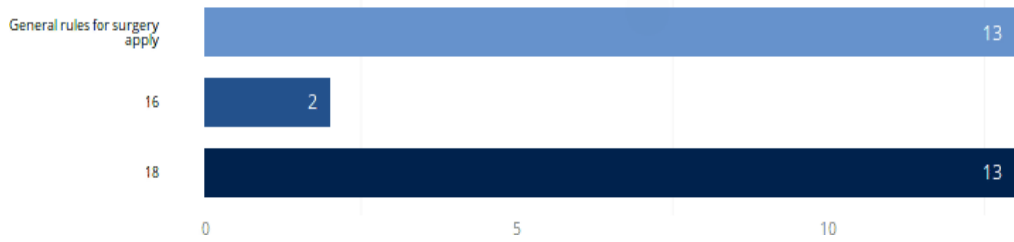
¹⁵⁴ Brink, **a.g.e**, s. 42.

Age at which a child can request sex reassignment surgery

© EuroGeographics for the administrative boundaries © FRA - All rights reserved - Minimum age requirements related to rights of the child in the EU, 2017
| Year : 2017
Source: FRA, <http://fra.europa.eu>

Age at which a child can request sex reassignment surgery

Şekil 1: Avrupa'da Cinsiyet Değiştirmeye İzin Verilen Yaşlar

Kaynak: European Union Agency for Fundamental Rights. Access to Sex Reassignment Surgery. <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/mapping-minimum-age-requirements/sex-reassignment-surgery> (1 Ocak 2020).

Haritaya göre; en koyu mavi renk ile gösterilen ülkelerde 18 yaş, bir ton açık mavi renk ile gösterilen ülkelerde 16 yaş ile cinsiyet değiştirme ameliyatına izin

verilmektedir. En açık renk mavi ile gösterilen ülkelerde genel ameliyat başvuru kuralları uygulanmaktadır.

3. DİĞER ÜLKELERDEKİ DURUM

3.1. Tayland

Tayland ağırlıklı olarak Budist inancın hâkim olduğu bir ülkedir. Bu inanca göre yalnızca 3 tip cinsiyet kategorisi bulunmaktadır: Bunlar; kadın, erkek ve hermafrodit denilen hünsa olarak doğanlar. Bunun yanında Budizm inancı insanları olduğu gibi kabul eden ve hoşgörünün hâkim olduğu bir inanç sistemi olduğu için Budizm'in transseksüelliği yasaklayan bir kuralı da yoktur. Bu nedenle transseksüel bireyler Budist toplumlarda şiddete maruz kalma, dışlanma gibi durumlarla pek karşılaşmayabilir. Toplumsal yaşamla iç içe yaşayabilirler. Fakat burada hoşgörünün olmasına rağmen hâkim inanç, transseksüel bireylerin korunması gereken insanlar değil, acınması gereken insanlar olduğu şeklindedir. Bunun nedeni de Budistlere göre trans bireylerin önceki hayatında uygunsuz davranışları olduğu için bu şekilde doğduklarına inanılmasıdır. Bu nedenle esasında trans bireyin bir başka cinsiyet olarak kabul edilmemesi inancı hâkim olduğundan cinsiyet değiştirme ameliyatları da Tayland yasasında desteklenmiyordu. Hatta transseksüel bireylerin eğitimsiz, zevksiz ve seks kölesi olarak çalışmaya mahkûm olmaları gerektiği düşüncesi Tayland'da yaygın bir görüş olarak geçmişte yer almıştır.

Zira trans bireyler bir dönem Tayland halkının inanışına göre mental rahatsızlığı olan kimseler olarak düşünülmüştür. Bu nedenle çocukların üzerinde kötü etki yapabilecek kimseler olarak tanımlanmışlardır. Bugüne kadar bu nedenle öğretmen gibi mesleklerle trans bireylerin çalışmasına da izin verilmemiştir. Fakat günümüzde Tayland'da da daha fazla trans bireyler kabullenilmeye başlanmıştır. Dünyada ise Tayland sanki trans bireylerin daha fazla kabul gördüğü ve hakkının olduğu bir ülke olarak görünmeye başlanmıştır.

Ancak yine de Tayland hukuk sistemine göre ise; transseksüel bireyler legal olarak cinsiyetini yahut kimliğini değiştiremezler. Bu doğrultuda transseksüel bir bireyin evliliği de engellenmiş olmaktadır. Zira ilgili Tayland kanunlarına göre bir erkek ve kadın evlenebilir. Ancak örnek vermek gerekirse erkek olarak doğan trans bir birey ameliyatla kadın olsa da hukuki anlamda kadın kimliğine sahip olamayacağından, bir erkekle evlilik yapamaz¹⁵⁵. Dolayısıyla kişilerarası olarak, üçüncü bir cinsiyete sahip olmak Tayland'da, özellikle genç bir kişi olarak açık ve kabul edilebilir bir durum olsa da üçüncü cinsiyetin yasal statüsü yoktur. Bu nedenle trans bir birey yetişkinliğe ulaştığında, yaşamı artık sorunlu hale gelebilmektedir¹⁵⁶.

Yine de gelişen zamanla hukuki anlamda cinsiyet değiştirme mümkün olmasa da Tayland'da da bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan ilki, 2002 yılından bu yana artık transseksüellik mental rahatsızlık olmaktan çıkarılmasıdır. 2005'te ise transseksüel bireyler orduya kabul edilmeye başlanmış ve 2008 Mart ayından itibaren getirilen yenilik ise transseksüelleri orduda üçüncü kategoriye eklemek şeklinde olmuştur.

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi Tayland'da cinsiyet değiştirme hususu kabul edilmediği için 2009'a kadar ameliyatlara dair kurallar da mevcut değildi. Bu nedenle uygulamayı gerçekleştiren plastik cerrahlar tarafından, Transseksüel Sağlığı İçin Dünya Profesyoneller Birliği'nin (WPATH) yayınladığı uygulama standartlarına göre (SOC) cinsiyet değiştirme ameliyatları gerçekleştirilmekteydi. Ancak bu şekilde belirli bir kural olmadan bu ameliyatların yapılması nedeniyle ameliyatların yetkisiz kişilerce yapılması gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Bu durumun paniğe yol açması nedeniyle Tayland Medikal Konseyi, 25.11.2009'da cinsiyet değiştirme ameliyatları için kriterleri yayınlamıştır. Bu kriterlere göre; cinsiyet değiştirmek isteyen hastaların

¹⁵⁵ Suppachokkasamsunti, Chattepatchara (Tayland Savcısı), "Transseksüel bireylerin Tayland toplumunda ve Tayland hukukunda yeri" konulu görüşme, İnternet iletişim servisleri, İstanbul: 20.12.2019.

Aynı yönde;

Prayuth Chokrungruanont ve Diğerleri, "The Development of Sex Reassignment Surgery in Thailand: A Social Perspective", 2014, (Erişim) <https://new.hindawi.com/journals/tswj/2014/182981/> (21 Aralık 2019).

¹⁵⁶ Witchayanee Ocha, "Transsexual emergence: gender variant identities in Thailand", **Culture, Health & Sexuality**. Vol.14, Issue 5, 2012, s. 567.

20 yaşında olması yahut 18-20 yaş aralığındaysa ebeveynlerinden birinin izninin olması, 2 ayrı psikiyatrist tarafından ameliyat olmalarına onay verilmesi ve bir yıl boyunca transseksüel yaşam deneyimine sahip olmaları gerekmektedir. Bunun dışındaki kriterler için yine Transseksüel Sağlığı İçin Dünya Profesyoneller Birliği'nin (WPATH) yayınladığı uygulama standartları (SOC) uygulanmaya devam etmiştir. Tayland Medikal Konseyi tarafından cinsiyet değiştirme ameliyatları tanınmaya başlansa da devlet hastanelerinde ameliyat yahut bunun öncesinde gerekli olan hormon tedavisi veya psikolojik tedavilerin hiç biri desteklenmemiştir.

Tayland'da yaşayan transseksüel bireylerin genelde 14-15 yaşında hormon tedavisi için ilaç kullanmaya başladıkları biliniyor. Örnek Diane 35 veya premarin gibi östrojen hormonu içeren preparatlardan günde bir tane kullanılırken bazen de bunlarla birlikte androcur yani androjen hormonu baskılayıcı ilaç kullanılmaktadır. Genelde 20 yaşına gelince de trans bireyler ameliyat olmak istemektedirler. Ancak söz konusu ameliyatlar yukarıda da değindiğimiz gibi çoğunlukla özel olarak gerçekleştirilmektedir. Devlet karşılamadığı için sadece eğitim amaçlı olarak bazı ameliyatlar devlet tarafından finanse edilmektedir. Bu arada Tayland'da genel olarak erkekten kadına dönüşüm yaygın iken kadından erkeğe dönüşüm ameliyatları neredeyse hiç karşılaşılan bir durum değildir¹⁵⁷. Gelişen zamanla birlikte günümüzde Tayland'da cinsiyet değiştirme operasyonları için sağlık turizmi son derece yaygın hale gelmiştir. Tayland, ilgilileri hem egzotik bir ülkeyi keşfetme hem de cinsiyet değiştirme operasyonları olmaları konusunda teşvik etmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Tayland'da sadece turistlere hizmet veren klinikler dahi kurulmuştur¹⁵⁸.

Bu arada, Tayland'da cinsiyet değiştirme operasyonunun öncüsü olan Dr. Preecha Tiewtranon, 1975 yılında Dr. Prakob Thongpeaw ile birlikte ilk cinsiyet değiştirme operasyonunu gerçekleştirmiştir. Bu nedenle 1983 yılından bu yana Chulalongkorn'da cinsiyet değiştirme ameliyatı öğretilmektedir. (Şu anda,

¹⁵⁷ Chokrungruanont, **a.g.e.**, (Erişim) <https://new.hindawi.com/journals/tswj/2014/182981/> (21 Aralık 2019).

¹⁵⁸ Aren Z. Aizura, "Feminine Transformations: Gender Reassignment Surgical Tourism in Thailand", **Medical Anthropology**, Vol.29, Issue 4, 2010, s. 428-429.

Tayland'da sistematik olarak öğretilen ve iyi sonuçlar veren yeniden cinsiyet atama ameliyatı olan tek tıp okuludur)¹⁵⁹.

3.2. Arjantin

Dünya genelinde şu anda transseksüeller açısından cinsiyet değiştirme bakımından Arjantin özgür bir tutum sergilemektedir. Zira Arjantin'de 2012 de kabul edilen kanuna göre; her bir birey cinsiyet değiştirme ameliyatı olmak isteme hakkına sahiptir. Kişinin ameliyat olması için ise aranan kıstas çok basittir. Kişinin 18 yaşında olması ve Ulusal Hayati İstatistik Bürosu'na başvurması yeterlidir. Buradaki temel fark, Türkiye'dekinden ziyade kişinin ameliyata ihtiyaç duyduğunu ispatlaması gerekmemesidir. Sadece kişinin iradesinin bu yönde olması yeterli sayılmaktadır. Bunun yanında, cinsiyet değiştirme talebiyle kişi adını da istediği gibi değiştirebilmektedir¹⁶⁰.

3.3. Arjantin Dışındaki Güney Amerika Ülkeleri

Güney Amerika ülkelerinden Arjantin dışındaki kimi bazı ülkeler de cinsiyet tanıma bakımından sahip oldukları özgürlükçü anlayışla dikkat çekmektedir. Bolivya, Kolombiya, Uruguay, Ekvador, Porto Riko ve Meksika'da trans bireylerin cinsiyet

¹⁵⁹ Prayuth Chokrungruanont ve Preecha Tiewtranon, "Sex Reassignment Surgery in Thailand", **Journal of the Medical Association of Thailand**, Vol.87, No.11, Kasım 2004, s. 1402.

¹⁶⁰ *English Translation of Argentina's Gender Identity Law as approved by the Senate of Argentina on May 8, 2012*, 12.09.2013, (Erişim) <https://tgeu.org/argentina-gender-identity-law> (21 Aralık 2019).

Orijinal kanun metni için;

Ministerio de Justicia y Derechos Humanos, Ley 26.743 IDENTIDAD DE GENERO, 2012, (Erişim) <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/195000-199999/197860/norma.htm> (23 Mart 2020).

http://www.jus.gob.ar/media/3108867/ley_26743_identidad_de_genero.pdf. (23 Mart 2020)

değiştirme yahut sterilizasyon operasyonu geçirmiş olma şartı aranmaksızın resmi evraklarında hem isimlerini hem cinsiyetlerini değiştirmeleri mümkündür¹⁶¹.

Küba ve Panama'da her ne kadar isim ve cinsiyet değişikliği hukuken mümkün olsa da zorlaştırıcı koşullara tabi tutulmaktadır. Zira bu ülkelerde trans bireylerin kimliklerindeki cinsiyetlerini değiştirebilmesi için cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirmiş olmaları zorunludur. Peru'da da isim ve cinsiyet değişikliği mümkün olmakla birlikte açık kanuni düzenlemeler olmadığından, başvurular mahkemelerce incelenip karara bağlanmaktadır¹⁶².

Kimi Güney Amerika ülkelerinde trans bireylerin sadece isimlerini değiştirmelerine izin verilmektedir, resmi kayıtlardaki cinsiyetlerini değiştirmelerine ise izin verilmemektedir. Bu ülkeler Venezuela, Paraguay, Şili, Kosta Rika, Dominik, Guatemala ve Jamaika'dır¹⁶³.

Brezilya, El Salvador ve Haiti'de ise trans bireylerin ne isim ne de cinsiyet değişikliğine izin verilmemektedir¹⁶⁴.

3.4. Avrupa Genelindeki Uygulamaların Aksine Daha Özgürlükçü Tutum Sergileyen Avrupa Ülkeleri

Arjantin'de yapılan düzenlemeleri iki yıl sonrasında, Danimarka parlamentosu takip etmeye başlamıştır. Aynı şekilde transseksüel yapıdaki bireylere 18 yaşından itibaren kendi kararıyla, medikal gereklilik olmamasına rağmen cinsiyet değiştirme hakkı tanınmıştır. Bu şekilde Danimarka, Avrupa genelinde psikiyatrik tanı ya da sertifika aramayan tek ülke olmuştur. Buradaki hâkim görüş her kişinin kendi kaderini tayin etme hakkı olduğu yönündedir. Yine Arjantin'e benzer bir şekilde cinsiyet değiştirme

¹⁶¹ Chiam, **a.g.e.**, s. 85-103.

¹⁶² Chiam, **a.g.e.**, s. 85-103.

¹⁶³ Chiam, **a.g.e.**, s. 85-103.

¹⁶⁴ Chiam, **a.g.e.**, s. 85-103.

gibi isim değiştirme hakkı da tamamen kişinin kararına bırakılmış durumdadır¹⁶⁵. Söz konusu başvurular tamamen kişilerin beyanı doğrultusunda alınmaktayken, 6 aylık bir düşünme süresinden sonra kabul edilmektedir¹⁶⁶. Danimarka'dan hemen sonra 2015'te Malta ve İrlanda, 2016'da Norveç, 2017'de Belçika ve 2018'de Portekiz ve Lüksemburg kişinin kendi kaderini tayin etme hakkını tanımıştır¹⁶⁷. Yani cinsiyet değiştirmek ve hukukun bu durumu tanınması şarta değil tamamen kişinin kendi kararına bağlanmıştır. Görüldüğü gibi burada bahsettiğimiz Avrupa ülkelerinde, yukarıda ifade ettiğimiz Avrupa'daki gelişmelerden ve Konsey kararlarından farklı bakış açıları benimsendiğinden bu bölümde yer vermek istedik.

Bunun yanında, Malta da transseksüel bireyler için oldukça özgürlükçü bir tutum sergilemektedir. Bu kapsamda kişilerin mahremiyetine saygı göstererek; cinsel kimliğin kişinin doğasının bir parçası olduğunu kabullenilmiş ve kişinin bir cerrahi yahut hormonal tedaviye ihtiyaç duymadan da cinsiyet değiştirebilmesinin önünü açılmıştır. Söz konusu tutumunun özünde ise kişilerin dürtülerini etkileyen kararları vermede kendilerinin yetkili olmaları gerektiği düşünçesi yatmaktadır¹⁶⁸. Bu ülkeler dışında Avrupa'da yer alan diğer ülkelerin cinsiyet değişikliği için aradığı kriterlere yukarıda yer vermiştik. Ayrıca Malta, "non binary" yani ikili olmayan cinsiyet tanımını kabul eden tek Avrupa Birliği ülkesi olarak da ön plana çıkmaktadır. Diğer

¹⁶⁵ Azadeh Ansari, "Transgender rights: These countries are ahead of the US", 23.02.2017, (Erişim) <https://edition.cnn.com/2017/02/23/health/transgender-laws-around-the-world/index.html> (21 Aralık 2019).

Folketinget (The Danish Parliament), L 182 Lov om ændring af lov om Det Centrale Personregister, 2014. (Erişim) https://www.ft.dk/Rlpdf/samling/20131/lovforslag/L182/20131_L182_som_vedtaget.pdf (23 Mart 2020).

İngilizce metin için;

Motion to amend the Act on the (Danish) Civil Registration System, 2014, (Erişim) https://tgeu.org/sites/default/files/Denmark_Civil_Registry_law.pdf (23 Mart 2020).

¹⁶⁶ Chris Dietz, "Self-declaration of legal gender status in Denmark", 2018. University of Leeds, School of Law, (Erişim) <https://essl.leeds.ac.uk/law-research-expertise/doc/briefing-papers> (23 Mart 2020).

¹⁶⁷ Brink, **a.g.e.**, s. 59.

¹⁶⁸ Ansari, **a.g.e.**, (Erişim) <https://edition.cnn.com/2017/02/23/health/transgender-laws-around-the-world/index.html> (21 Aralık 2019).

Avrupa ülkelerinin hepsinde, kimi ülkelerde cinsiyet değiştirme prosedürü kolaylaştırılmış olsa da bireyler resmi kayıtlarda sadece “kadın” yahut “erkek” olarak tanınmaktadır. Oysa Malta’da bireyler kendilerini resmi kayıtlarda da “non binary” yani ne kadın ne de erkek cinsiyetine ait olmayan şekilde tanımlayabilmektedir¹⁶⁹. Her ne kadar Hollanda, Fransa, Almanya gibi ülkelerde X (uncertain) şeklinde üçüncü bir cinsiyetin varlığı kabul edilse de bu ülkelerde tüm resmi evraklarda “non binary” yani ikili olmayan cinsiyetle işlem yapılamadığından, Malta’daki boyutta özgürlükçü bir tutumun olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

3.5. Hindistan

Avrupa’dan sonra Hindistan da 2014 yılında yaptığı bir oylama ile benzer bir uygulamaya geçmiş gözükmektedir. Bu doğrultuda; transseksüel bireylerin kendi açıklamaları ile cinsiyetini kendi istediği şekilde yani kadın, erkek ve üçüncü cinsiyet olarak belirlenmesine izin verilmesine başlanmıştır. Hatta bu uygulamanın yanında transseksüel kimselerin eğitim, sağlık ve ayrımcılıktan korunmasına eşit erişime de önem verici düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır¹⁷⁰.

3.6. Diğer Asya Ülkeleri

Asya ülkelerinde hukuk sistemleri başta olmak üzere inanç, kültür, dil ve ekonomi alanındaki farklılıklar tüm ülkeler için uygulanabilir bir cinsiyet tanıma sisteminin önüne geçmektedir¹⁷¹. 2017’de hükümetler, sivil toplum uzmanları ve diğer bazı

¹⁶⁹ Brink, **a.g.e**, s. 66.

¹⁷⁰ Ansari, **a.g.e**, (Erişim) <https://edition.cnn.com/2017/02/23/health/transgender-laws-around-the-world/index.html> (21 Aralık 2019).

Aynı yönde emsal mahkeme kararı; Supreme Court Of India, 15.4.2014, Writ Petition (Civil) No. 400 of 2012 (National Legal Services Authority v. Union of India), (Erişim) <http://www.lawyerscollective.org/wp-content/uploads/2014/04/Transgender-judgment.pdf> (23 Mart 2020).

¹⁷¹ Chiam, **a.g.e**, s. 26.

uzmanların Hong Kong, Vietnam, Tayland ve Filipinler'deki yasal cinsiyet tanıma sistemini değerlendirmek üzere gerçekleştirdikleri toplantı arkasında bir takım olumlu gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Örneğin 2017'de Vietnam Medeni Kanunu'nda yapılan değişiklikle trans bireylerin kimliklerindeki cinsiyetlerini değiştirmelerine izin verilmiştir¹⁷². Nepal'de 2017'den bu yana Yüksek Mahkeme'nin kararları doğrultusunda trans bireylerin isim ve cinsiyet değişikliğinin önü açılmıştır ancak çoğu kararda verilen izin üçüncü bir cinsiyet anlamına gelen "O" ile sınırlıdır¹⁷³. Sayılan ülkeler haricindeki diğer ülkelerde ise pozitif gelişmelerin olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Örneğin Vietnam'da yapılan yenilikçi düzenlemenin aksine aynı sene Singapur'da gerici bir politika değişikliğine gidilerek trans bireylerin cinsiyetlerinin tanınabilmesi için genital organın tamamen değiştirilmesi gerektiği şartı getirilmiş yani cinsiyet değiştirme ameliyatı şart koşulmuştur¹⁷⁴.

Malezya ve Endonezya gibi bazı ülkelerde cinsiyet değişikliğine ilişkin açık yasal düzenlemeler mevcut değildir. Mahkemeler cinsiyet ve isim değişikliği başvuruları için net kriterler ortaya koyamadığından, trans bireyler zorlu dava süreçleriyle karşı karşıya kalmaktadır¹⁷⁵. Dolayısıyla mahkemelerin davacı trans birey için cinsiyet ve isim değişikliğine izin vermesi, tüm trans bireyleri kapsar nitelikte cinsiyet tanıma sisteminin olduğu anlamına gelmemektedir.

Güney Kore ve Japonya'da her ne kadar isim ve cinsiyet değişikliği kanunen mümkün olsa da son derece kısıtlayıcı kurallara bağlanmıştır, yani yasaklayıcı bir anlayışın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Myanmar da ise cinsiyet ve isim değişikliğine hiçbir şekilde izin verilmemektedir¹⁷⁶.

¹⁷² Chiam, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁷³ Chiam, **a.g.e.**, s. 26.

¹⁷⁴ Chiam, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁷⁵ Chiam, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁷⁶ Chiam, **a.g.e.**, s. 25-26.

3.7. Afrika Ülkeleri

Afrika ülkeleri bakımından da tıpkı Asya ülkelerinde olduğu genel bir yaklaşımdan bahsedebilmek mümkün değildir. Cinsiyet tanıma sistemi içinde kimi Afrika ülkelerinde trans bireylerin kimliklerinde hem cinsiyetlerini hem de isimlerini değiştirmelerine izin verilmektedir. Bu ülkeler Kenya, Namibya, Güney Afrika ve Zambiya'dır. Angola, Malavi, Mozambik gibi kimi ülkelerde ise bu değişikliklere izin veren resmi kanuni düzenlemeler mevcut olmasa da mahkeme kararları ile izin verilmesi mümkün olmaktadır. Lesotho ve Zimbabve gibi bazı ülkelerde ise sadece kimlikte ismin değiştirilmesine izin verilmekte fakat cinsiyetin değiştirilmesine izin verilmemektedir. Tanzania ve Uganda'da ne cinsiyet ne de isim değişikliğine izin verilmemektedir¹⁷⁷.

3.8. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika'daki transseksüel bireylere ilişkin gelişim kronolojik olarak şu şekilde yer almıştır:

1. Öncelikle 1868 yılında yapılan düzenlemeyle Anayasa'da onaylanan ek bir değişiklikle devletin kim olursa olsun o kimsenin özgürlüğünü engelleyecek herhangi bir eylem yapamayacağı onaylanmıştır.
2. 1900'lü yıllarda ise ilk defa transseksüel kelimesinin kullanımı başlamıştır.
3. 1949 senesinde ilk defa San Francisco'da yaşayan bir hekim olan Harry Benjamin tarafından trans bireylere hissettikleri cinsel kimliklerde yaşamaları için hormon tedavisi ve cinsiyet değiştirme ameliyatları önerilmeye başlanmıştır. Bu arada "transseksüel" teriminin bilinen ilk kullanımı 1949'da ABD Doktoru David Cauldwell tarafından yapılmıştır. Daha sonrasında bir endokrinolog olan Harry Benjamin de aynı terimi kullanmıştır. Benjamin transseksüeller konusunda o kadar etkili olmuştur ki Dünya Transseksüel Sağlığı için Profesyonel Derneği (WPATH), 1979'da kurulduğunda ilk olarak

¹⁷⁷ Chiam, a.g.e, s. 17-24.

Harry Benjamin Uluslararası Cinsiyet Disforisi Derneği olarak adlandırılmıştır.

4. 1993 senesinde ilk defa bir eyalet tarafından algılanan cinsiyet kimliğini kabul ederek istihdam ayrılıkları yasaklanmıştır. Söz konusu eyalet Minnesota'dır (Minnesota İnsan Hakları Yasası).
5. 2009 da ise insan hakları anlaşmalarıyla nefret suçlarını önleme yasası ortaya konulmuştur. Bu kapsama transseksüel bireyler de dâhil edilmiştir¹⁷⁸.

2015'te Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu (Inter-American-Commission of Human Rights) tarafından yayınlanan "LGBTI'li bireylere yönelik şiddete ilişkin rapor"da Komisyon, eyaletlere "*Tıbbi veya psikolojik değerlendirme ve kanıt ihtiyacı olmaksızın, trans kişilerin doğum belgeleri ve kimliklerinde yer alan isim ve cinsiyet bilgilerini değiştirmelerine imkan tanıyan cinsel kimlik yasaları yürürlüğe konmalıdır*" tavsiyesinde bulunmuştur¹⁷⁹. Komisyon ayrıca raporunda; cinsel kimlik yasaları konusunda en iyi örneğin Arjantin olduğunu, çünkü Arjantin'de bireylerin cinsiyetlerinin tanınması hususunda hiçbir tıbbi ve psikolojik tanının yahut tedavinin ve de hukuki sürecin aranmadığını belirtmiştir¹⁸⁰.

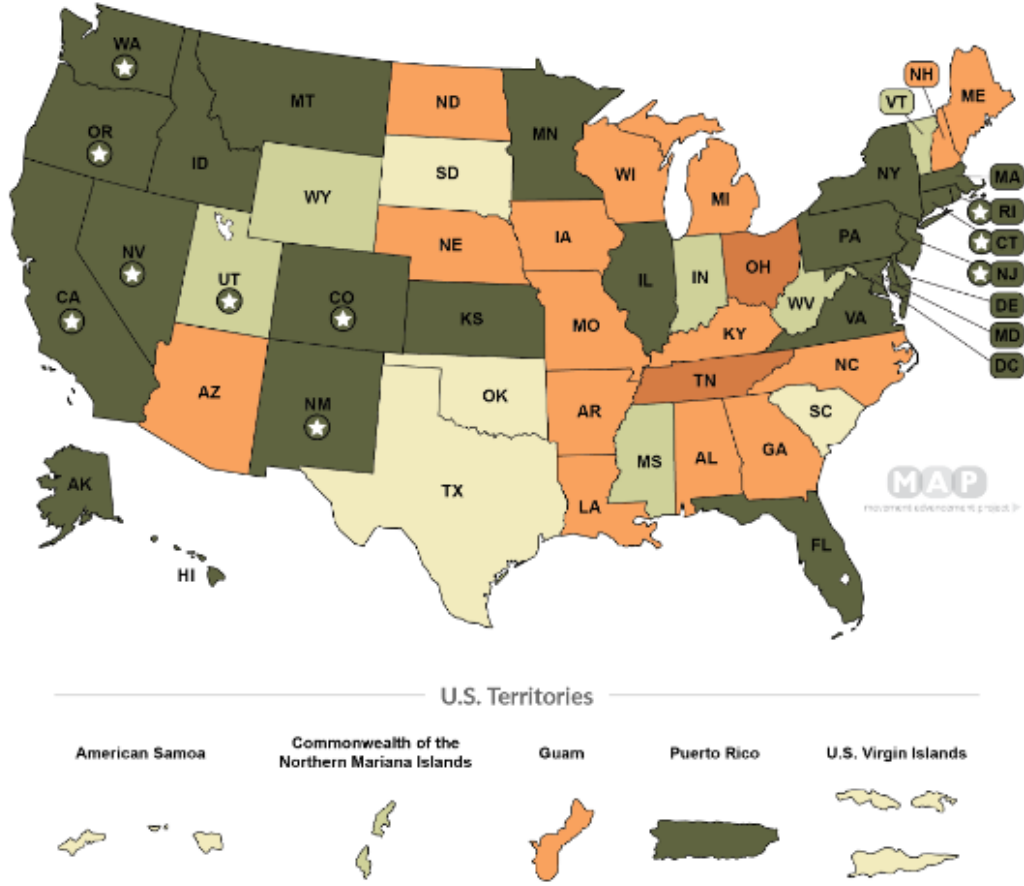
Komisyonun eyaletlere yönelik bu tavsiyelerine karşılık Amerika'nın tamamında transseksüeller için yapılan düzenlemelerin aynı olduğundan bahsedebilmek mümkün değildir. Amerika'da eyaletlere göre farklılık arz eden çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Buna dair bir haritaya yer vermek isteriz:

¹⁷⁸ Tom Head, "A History of Transgender Rights in the United States", 13.11.2019, (Erişim) <https://www.thoughtco.com/transgender-rights-in-the-united-states-721319> (01 Ocak 2020).

Peter W. Schroth ve Diğerleri, "Perspectives on Law and Medicine Relating to Transgender People in the United States", **The American Journal of Comparative Law**, Vol.66, Issue 1, July 2018.

¹⁷⁹ Chiam, **a.g.e.**, s. 14.

¹⁸⁰ Chiam, **a.g.e.**, s. 14-15.

Şekil 2: Amerika Birleşik Devletleri'nde Eyaletlere Göre Cinsiyet Değişirmenin Cinsiyet Değişirme Operasyonu Açısından Yorumlanması

Kaynak: IDENTITY DOCUMENT LAWS AND POLICIES, https://www.lgbtmap.org/equality-maps/identity_document_laws (24.03.2020)

- ★ ile gösterilen bölgelerde Eyalet sakinlerinin doğum belgelerinde M, F veya X'i işaretlemelerine izin verilmektedir. (10 eyalet, 0 bölge)
- Koyu yeşil ile gösterilen bölgelerde Devlet yeni doğum belgesi düzenlemek ve cinsiyet belirtecini değiştirmek için cinsiyet değiştirme ameliyatı veya mahkeme kararı talep etmemektedir. (22 eyalet, 1 bölge + DC)

- Açık yeşil ile gösterilen bölgelerde Devlet cerrahi/klinik gereklilikler konusunda net değildir ve/veya cinsiyet belirtecini değiştirmek için mahkeme kararı gerekebilir. (6 eyalet, 1 bölge)
- Krem renkli bölgelerde Devlet'in cinsiyet işareti değişikliklerine ilişkin belirsiz, bilinmeyen veya yazılı olmayan bir politikası vardır. (4 eyalet, 2 bölge)
- Turuncu ile gösterilen bölgelerde Devlet, cinsiyet belirtecini değiştirmek için cinsiyet değiştirme ameliyatı kanıtına gerek duymaktadır. (16 eyalet, 1 bölge)
- Kahverengi ile gösterilen bölgelerde Devlet doğum belgesinde cinsiyet belirtecini değiştirilmesine izin vermemektedir. (2 eyalet, 0 bölge)

3.9. Kanada

Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra kısaca Kanada'ya değinmekte de fayda vardır. Bilindiği üzere Kanada uzun yıllardır homoseksüel bireylere karşı sergilediği özgürlükçü ve destekçi tavrıyla LGBTI üyesi çevrelerce takdir edilmektedir. Zira Kanada 2005 senesinde yaptığı değişiklikle, Avrupa dışında homoseksüel evliliği ilk kabul eden ülke olmuştur. Her ne kadar homoseksüel bireylere yönelik özgürlükçü tavrın trans bireyleri de kapsar hale gelmesi daha geç bir zamanda ortaya çıksa da şu an Kanada'nın cinsiyet tanıma sistemleri içerisinde ilerici ülkelerden biri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Kanada'nın tüm eyaletlerinde cinsiyet değiştirme ameliyatı geçirmiş olma şartı aranmaksızın transseksüel bireylerin cinsiyetlerini değiştirebilmesi mümkündür. Çoğu eyalette süreç idari olarak işlemektedir. Yani değişiklik için başvurunun yapılması yeterli olup, hakim önüne çıkmaya bile çoğu zaman gerek kalmamaktadır.¹⁸¹

Her ne kadar hiçbir eyalet resmi evraklarda isim ve cinsiyetin değiştirilebilmesi için cinsiyet değiştirme ameliyatını şart koşmasa da hemen hemen birçoğu tıbbi

¹⁸¹ Chiam, a.g.e, s. 105-108.

uzmanlardan alınmış bir raporun varlığını aramaktadır. Quebec eyaleti ise herhangi bir tıbbi tanının varlığını aramamakta, tıpkı Arjantin ve Danimarka'da olduğu gibi bireylere kendi kaderini tayin etme (self-determination) hakkını tanımaktadır.

Eyaletlerin pek çoğunda ikili cinsiyet tanıma sisteminin dışına çıkmaya başlanmıştır. Federal hükümetin 2017 Ağustos'ta pasaportlarda üçüncü cinsiyet (X) seçeneğine izin vermesi sonrasında Ontario yönetimi de kimlik kartlarında üçüncü cinsiyetin seçilebilmesi imkanının önünü açmıştır¹⁸².

3.10. Avustralya

Avustralya'da da yine eyaletlere göre kurallar farklılık göstermektedir. Bazı eyaletlerde, sterilizasyon zorunlu iken, bazılarında değildir. Bazıları tıbbi müdahale olmayan cinsiyet değişikliğine hukuken izin vermez durumdayken bazıları değildir. Evlilik müessesesinin durumu da yine eyaletlere göre farklılık göstermektedir¹⁸³.

¹⁸² Chiam, **a.g.e.**, s. 105.

¹⁸³ *Transgender rights in Australia*, (Erişim) https://en.wikipedia.org/wiki/Transgender_rights_in_Australia (1 Ocak 2020).

Tablo 4
Avustralya’da Eyaletlere Göre Cinsiyet Değişirme ile İlgili Sağlanan Hukuki Korumalar

Yetki Alanı	Doğum belgelerinde cinsiyet değişikliği mümkün mü?	Cinsiyet değiştirme ameliyatı isteğe bağlı mı?	Zorla boşanma şartı kaldırıldı mı?	İkili olmayan cinsiyet tanındı mı?	Cinsel kimlikle ilgili ayrımcılığa karşı yasalar mevcut mu?
Avustralya Başkent Bölgesi*	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Yeni Güney Galler** ve Norfolk Adası	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet
Kuzey Bölgesi***	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Queensland*** *	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet
Güney Avustralya*** **	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Tazmania**** **	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Victoria***** *	Evet	Evet (1 Mayıs 2020 ve sonrasında)	Evet	Evet (1 Mayıs 2020 ve sonrasında)	Evet
Batı Avustralya*** *****	Evet	Evet (Cinsiyet değiştirme ameliyatı yerine hormon terapisi alternatif olarak kabul edilmektedir)	Evet	Hayır	Evet

Kaynak: *Transgender rights in Australia.* https://en.wikipedia.org/wiki/Transgender_rights_in_Australia (1 Ocak 2020).

* Australian Capital Territory Government, Recording a change of sex on the birth register, 2020, (Erişim) https://www.accesscanberra.act.gov.au/app/answers/detail/a_id/1691/~/recording-a-change-of-sex-on-the-birth-register (27 Mart 2020).

** New South Wales Government, Change of sex, (Erişim) <https://www.bdm.nsw.gov.au/Pages/changes-corrections/change-of-sex.aspx> (27 Mart 2020).

*** Northern Territory Government, Register a change of sex or gender on a birth certificate, 2019, (Erişim) <https://nt.gov.au/law/bdm/register-a-change-of-sex-or-gender-on-a-birth-certificate> (27 Mart 2020).

**** Queensland Government, Note a change of sex in a birth or adoption register, 2018, (Erişim) <https://www.qld.gov.au/law/births-deaths-marriages-and-divorces/birth-registration-and-adoption-records/note-a-change-of-sex-in-a-birth-or-adoption-register> (27 Mart 2020).

***** Government of South Australia, Change of sex or gender identity, 2019, (Erişim) <https://www.sa.gov.au/topics/family-and-community/births-deaths-and-marriages/certificates/corrections-to-certificates> (27 Mart 2020).

***** Tasmanian Government, Gender registration, 2019, (Erişim) <https://www.justice.tas.gov.au/bdm/gender-registration> (27 Mart 2020).

***** State of Victoria, Change a record of sex, (Erişim) <https://www.bdm.vic.gov.au/changes-and-corrections/change-your-recorded-sex> (27 Mart 2020).

***** Government of Western Australia, Gender Reassignment Board, 2019, (Erişim) https://courts.justice.wa.gov.au/G/gender_reassignment_board.aspx?uid=6643-8838-3393-5872 (27 Mart 2020).

3.11. İran

Bütün bunların yanında İran'daki duruma da kısaca değinmek isteriz. İran'da her birey kadın yahut erkek kimliklerinden birisinde tanımlanmaktadır. Bu nedenle kadın yahut erkek olmayan cinsiyetler dışında diğer cinsel kimlikler tanınmamakta, ancak transseksüel bireyler tanımlanmıştır. Bunun şartı ise transseksüel bireylerin cinsiyet değişikliğini kabullenmesidir. Bu sayede hükümet bireyi sonucunda ikili cinsel kimlik kategorisine göre sınıflayabilmektedir. Bu amaçla İran'da trans bir birey cinsiyet değiştirmek isterse maddi anlamda da hükümet bu kişileri desteklemektedir. İran'da bu şekilde transseksüel kimselerin cinsiyet değiştirmeleri Maryam Khatoon Molkara tarafından gerçekleştirilen çabalar sayesinde gelişme göstermiştir. Bu kişi Ayetullah Humeyni ile görüşmüş ve fetva almıştır. Bu fetva sayesinde cinsiyet değiştirme operasyonları ve hormon tedavileri dini olarak kabul edilebilecek tıbbi prosedürlerden birkaçı olarak ilan edilmiştir. Ancak yine de İran'da trans bireylerin ciddi anlamda bir sosyal ayrımcılıkla karşı karşıya kalmasının mümkün olduğu belirtilmiştir¹⁸⁴.

Dolayısıyla, transseksüellik İran'da bir cinsiyet kimliği bozukluğu olarak kabul edilmiştir ve transseksüeller cinsel anormalliği olan hastalar olarak sınıflandırılmıştır. Bu nedenle 1963 yılında İmam Humeyni tarafından verilen fetvada, seks atama ameliyatının transseksüeller için tıbbi tedavi olarak görüldüğü ve

¹⁸⁴ Neha Thirani Bagri, "Everyone treated me like a saint"—In Iran, there's only one way to survive as a transgender person", 19.4.2017, (Erişim) <https://qz.com/889548/everyone-treated-me-like-a-saint-in-iran-theres-only-one-way-to-survive-as-a-transgender-person/> (1 Ocak 2020).

bu nedenle İslam hukuku uyarınca izin verilebileceği belirtilmiştir. Humeyni'nin fetvasından sonra transseksüalizm İranlı yetkililer ve hükümet tarafından desteklenmiştir¹⁸⁵.

Cinsiyet değiştirme için İran'da 6 ay psikolojik izlem sonrasında psikolog tarafından mahkemeye uygunluğa dair bir belge verilirse bu durumda mahkeme trans bireyi psikiyatrye göndermekte ve cinsel kimlik bozukluğunun var olup olmadığını sorgulamaktadır. Yaklaşık 12 seanslık bir psikoterapi uygulanmaktadır. Daha sonrasında hormonal ve cerrahi prosedürler uygulanabilir¹⁸⁶.

3.12. İkili Cinsiyet Tanıma Sisteminin Dışına Çıkan Ülkeler

Bu noktada bazı ülkelerin ikili cinsiyet tanımlamasıyla sınırlı kalmadığını ifade etmek isteriz. Bu durum şu anlama gelmektedir: Resmi evraklarda kişinin cinsiyetini belirleme zorunluluğunu bulunmaz, cinsiyet hiç belirtilmeyebilir, X şeklinde belirtilebilir ya da 3. cinsiyet olarak ifade edilebilir. Bu sayede cinsel kimlik açısından herhangi bir gruba ait hissetmeyen kimseler kendilerini tanımlamaya zorlanmayabilir. Bu ülkelere örnek vermek gerekirse: Almanya, Malta¹⁸⁷, Danimarka¹⁸⁸, Hollanda¹⁸⁹, Avustralya (bazı eyaletler), Bangladeş, Nepal, Hindistan, Pakistan¹⁹⁰, Kanada (bazı bölgeler)¹⁹¹ gibi...¹⁹²

¹⁸⁵ Zahra Sarcheshmehpour ve Raihanah Abdullah, "Transsexuality in Iran: Issues And Challenges", **Journal of Shariah Law Research**, Vol.2, Issue 1, January 2017, s. 62-63.

¹⁸⁶ Sarcheshmehpour, **a.g.e**, s. 68-69.

¹⁸⁷ Lena Holzer, "Non-Binary Gender Registration Models In Europe", **Report on third gender marker or no gender marker options**, Brüksel: ILGA-Europe, 2018, s. 18.

¹⁸⁸ Holzer, **a.g.e**, s. 16.

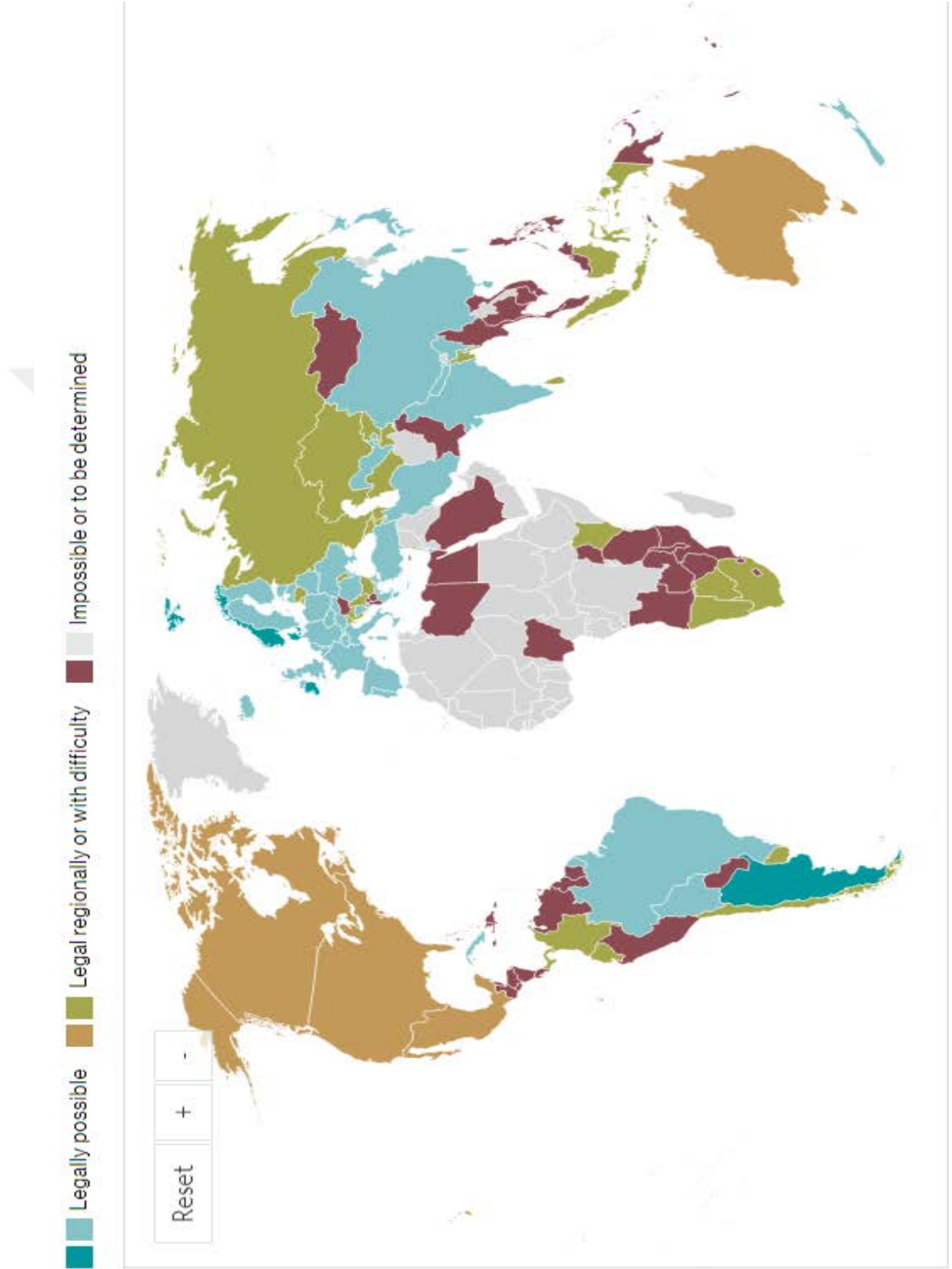
¹⁸⁹ Holzer, **a.g.e**, s. 8.

¹⁹⁰ Holzer, **a.g.e**, s.23.

¹⁹¹ Holzer, **a.g.e**, s.61.

¹⁹² *Legal Recognition of non- binary gender*, (Erişim) https://en.wikipedia.org/wiki/Legal_recognition_of_non-binary_gender (1 Ocak 2020).

Bütün bu gelişmelerden bahsettikten sonra Dünya’da hangi ülkelerde hangi şartlarda cinsiyet değişikliğine izin verildiğini gösteren haritaya burada yer vermek isteriz:

Şekil 3: Dünya’da Hangi Ülkelerde Hangi Şartlarda Cinsiyet Değişikliğine İzin Veriliyor

Kaynak: *The Legality of Gender Change.* <https://www.nationalgeographic.com/magazine/2017/01/gender-identity-map-where-you-can-change-your-gender-on-legal-documents/> (1 Ocak 2020).

HARİTAYA GÖRE:

(Söz konusu harita 2016 verilerine göre hazırlanmıştır)

- Koyu mavi olarak gösterilen ülkelerde kısıtlama olmaksızın cinsiyet değiştirmek yasaldır (5 ülke).

Bu ülkelerde cinsiyet değiştirmek yalnızca kişinin talebine bağlıdır.

- Açık mavi olarak gösterilen ülkelerde cinsiyet değiştirmek yasaldır fakat bazı sosyal ve tıbbi müdahalelere gereksinim duyulmaktadır. (41 ülke)

Bu ülkelerde yasal anlamda cinsiyet değiştirmeye izin verilse de çoğunda psikiyatrik bir teşhis gerekir. Ayrıca trans bireylerin evli olmaması ve hormon tedavisi - cerrahi operasyon ve sterilizasyonun gerçekleştirilmiş olması da gerekmektedir.

- Açık kahverengi olarak gösterilen ülkelerde yasallık ve gerek duyulan şartlar bölgelere göre değişkenlik arz etmektedir. (4 ülke)

ABD de dahil olmak üzere bazı ülkelerde yerel uygulamalar önceliklidir ve yasallık buna göre değişkenlik arz etmektedir.

- Yeşil olarak gösterilen bölgelerde cinsiyet değiştirmek yasaldır ancak tutarsız yahut düzensiz olarak izin verilmiştir. (27 ülke)

Bunun nedeni ise yasal düzenlemelerin belirsizliğidir. Mahkeme kararları ve bürokratik bazı engeller ve değişkenlikler olabilmektedir.

- Koyu kahverengi ile gösterilen ülkelerde cinsiyet değiştirmek yasal olarak mümkün değildir. (67 ülke)

Bu ülkelerde hukuki anlamda cinsiyet değişikliğine izin verilmemektedir.

Bazı ülkeler o kadar katıdır ki karşı cins gibi giyinmeyi dahi suç saymaktadır.

- Gri ile gösterilen ülkelerle ilgili bilgi haritada gösterilmemiştir.

SONUÇ

Trans bireyler, fiziksel olarak doğmuş oldukları cinsiyetleri dışında cinsel kimliğe sahip kimselerdir. Türkiye’de ve Dünya’da trans bireylerin cinsiyetlerini fiziksel ve hukuksal olarak değiştirmeleri hususunda birçok farklı düzenleme mevcuttur. Öncelikle transseksüel kimselerin; cinsiyet değişikliği operasyonu olmak isteyen trans bireyler ve cinsiyet değişikliği operasyonu olmaksızın sadece hukuksal statüsünü değiştirmek isteyen trans bireyler olarak ikiye ayrılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Cinsiyetini fiziksel olarak cerrahi müdahaleler ve hormonal tıbbi müdahaleler ile değiştirmek isteyen kimselerin öncelikle bu yola girmeden evvel psikanalizlerinin dikkatli bir şekilde yapılmasının önemlidir. Bu noktada transseksüalitenin semptom mu yoksa gereklilik mi olduğu üzerine durulmalıdır. Semptom ise cinsiyet değişikliğine uygun olmadığı belirtilmesi önemlidir. Zira söz konusu operasyonlar hem maddi hem de manevi anlamda ağır cerrahi girişimlerdir. Ayrıca operasyonların sonlanması sonrasında geri dönüşümü imkânsızdır.

Hukuken de bazı işlemler bilindiği gibi şekil şartına bağlanmıştır. Şekil şartlarının amacı o işlemin geri dönüşünün zor ve imkânsız olduğu durumlarda işlemi gerçekleştirecek kimseyi bir daha düşündürmektir. Burada da cinsiyet değişikliği operasyonlarını gerçekleştirecek kimselerin emin oluncaya kadar düşünmesini sağlamak ve karar vermesinde yardımcı olmak amacıyla ameliyat gerçekleştirilmeden evvel birçok psikiyatrik sürece tabi tutulması kişiyi korumak amacıyla ehemmiyetli bir husustur. Ayrıca, cinsiyet değiştirme ameliyatına girecek yahut hormonal tedavi alacak kimseye öncesinde ilgili hekim tarafından yapılacak müdahalelere ilişkin detaylı bir aydınlatılma yapması önemlidir. Bu kapsamda değerlendirmeler arasında cinsiyet değiştirecek kimsenin yapılacak müdahalelerin üreme yeteneğine etkileri konusunda da yeterince bilgilendirilmesi önemlidir. Zira cinsiyet değiştirme süreci sonucunda birey üreme yeteneğinden yoksun kalmaktadır. Bu anlamda belki de cinsiyet değiştirme sürecine girilmeden evvel trans bireyler için sperm yahut yumurta dondurma işlemlerinin teşvik edilmesi ve buna dair düzenlemelerin yapılması önemlidir.

Bir başka önemli nokta ise; yukarıda izah ettiğimiz gibi cinsiyet değişikliği ameliyatından önce trans bireyler uzun bir aşamaya maruz kalmaktadırlar ve bu aşama dönemi boyunca sürececek olan geçiş döneminde olan birey bu süreç boyunca adeta arafta kalmaktadır. Dolayısıyla kimlik geçiş aşamasında olan bireylerin topluma kazandırılmasında bazı toplumsal eğitimler verilmesi, bu kimselere karşı ayrımcılığın yasaklanmasına dair özel düzenlemelere gidilebilmesi isabetli olacaktır.

Bundan başka cinsiyet değişikliği operasyonu geçirmeksizin bir trans bireyin cinsiyetini hukuksal anlamda değiştirmesine de izin verilmesi tam anlamda bireyin özgürlüğünü birincil sıraya almış olmanın bir görünüşüdür. Transseksüel birey herhangi bir nedenle cinsiyet değiştirme operasyonu olmak istemeyebilir. Ancak Türkiye’de olduğu gibi bazı diğer ülkelerde cinsiyet değiştirme operasyonu gerçekleştirilmeden cinsiyet değiştirme hakkı tanımlanmamaktadır. Bu durum bazı görüşlere göre sadece ikili cinsiyetin (kadın - erkek) varlığını dayatan toplum özelliğinden başka bir şey değildir. Bireyin özgürlüğünü her anlamda öncelik olarak benimseyen toplumlar bireyin tam olarak istediği zaman istediği şekilde kendi cinsiyetini değiştirme hususunda da kararı kişinin kendisine bırakmaktadır. Bu anlayışa göre cinsiyetini farklı tanımlamak için kişiyi cinsiyet değiştirme ameliyatları gibi zor operasyonlara, ağır şartlara ve koşullara tabi tutmanın anlamı yoktur. Tam bir özgürlük bu anlamda sağlanmasa da kamu düzeninde de bir karışıklık olmaması amacıyla bu şekilde ameliyat olmaksızın cinsiyetini değiştirmek isteyen kişilere cinsiyet hanesini X olarak belirtmesine imkân vermek isabetli olacaktır. Bu imkân ile beraber kişi kendisini bir kategori içerisine tanımlanmaya da zorlanmayacaktır.

Bütün bunların yanında geçiş sürecini tamamlamış yahut sadece hukuksal olarak cinsiyet statüsünü değiştirmiş trans bireylerin de ayrımcılığa maruz kalmaması için koruyucu ve önleyici özel düzenlemeler yapılması ve toplumsal yayınların hükümet tarafından desteklenmesi önem arz etmektedir. Bu yayınlarda özellikle transseksüel kimselere karşı toplumda nötralize faaliyetleri amaçlanmalıdır. Özellikle genel kabul görmüş bireylerin dışında var olan bireylerin toplumdan dışlanmaması gerektiği, insancıl bir tutum sergilenmesinin önemliliği üzerine durulmalıdır. Aksi takdirde transseksüel bireylerin sosyal baskı altında kalmasına müsaade etmek o kişilerin herhangi bir birey gibi haklarından yararlanmasını uygulamada engellemek anlamına gelecektir. Yani gerçekte transseksüel bir bireyin yasalarla haklarını tanısanız dahi

toplumda bilinçlendirme yapılmadığı sürece yapılan düzenlemeler gerçek anlamda uygulanabilir olmayacaktır. Yakın tarihte dahi transseksüel bireylerin dünya genelinde öldürüldüğü ve ayrımcılığa maruz kaldığı bilinmektedir. Bu durum da toplumda sıra dışı olan bireylere karşı yeterli desteğin hükümetler tarafından verilmediğinin yansımasından başka bir şey değildir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akıntürk, Turgut ve Derya Ateş Karaman. **Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku İkinci Cilt.** 15. Baskı. İstanbul: Beta Kitabevi, 2013.

Dural, Mustafa ve Tufan Öğüz. **Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku.** 19. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2018.

Dural, Mustafa, Tufan Öğüz ve Mustafa Alper Gümüş. **Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku.** 14. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2018.

Hakeri, Hakan. **Tıp Hukuku El Kitabı.** 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013.

Hatemi, Hüseyin ve Burcu Kalkan Oğuztürk. **Aile Hukuku.** 2. Baskı. İstanbul: Vedat Kitabevi, 2013.

Hatemi, Hüseyin. **Kişiler Hukuku.** 7. Baskı. İstanbul: On İki Levha Kitabevi, 2018.

Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi. **Uluslararası I. Sağlık Hukuku Sempozyumu.** 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Kitabevi, 2011.

Oğuzman, M. Kemal ve Nami Barlas. **Medeni Hukuk.** 13. Baskı. İstanbul: Arıkan Kitabevi, 2006.

Oğuzman, M. Kemal, Özer Seliçi ve Saibe Oktay-Özdemir. **Kişiler Hukuku.** 8. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005.

Öztan, Bilge. **Aile Hukuku.** 4. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2004.

Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği. **Cinsiyet Geçiş Kılavuzu,** 1. Baskı, İstanbul: Punto Baskı Çözümleri, 2017.

Ayrıca erişim için; <http://www.spod.org.tr/SourceFiles/pdf-2018112216419.pdf>

Zevkliler, Aydın, Ayşe Havutçu ve Damla Gürpınar. **Medeni Hukuk (Temel Bilgiler).** 6. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2008.

Zevkliler, Aydın, Şeref Ertaş, Ayşe Havutçu ve Damla Gürpınar. **Medeni Hukuk (Temel Bilgiler).** 8. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.

Sürekli Yayınlar

Acar, Kadriye ve Dilek Aygin. “Transseksüel bireylerde cinsiyet değiştirme cerrahisi ve hemşirelik yaklaşımları”, [Elektronik Versiyon] *Androloji Bülteni*. Cilt 21, Sayı 4, 2015, https://www.journalagent.com/androloji/pdfs/AND_17_62_241_245.pdf (20 Haziran 2019), ss. 241-245.

Aizura, Aren Z. “Feminine Transformations: Gender Reassignment Surgical Tourism in Thailand”, **Medical Anthropology**. Vol.29, Issue 4, 2010, ss. 424-443.

Bafra, Jale. “Türkiye'de Cinsiyet Değişikliği Ameliyatlarında Tıbbi ve Hukuki Sorunlar”, **Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler**. Cilt 1, Sayı 1, 2004, ss. 47-54.

Biçer, Ümit, Başar Çolak, Murat Bilgili ve Kriton Dinçmen. “Transseksüelite mi Homoseksüalite mi Olgu Bildirisi”, [Elektronik Versiyon] *Adli Tıp Bülteni*. Cilt 1, Sayı 2, 1996, <http://www.adlitipbulteni.com/index.php/atb/article/viewFile/139/104> (10 Mayıs 2017), ss. 89-93.

Bowman, Cameron ve Joshua M. Goldberg. “Care of the patient undergoing sex reassignment surgery”, [Elektronik Versiyon] *Vancouver Coastal Health, Transcend Transgender Support & Education Society and the Canadian Rainbow Health Coalition*. 2006, <https://www.amsa.org/wp-content/uploads/2015/04/CareOfThePatientUndergoingSRS.pdf> (22 Şubat 2019).

Chokrungravanont, Prayuth ve Preecha Tiewtranon. “Sex Reassignment Surgery in Thailand”, **Journal of the Medical Association of Thailand**. Vol.87, No.11, Kasım 2004, ss. 1402-1408.

Güven, Kudret. “Cinsiyet Değişikliği ve Hukuki Sonuçları”, [Elektronik Versiyon] *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt 1, Sayı 1, 1997, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/1_1_5.pdf (22 Mart 2020), ss. 45-80.

Hakeri, H.C. Hakan. “Cinsiyet değiştirme hukuku”, [Elektronik Versiyon] *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*. Dönem 2013-2014, Sayı 29, <http://www.sdplatform.com/Dergi/756/Cinsiyet-degistirme-hukuku.aspx> (21 Ocak 2019), ss. 28-31.

Hun, Sinem. “Türk Medeni Kanunu’nun 40. Maddesi Somut Norm Denetimine Tabiyken: Trans Geçiş Sürecinde ‘Bekletmeler’in Trans Öznelliklere Etkisi”, [Elektronik Versiyon] *Ankara Barosu Dergisi*. Cilt 73, Sayı 4, 2015, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/398481> (2 Ocak 2020), ss. 311-316.

Kayahan, Bülent, Erol Ozan, Nuri Doğan Atalay ve Hayriye Elbi Mete. “Cinsel Kimlik Disfori Sendromu: Olgu Sunumu”, [Elektronik Versiyon] *Klinik Psikiyatri Dergisi*. Cilt 22, Sayı 4, 2019, https://www.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_8_3_141_145.pdf (22 Mart 2020), ss. 141-145.

Koçak, İsmail ve Esin Özlem Atmış. “Erkekten Kadına Cinsiyet Dönüşüm Ameliyatları-Sekonder Seks Karakterlerine Yönelik Yaklaşımlar: Ses Restorasyonu”, **Türkiye Klinikleri Plastik Cerrahi**. 2016, Cilt 5, Sayı 3, ss. 107-110.

Ayrıca erişim için; <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-erkekten-kadina-cinsiyet-donusum-ameliyatlari-sekonder-seks-karakterlerine-yonelik-yaklasimlar-ses-restorasyonu-78519.html>. (20 Haziran 2019).

Keskin, Necla, Gamze Yapça ve Lut Tamam. “Transseksüalizm: Klinik Özellikleri ve Yasal Konular”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**. Cilt 7, Sayı 4, 2015, ss. 436-447.

Lloyd, Abigail W. “Defining the Human: Are Transgender People Strangers to the Law”, **Berkeley Journal of Gender, Law & Justice**. Vol. 20, 2005, ss. 150-195.

Ocha, Witchayanee. “Transsexual emergence: gender variant identities in Thailand”, **Culture, Health & Sexuality**. Vol.14, Issue 5, 2012, ss. 563-575.

Özdemir, Osman, Pınar Güzel Özdemir, Muhammed Tayyib Kadak, Serhat Nasıroğlu. “Kişilik Gelişimi (Personality Development)”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**. Cilt 4, Sayı 4, 2012, ss. 566-589.

Özsungur, Berna. “Cinsel Kimlik Gelişimi ve Cinsel Kimlik Bozukluğunda Psikososyal Değişkenler: Gözden Geçirme”, [Elektronik Versiyon] *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. Cilt 17, Sayı 3, 2010,

http://cms.galenos.com.tr/Uploads/Article_27670/cogepderg-17-163.pdf (22 Mart 2020), ss. 163-174.

Öztan, Bilge ve Will, Michael R. “Hukukun sebebiyet verdiği bir acı - transseksüellerin hukuki durumu-”, [Elektronik Versiyon] *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt 43, Sayı 1, 1993, <http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/629623> (4 Ekim 2018), ss. 227-268.

Powell, Tia, Sophia Shapiro ve Ed Stein. “Transgender Rights as Human Rights”, **AMA Journal of Ethics**. Vol. 18, No. 11, November 2016, ss. 1126-1131.

Sağlam, İpek. “Türk Medenî Kanunu Madde 40 Üzerine Bir Değerlendirme”, **AÜEHFD**. Dönem 2004, Cilt 8, Sayı 3-4, s. 455-469.

Sarcheshmepour, Zahra ve Raihanah Abdullah. “Transsexuality in Iran: Issues And Challenges”, **Journal of Shariah Law Research**. Vol.2, Issue 1, January 2017, ss. 55-74.

Schroth, Peter W, Laura Erickson-Schroth, Linda L Foster, Alexis Burgess ve Nancy S Erickson. “Perspectives on Law and Medicine Relating to Transgender People in the United States”, **The American Journal of Comparative Law**. Vol.66, Issue 1, July 2018, ss. 91-126.

Sert, Selin. “Türk Medeni Kanununda Cinsiyet Değişirme”, [Elektronik Versiyon] *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Dönem 2015, Sayı 118, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-118-1480> (17 Eylül 2019), ss. 255-270.

Turan Başara, Gamze. “Türk Medenî Kanunu’nun 40’ıncı Maddesi Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Hukukî Sonuçları”, [Elektronik Versiyon] *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Dönem 2012, Sayı 103, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-103-1234> (17 Eylül 2019), ss. 245-266.

Bir Üniversite Programına ya da Bölümüne Ait Dokümanlar

Dietz, Chris. “Self-declaration of legal gender status in Denmark”, 2018. University of Leeds, School of Law. <https://essl.leeds.ac.uk/law-research-expertise/doc/briefing-papers> (23 Mart 2020).

İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Cinsel Kimlik Sorunları Konseyi, **5.10.2018 tarihli Heyet Raporu**. İstanbul, 2018.

King, Michael. “Submission to the Church of England’s Listening Exercise on Human Sexuality”, 2007. Royal College of Psychiatrists. <https://reflectionsasia.wordpress.com/2008/01/03/royal-college-of-psychiatrists-submission-to-the-church-of-england’s-listening-exercise-on-human-sexuality/> (29 Ekim 2016).

Kişisel Görüşme

Suppachokkasamsunti, Chattepatchara (Tayland Savcısı). “Transseksüel bireylerin Tayland toplumunda ve Tayland hukukunda yeri” konulu görüşme, İnternet iletişim servisleri, İstanbul: 20.12.2019.

Diğer Yayınlar

1. İnternet Sitelerinde Yayınlanan Makaleler

Alper, Uğur. “Homofobi Nedir?”, 2014. <https://lgbti.org/homofobi-nedir/> (10 Ekim 2018).

Ansari, Azadeh. “Transgender rights: These countries are ahead of the US”, 23.02.2017. <https://edition.cnn.com/2017/02/23/health/transgender-laws-around-the-world/index.html> (21 Aralık 2019).

Atamer, Yeşim M. “Transseksüellerin Türk Hukukundaki Durumu”, 21.09.2006. <http://www.lambdaistanbul.org/s/etkinlik/transseksuellerin-turk-hukukundaki-durumu/> (04.02.2020).

Bagri, Neha Thirani. “Everyone treated me like a saint”—In Iran, there’s only one way to survive as a transgender person”, 19.4.2017. <https://qz.com/889548/everyone-treated-me-like-a-saint-in-iran-theres-only-one-way-to-survive-as-a-transgender-person/> (1 Ocak 2020).

Bakırcı, Çağrı Mert. “Aseksüellik ve Evrim”, 2012. <https://evrimagaci.org/aseksuellik-ve-evrim-339> (29 Ekim 2016).

Chokrungvaranont, Prayuth, Gennaro Selvaggi, Sirachai Jindarak, Apichai Angspatt, Pornthep Pungrasmi, Poonpismai Suwajo ve Preecha Tiewtranon. “The Development of Sex Reassignment Surgery in Thailand: A Social Perspective”, 2014. <https://new.hindawi.com/journals/tswj/2014/182981/> (21 Aralık 2019).

Çalışkan, Suat. “Cezaevinde Olan Transseksüel Hükümlülerin Cinsiyet Değiştirme Hakkı”, 16.07.2018. <https://www.hukukihaber.net/cezaevinde-olan-transseksuel-hukumlulerin-cinsiyet-degistirme-hakki-makale,5971.html> (7 Ocak 2020).

Ertürk Duygu. “Dünyanın İlk Transseksüeli: Zavallı Küçük Lili”m Benim”, 2009. <https://www.kaosgl.org/haber/dunyanin-ilk-transseksueli-zavalli-kucuk-lilirsquom-benim-> (21.Ocak.2019).

European Union Agency for Fundamental Rights. Access to Sex Reassignment Surgery. <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/mapping-minimum-age-requirements/sex-reassignment-surgery> (1 Ocak 2020).

Frankowski, Barbara. “Sexual Orientation and Adolescents”, American Academy of Pediatrics, 2004. <https://sparkaction.org/content/sexual-orientation-and-adolescents> (29 Ekim 2019).

Head, Tom. “A History of Transgender Rights in the United States”, 13.11.2019. <https://www.thoughtco.com/transgender-rights-in-the-united-states-721319> (1 Ocak 2020).

Koçalı, Filiz. “Transseksüele iş yok”, 2014. <https://lgbti.org/transseksuele-is-yok/> (17 Eylül 2019).

Öztürk, Mücahit. “Cinsel Kimlik Sorunları”. <http://www.mucahitozturk.com/cinsel-kimlik-sorunlari/> (29 Ekim 2016)

World Professional Association for Transgender Health (WPATH). Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People.2012.

https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care_V7%20Full%20Book_English.pdf (22 Şubat 2019).

Wyndzen, Madeline H. “Dr. Harry Benjamin's Gender Disorientation Scale”, 2008. http://www.genderpsychology.org/transsexual/benjamin_gd.html (29 Ekim 2016).

2. Raporlar

Brink, Marjolein van den ve Peter Dunne. **Trans and intersex equality rights in Europe – a comparative analysis**. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018.

Chiam, Zhan, Sandra Duffy ve Matilda González Gil. “Recognition before the law”, **Trans Legal Mapping Report**. Geneva: ILGA, November 2017.

Holzer, Lena. “Non-Binary Gender Registration Models In Europe”, **Report on third gender marker or no gender marker options**. Brüksel: ILGA-Europe, 2018.

İnsan Hakları Komiserliği Avrupa Konseyi, **İnsan Hakları ve Cinsiyet Kimliği**, Strasburg, 2009, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/31/CinsiyetKimligi_TR.pdf (21 Ocak 2019).

3. Kanun Metinleri

Em, Ali, Ayten Sözen, Zümra Yılmaz ve Nazif Koçak. **Açıklamalı - Gereççeli Türk Medeni Kanunu ve Uygulama Kanunu**. 1. Baskı. Ankara: Adil Yayınevi, 2002.

English Translation of Argentina’s Gender Identity Law as approved by the Senate of Argentina on May 8, 2012, 12.09.2013. <https://tgeu.org/argentina-gender-identity-law> (21 Aralık 2019).

Folketinget (The Danish Parliament). L 182 Lov om ændring af lov om Det Centrale Personregister. 2014.

https://www.ft.dk/RIpdf/samling/20131/lovforslag/L182/20131_L182_som_vedtaget.pdf (23 Mart 2020).

Mevzuat Bilgi Sistemi.

<https://www.mevzuat.gov.tr/>

<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Asp?MevzuatKod=1.5.4721&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=T%C3%9CRK%20MEDEN%C4%B0%20KANUNU&Tur=1&Tertip=5&No=4721> (20 Haziran 2019).

<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Asp?MevzuatKod=1.5.5237&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=t%C3%BCrk%20ceza%20kanunu&Tur=1&Tertip=5&No=5237> (20 Haziran 2019).

Ministerio de Justicia y Derechos Humanos. Ley 26.743 IDENTIDAD DE GENERO. 2012. <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/195000-199999/197860/norma.htm> (23 Mart 2020).

http://www.jus.gob.ar/media/3108867/ley_26743_identidad_de_genero.pdf (23 Mart 2020).

Motion to amend the Act on the (Danish) Civil Registration System. 2014. https://tgeu.org/sites/default/files/Denmark_Civil_Registry_law.pdf (23 Mart 2020).

4. Mahkeme Kararları

Anayasa Mahkemesi. 29.11.2017. E. 2017-130, K. 2017-165 (**Anayasa Mahkemesi**), <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/541c15e5-cca0-4b1b-bee7-63fa0e24a29e?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (5 Ocak 2019).

Danıştay 10. Daire. 27.12.1993. E. 1992-4706, K. 1993/5536 (**Legalbank**), <https://legalbank.net/belge/d-10-d-e-1992-4706-k-1993-5536-t-27-12-1993-danistay-10-daire-karari/529280/> (3 Eylül 2019).

İstanbul Anadolu 22. Asliye Hukuk Mahkemesi. 17.01.2019 tarihli kararı.

İstanbul Anadolu 29. Asliye Hukuk Mahkemesi. 14.02.2017 tarihli kararı.

İstanbul Anadolu 29. Asliye Hukuk Mahkemesi. 17.11.2015 tarihli kararı.

Kazancı Hukuk Otomasyonu. <http://www.kazanci.com> (20 Ekim 2016 - 20 Ekim 2017 - 27 Haziran 2018).

Supreme Court Of India. 15.4.2014. Writ Petition (Civil) No. 400 of 2012 (National Legal Services Authority v. Union of India) (**Lawyers Collective**), <http://www.lawyerscollective.org/wp-content/uploads/2014/04/Transgender-judgment.pdf> (23 Mart 2020).

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 06.10.2003. E. 2003-11898, K. 2003-12737 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**), <http://www.kazanci.com> (20 Ekim 2016).

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 13.12.2010. E. 2009-19039, K. 2010-20942 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**), <http://www.kazanci.com> (20 Ekim 2016).

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 21.01.1982. E. 1982-8911, K. 1982-259 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**), www.kazanci.com (01 Ocak 2020).

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 21.12.2009. E. 2009-9678, K. 2009-22090 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) <http://www.kazanci.com> (20 Ekim 2017).

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 27.03.1986. E. 1986-651, K. 1986-3256 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**), www.kazanci.com (20 Ekim 2016)

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 29.12.1986. E. 1986-10355, K. 1986-11434 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) www.kazanci.com (27 Haziran 2018).

Yargıtay 18. Hukuk Dairesi. 17.06.2002. E. 2002-4281, K. 2002-6855 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**), www.kazanci.com (20 Ekim 2016).

Yargıtay 18. Hukuk Dairesi. 19.04.2012. E. 2012-80, K. 2012-4125 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) www.kazanci.com (20 Ekim 2016).

Yargıtay 18. Hukuk Dairesi. 25.04.2016. E. 2015-10507, K. 2016-6528 (**Kazancı Hukuk Otomasyonu**) www.kazanci.com (20 Ekim 2017).

5. Haberler

ABD’de İlk Kez Penis Nakli Gerçekleştirildi. 2016.
<http://www.cnnturk.com/saglik/abdde-ilk-kez-penis-nakli-gerceklestirildi> (19 Mayıs 2019).

AYM’den ‘nüfusta cinsiyet değişikliği’ kararı!. 2018.
<https://www.haberturk.com/tv/gundem/haber/1885062-aymden-nufusta-cinsiyet-degisikligi-karari-ameliyatsiz-yapilamaz> (4 Ekim 2018).

Cinsiyet değişimi SGK kapsamında. 2014. <http://www.milliyet.com.tr/gundem/cinsiyet-degisimi-sgk-kapsaminda-1837366> (3 Ekim 2018).

Cinsiyet değiştiren çocuk sahibi olabiliyor. 2013.
<https://www.ensonhaber.com/cinsiyet-degistiren-cocuk-sahibi-olabiliyor-2013-03-06.html> (4 Ekim 2018).

Cinsiyet Geçiş Ameliyatları SGK Kapsamında. 2014. <https://lgbti.org/cinsiyet-gecis-ameliyatlari-sgk-kapsaminda/> (17 Eylül 2019).

Hatalı Ameliyatlara Hayatı Altüst Oldu: Trans Kadın Zehra Hayel İçin Dayanışma Çağrısı. 2019. <https://sendika63.org/2019/09/hatali-ameliyatlara-hayati-altust-oldu-trans-kadin-zehra-hayel-icin-dayanisma-cagrisi-561921/> (2 Ocak 2020).

Karşılıklı Cinsiyet Değiştirip Evlenme Kararı Aldılar. 2017.
<https://www.birgun.net/haber/karsilikli-cinsiyet-degistirip-evlenme-karari-aldilar-177235> (4 Ekim 2018).

Rüzgar Erkoçlar çocuk sahibi olabilecek mi?. 2013.
<https://www.sabah.com.tr/magazin/2013/07/01/ruzgar-erkoclar-cocuk-sahibi-olabilecek-mi> (4 Ekim 2018).

Trans bireyin göğüs büyütme ameliyatını devlet karşılayacak. 2018.
<https://www.haberturk.com/trans-bireyin-gogus-buyutme-ameliyatini-devlet-karsilayacak-2158570> (23 Mart 2020).

6. Diğer Bilgi Kaynakları

11 ve 17 Ocak 2020 SUT Değişiklik Tebliği İşlenmiş Güncel 2013 SUT. 2020. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/merkez-teskilati/ana_hizmet_birimleri/gss_genel_mudurlugu/anasayfa_duyurular/duyuru_20200117_20 (23 Mart 2020).

AB'de Cinsel Yönelim. 2014. <http://lgbti.org/abde-cinsel-yonelim> (17 Eylül 2019).

Australian Capital Territory Government. Recording a change of sex on the birth register. 2020. https://www.accesscanberra.act.gov.au/app/answers/detail/a_id/1691/~/recording-a-change-of-sex-on-the-birth-register (27 Mart 2020).

Cinsel yönelim. https://tr.wikipedia.org/wiki/Cinsel_y%C3%B6nelim (29 Ekim 2016).

CETAD. Transseksüelite. 2011. <http://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/48/transseksuelite> (10 Mayıs 2017).

Erkekten Kadına Dönüşüm Ameliyatları. <http://www.serdarnasir.com/erkekten-kadina-donusum-ameliyatlari/> (20 Haziran 2019).

Eşcinsellik. <https://tr.wikipedia.org/wiki/E%C5%9Fcinsellik> (29 Ekim 2016).

Evlat Edinme Hizmeti. <https://ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/evlat-edinme-hizmeti/> (4 Ekim 2018).

Government of South Australia. Change of sex or gender identity. 2019. <https://www.sa.gov.au/topics/family-and-community/births-deaths-and-marriages/certificates/corrections-to-certificates> (27 Mart 2020).

Government of Western Australia. Gender Reassignment Board. 2019. https://courts.justice.wa.gov.au/G/gender_reassignment_board.aspx?uid=6643-8838-3393-5872 (27 Mart 2020).

Hermafrodit Nedir? (Çift Cinsiyet Nasıl Oluşur). <http://www.biyologlar.com/hermafrodit-nedir-cift-cinsiyet-nasil-olusur> (16 Ekim 2018).

Identity

Crisis.

https://web.archive.org/web/20120219001219/http://www.baltimestyle.com/index.php/style/features_article/fe_sexchange_jf07/ (21 Ocak 2019).

Kadından Erkeğe Dönüşüm Ameliyatları. <http://www.serdarnasir.com/kadindan-erkege-donusum-ameliyatlari/> (20 Haziran 2019).

Legal Recognition of non- binary gender. https://en.wikipedia.org/wiki/Legal_recognition_of_non-binary_gender (1 Ocak 2020).

Movement Advancement Project. Identity Document Laws and Policies. https://www.lgbtmap.org/equality-maps/identity_document_laws (24 Mart 2020).

New South Wales Government. Change of sex. <https://www.bdm.nsw.gov.au/Pages/changes-corrections/change-of-sex.aspx> (27 Mart 2020).

Northern Territory Government. Register a change of sex or gender on a birth certificate. 2019. <https://nt.gov.au/law/bdm/register-a-change-of-sex-or-gender-on-a-birth-certificate> (27 Mart 2020).

Queensland Government. Note a change of sex in a birth or adoption register. 2018. <https://www.qld.gov.au/law/births-deaths-marriages-and-divorces/birth-registration-and-adoption-records/note-a-change-of-sex-in-a-birth-or-adoption-register> (27 Mart 2020).

Sadece Doku Kullanılarak Penis Yapılır Mi?. 2014. <https://transeksuellik.wordpress.com/tag/penis/> (20 Haziran 2019).

State of Victoria. Change a record of sex. <https://www.bdm.vic.gov.au/changes-and-corrections/change-your-recorded-sex> (27 Mart 2020).

Tasmanian Government. Gender registration. 2019. <https://www.justice.tas.gov.au/bdm/gender-registration> (27 Mart 2020).

The Legality of Gender Change. <https://www.nationalgeographic.com/magazine/2017/01/gender-identity-map-where-you-can-change-your-gender-on-legal-documents/> (1 Ocak 2020).

Transgender rights in Australia. https://en.wikipedia.org/wiki/Transgender_rights_in_Australia (1 Ocak 2020).

Transseksüel nedir, ne değildir?. 2015. <https://lgbti.org/transeksuel-nedir-ne-degildir/> (2 Mayıs 2016).

